

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

125531

İsa Yücel İŞGÖR

125531

BİR İŞTE ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN LİSE
ÖĞRENCİLERİNİN BAZI PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

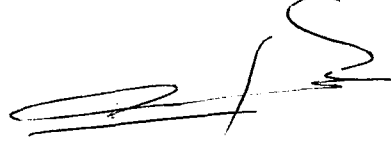
TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BİLİMSEL ARAŞTIRMA MERKEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ

ERZURUM – 2003

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman/Jüri :Yrd. Doç. Dr. Çanani KAYGUSUZ

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Şeref GÜNDAY

Jüri: Prof. Dr. Muhittin AŞKIN

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 21/07/2003

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Vahdettin BAŞÇI

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****BİR İŞTE ÇALIŞAN VE ÇALIŞMAYAN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BAZI PSİKOLOJİK
ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ****İsa Yücel İŞGÖR****Danışman: Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ****2003-Sayfa: 111+13****Juri : Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ**

:.....

:.....

Bu araştırma bir işte çalışan ve çalışmayan lise öğrencilerinin bazı psikolojik özelliklerinin birbiri ile ilişkili olup olmadığını saptamak ve bu özellikleri etkileyen bazı faktörleri açığa çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma 2001-2002 eğitim-öğretim yılında Erzurum il merkezindeki Cumhuriyet Lisesi ve Atatürk Endüstri Meslek Lisesi 2. ve 3. sınıfa devam eden öğrencilerden tesadüfen seçilen 220 erkek (110 bir işte çalışan, 110 bir işte çalışmayan), 50 kız, toplam 270 denek üzerinde gerçekleştirilmiştir. Deneklerin benlik imgeleri, atılganlık düzeyleri ve umutsuzluk düzeylerini saptamak amacıyla, Offer Benlik İmgesi Ölçeği, Ratus Atılganlık Envanteri ve Beck Umutsuzluk Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca deneklerin demografik özelliklerini saptamak için araştırmacı tarafından düzenlenen bir anket formu uygulanmıştır. Araştırmada toplanılan veriler SPSS istatistik paket programı ile çözümlenmiştir.

Araştırma sonunda;

1. Bir işte çalışan öğrencilerin benlik imgesi ve atılganlık düzeylerinin çalışmayan öğrencilerden daha olumsuz olduğu, umutsuzluk düzeyleri açısından ise anlamlı bir farkın olmadığı bulgulanmıştır.
2. Erkek öğrencilerin benlik imgesi ve atılganlık düzeylerinin kız öğrencilerden daha düşük olduğu, umutsuzluk düzeylerinin ise daha yüksek olduğu saptanmıştır.
3. Alt Sosyo-Ekonomik Düzeyden gelen öğrencilerin benlik imgelerinin üst Sosyo-Ekonomik Düzeyden gelen öğrencilere göre daha olumsuz olduğu, Atılganlık ve Umutsuzluk Düzeyleri açısından iki grup arasında bir farklılaşma olmadığı görülmüştür.
4. Öğrencilerin genel ya da meslek liselerinde okuyor olmalarının onların Benlik imgelerini ve Atılganlık düzeylerini etkilemediği, meslek lisesi öğrencilerinin daha umutsuz olduğu saptanmıştır.
5. Öğrencilerin benlik imgesi ve atılganlık düzeylerinin doğru, benlik imgesi ile umutsuzluk düzeylerinin ters yönde ilişkili olduğu; yine atılganlık düzeyi yükseldikçe umutsuzluk düzeyinin düştüğü tespit edilmiştir.

ABSTRACT

MASTER THESIS

A INVESTIGATION OF SOME PSYCHOLOGICAL CONAITIONS OF STUDENT
WHO ARE WORKING AND WHO ARE NOT WORKING

İsa Yücel İŞGÖR

Süpervisor:

2003-PAGE: 111+13

Jury : Assist. Prof. Dr. Canani KAYGUSUZ

:.....

:.....

As known, it is very important to meet an adult's basic needs during the adolescence phase This research has been done in order to determine some psychological characteristics of adults have any relations with each other. The research has been brought into application on total 270 second and third grade students, attending Cumhuriyet High School and Atatürk Endustrial Profession High School, who have been chosen by chance; 220 male 110 of whom are working and 110 of whom don't work and 50 girls. To determine the personality images, daring and hopelessness levels of students, Offer Personality Image Measure, Ratus Daring Inventory and Beck Hopelessness Measure have been used-Also, to define the demographic qualifications of students, a questionnaire form ordered by the researcher has been applied. The data got during the research have been solved by SPSS statistics packet programme.

At the end of the research;

1.It has been observed that personality image and daring levels of students working are more positive and hopelessness levels are more negative than the students who don't work.

2.It has been determined that schoolbays' personality images and daring levels are lower and hopelessness levels are higher than the schoolgirls'.

3.It has been seen that the personality images of students from low socio-economic level are more negative than the students who are from upper socio-economic level, and there is no difference between two groups in daring and hopelessness levels.

4.It has been understood that students' attending a general high school or a profession highschool doesn't affect their personality images, daring and hopelessness levels.

5.It. has been observed that students' personality images and daring levels are in a direct proportion and their personality images and hopelessness levels are in an inverse proportion and as the daring level gets higher, the hopelessness level gets lower.

III

ÖNSÖZ

Bu araştırma bir işte çalışan ve çalışmayan lise öğrencilerinin bazı psikolojik özelliklerini (Benlik İmgesi, Atılganlık ve Umutsuzluk Düzeyi) karşılaştırmalı olarak incelemek amacıyla yapılmıştır.

Bilindiği üzere ülkemiz son yıllarda önemli ekonomik krizler yaşadı. Bu ekonomik krizler halkı fakirleştirmiş ve insanlar ekonomik anlamda ailelerini geçindirme adına çok farklı uygulamalara yönelmişlerdir. Bu uygulamaların en dikkat çekenini ise aile fertlerinden olan gençlerin çalıştırılmasıdır. Ergenlik dönemindeki bu gençlerin bir yandan öğrenimlerine devam etmesi bir yandan da boş vakitlerinde çalışmak zorunda kalması gençlerin ruhsal sağlığını önemli ölçüde etkilemektedir.

Bilindiği üzere kişiliğin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için ergenlik döneminde ergenin temel gereksinimlerinin karşılanması oldukça önemlidir. Ergenin bu gereksinimleri karşılanmadan ağırlıklı olarak ekonomik sebeplerle erken yaşlarda çalıştırılması ergenin kişilik gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir. Öğrenim sürecinden büyük ölçüde uzaklaşarak uzun çalışma saatleri ve olumsuz çalışma koşulları altında çalışmak ergenin benlik imgesi, atılganlık düzeye ve umutsuzluk düzeyi gibi bazı psikolojik özelliklerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Bu çalışma bir işte çalışan ve çalışmayan öğrencilere odaklanmıştır. Ayrıca bu öğrencilerin bazı psikolojik özellikleri çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak incelenerek, bazı psikolojik özellikleri etkileyebilecek bir kısım faktörler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırma başlıca altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi, problem, alt problemler, hipotezler, sınırlılıklar, tanım ve kısaltmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ilgili literatür irdelenmiş, konu ile ilgili kuramsal görüş ve yurt içi-yurt dışında yapılan araştırmalar yer almıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, evreni, örneklemini, veri toplamada kullanılan araçlar, veri toplama işi ve verilerin analizine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde elde edilen

IV

bulgular ve tablolara yer verilmiş, beşinci bölümde ise bulguların tartışma ve yorumu yapılmıştır. Altıncı bölümde ise sonuç ve öneril yer almıştır.

Araştırmanın tüm aşamasında ve olgunlaşmasında çok değerli katkıları olan değerli hocam sayın Y. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ'a akademik olgunluk olarak beni yetiştiren bölümdeki tüm hocalarıma ve özellikle sayın Prof. Dr. Muhittin AŞKIN'a, değerli katkılarıyla hep yanımda olan Mehmet KARTAL'a ve ismini burada sayamadığım araştırmada emeği geçmiş tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzurum 2003,

İsa Yücel İŞGÖR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	XII
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Önemi.....	9
1.2. Araştırmanın Amacı.....	11
1.3. Problem.....	11
1.3.1. Alt Problemler.....	11
1.4. Denenceler.....	12
1.5. Sayıtlılar.....	13
1.6. Sınırlılıklar.....	14
1.7. Tanımlar.....	14
1.8. Kısaltmalar.....	15
İKİNCİ BÖLÜM	16
2. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	16
2.1. Benlik-Benlik Kavramı Konusundaki Yayın ve Araştırmalar.....	16

2.1.1. Benlik-Benlik Kavramı Konusundaki Kuramsal Görüşler.....	16
2.1.2. Benlik-Benlik Kavramı İle İlgili Araştırmalar.....	25
2.1.2.1. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar.....	25
2.1.2. 2. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar.....	29
2.2. Atılgnlık ve Umutsuzluk Düzeyi Konusundaki Yayın Ve Araştırmalar.....	34
2.2.1. Atılgnlık ve Umutsuzluk Düzeyi Konusundaki Kuramsal Görüşler.....	34
2.2.2. Atılgnlık ve Umutsuzluk Düzeyi İle İlgili Araştırmalar.....	38
2.2.2.1. Atılgnlık ve Umutsuzluk Düzeyi Konusunda Dış ülkelerde Yapılan Araştırmalar.....	38
2.2.2.2. Atılgnlık Ve Umutsuzluk Düzeyi Konusunda Türkiye’de Yapılan Araştırmalar.....	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	43
3. YÖNTEM VE TEKNİKLER.....	43
3.1. Evren ve Örneklem	43
3.2. Veri Toplama Araçları.....	44
3.2.1. Kişisel Bilgi Formu.....	44
3.2.2. Offer Benlik İmgesi Ölçeği	44
3.2.3. Ratus Atılgnlık Envanteri.....	46

3.2.4. Beck Umutsuzluk Ölçeği.....	49
3.3. Verilerin Toplanması.....	50
3.4. Verilerin analizi.....	51
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	52
4. BULGULAR	52
4.1. Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	52
4.1.1. Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	52
4.1.2 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	53
4.1.3 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	54
4.2 Öğrencilerin Cinsiyetinin Bazı psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	55
4.2.1.Öğrencilerin Cinsiyetinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	56
4.2.2 Öğrencilerin Cinsiyetinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	56
4.2.3 Öğrencilerin Cinsiyetinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	57
4.3 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi (SED)'nin Bazı Psikolojik	

VIII

Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	58
4.3.1 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi (SED)'nin Benlik İmgesini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	59
4.3.2 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi (SED)'nin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	60
4.3.3 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi (SED)'nin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	61
4.4 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	62
4.4.1 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	62
4.4.2 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	63
4.4.3 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular.....	64
4.5.Öğrencilerin Bazı Psikolojik Özelliklerinin Birbiriyle İlişkisine Ait Bulgular.....	65
4.5.1 Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Atılganlık Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular.....	65
4.5.2. Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular.....	66
4.5.3. Öğrencilerin Atılganlık Düzeyi İle Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular.....	67
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	68

5.TARTIŞMA VE YORUM.....	68
5.1 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	68
5.1.1 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	68
5.1.2 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	70
5.1.3 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının,Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	71
5.2 Öğrencilerin Cinsiyetinin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	72
5.2.1 Öğrencilerin Cinsiyetinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	72
5.2.2 Öğrencilerin Cinsiyetinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	73
5.2.3 Öğrencilerin Cinsiyetinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	74
5.3 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri (SED)'nin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve	

Yorumu.....	74
5.3.1 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri (SED)'nin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	74
5.3.2 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri (SED)'nin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	75
5.3.3 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri (SED)'nin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	76
5.4. Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	77
5.4.1. Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	77
5.4.2 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	79
5.4.3 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	80
5.5 Öğrencilerin Bazı Psikolojik Özelliklerinin Birbiriyle İlişisine Ait	

Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	80
5.5.1. Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Atılganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışma Ve Yorumu.....	80
5.5.2. Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışma Ve Yorumu.....	81
5.5.3. Öğrencilerin Atılganlık Düzeyleri ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışma Ve Yorumu.....	82
ALTINCI BÖLÜM.....	84
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	84
6.1. Sonuç.....	84
6.2.Öneriler.....	85
KAYNAKLAR.....	88
EKLER.....	94
Ek-1Bilgi Formu.....	94
Ek-2 Offer Benlik İmgesi Ölçeği.....	97
Ek-3 Rathus Atılganlık Envanteri.....	106
Ek-4 Beck Umutsuzluk Envanteri.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	111

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo-1 Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Çalışma, Cinsiyet, Okul Türü Ve Sosyo-Ekonomik Düzey Durumlarına Göre Dağılım Tablosu.....	43
Tablo-2 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	53
Tablo-3 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Atılgnlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin.....	54
Tablo-4 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	55
Tablo-5 Öğrencilerin Cinsiyetinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	56
Tablo-6 Öğrencilerin Cinsiyetinin Atılgnlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	57
Tablo-7 Öğrencilerin Cinsiyetinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	58
Tablo-8 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi (SED)'nin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	59
Tablo-9 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi (SED)'nin Atılgnlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	60
Tablo-10 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi (SED)'nin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	61
Tablo-11 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	62
Tablo-12 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Atılgnlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	63
Tablo-13 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Umutsuzluk Düzeylerini	

XIII

Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu.....	64
Tablo-14 Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Atılganlık Düzeyi Arasındaki	
İlişkiye Ait Bulgular Tablosu.....	65
Tablo-15 Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki	
İlişkiye Ait Bulgular Tablosu.....	66
Tablo-16 Öğrencilerin Atılganlık Düzeyi İle Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki	
İlişkiye Ait Bulgular Tablosu.....	67

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda bütün toplumlarda sosyo-kültürel yaşam hızla değişmekte ve giderek karmaşıklaşmakta, bir ülkemiz de bu gelişim ve değişim sürecinden nasibini almaktadır. Sanayi ve teknolojinin gelişimi; değer yargıları, ahlak kuralları, gelenek ve göreneklerdeki değişim, insan üzerinde de önemli değişikliklere yol açmakta, dolayısı ile insanı ele alan bilimlerin insanla ilgili farklı açılımlara yönelmektedir. Sanayileşme süreciyle birlikte yaygınlaşan köyden kente olan göç, kentlerde nüfus yoğunlaşmasına paralel olarak ortaya çıkan kirlenme, gürültü, işsizlik, kent kültürüne adaptasyon türünden sorunlar ve geri kalmış ya da gelişmemiş bir ülke olmanın getirdiği ekonomik bunalımlar, özellikle kentlerimizde ve çeşitli yerleşim bölgelerinde yaşayan bireylerin sosyo-psikolojik problemlerinin artmasına neden olmaktadır. Ekonomik problemlerin yoğun yaşandığı ülkemizde, ekonomik bunalımlar ülke insanını oldukça fazla etkilemekte, onların ruhsal/psikolojik dünyalarında önemli sıkıntılara yol açmakta ve bu bunalımdan kurtulma çabası, bireyleri farklı davranış formlarına zorlamaktadır. Bu farklı davranış formlarının en önemlilerinden biri, son yıllarda gündemde çok sık yer alan ekonomik güçlük çeken ailelerin çocuklarını ve gençlerini çalıştırmasıdır.

Bir ülkede gençlerin psikolojik açıdan içinde bulunduğu durum, önemli ölçüde ülke ekonomisinin yapısıyla ilişkilidir. Ekonomik anlamda içinde olan ailelerin çocuklarından sadece okumalarını değil, aynı zamanda ailelerine ekonomik destek sunmalarının da beklendiği bilinmektedir. Yoksul ailelerin genellikle eğitim düzeyinin düşük oluşu ve çocuklarının gelişim krizlerine ilişkin yeterli bilinçliliğin bu ailelerde genellikle olmayışı yüzünden, özellikle ergenlik dönemi gibi kritik bir dönemde çocuklarına yönelik bu cifte beklenti, çoğu kez aile-çocuk çatışmalarına da kaynaklık edebilmekte, sonuçta gençler bir yandan iş, okul gibi görevleri, yerine getirebilmek diğer yandan gelişim dönemlerine denk düşen çeşitli sorunları alt edebilmek için sürekli ve yoğun bir çabanın içine girmek zorunda kalmaktadırlar. Bu türden zorluklarla çok sık karşılaşan ergen, ciddi psikolojik sorunlarla da yüzyüze

kalmakta ve ergenlerin gelecekte sürdürecekleri ilişkilerde başarılı olma şansları azalmaktadır. O nedenle, kişiliğin gelişimi açısından kritik dönem olan ergenlikte bireylerin kendilerini geliştirebilecekleri uygun koşulların bireylere sunulması gerekmektedir.

Toplumların geleceğini olarak nitelenen gençlerin, gelecekte etkin ve üretken olabilmeleri sağlıklı bir kişilik yapısına bağlıdır. Bu anlamda kişinin ruhsal/psikolojik sağlığını ve kişilik yapısını etkileyen en kritik süreçlerden biridir ergenlik dönemi. Uyanık (2000)'a göre ergenlik dönemindeki bir birey fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal alanlarda hızlı bir değişim yaşamaktadır. Özellikle sosyal ve duygusal alanlarda çeşitli sorunlar, karmaşalar bu dönemin temel nitelikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen çocuk gibi bazen de bir yetişkin gibi davranışlar sergileyen ergen, bu özelliğiyle ne bir çocuk ne de bir yetişkindir Aynı belirsizliğe ergenin çevresindeki bireylerin ergen bireyi algılayışlarında da rastlanmaktadır. Sosyal çevre; aile, arkadaş, akrabalar ve eğitimciler ergen bireyi bazen bir işi yapabilecek kadar yetişkin olarak bazen de yapamayacak kadar çocuk olarak algılamaktadırlar. Yörükoğlu (1996)' na göre bu dönem büyük ölçüde coşkulu, atılgan ve çalkantılı bir dönemdir. Ayrıca, Yörükoğlu (1996) bu dönemi, yalnız olumsuzlukların toplandığı bir çağ olmaktan ziyade çeşitli hayallerin ve tutkuların var olduğu, düşünce yapısının şekillendiği, yakın/sırdaş arkadaşlıkların, ilk sevgilerin yaşandığı ve geleceğe yönelik girişimlerin olduğu, kendini kanıtlama, kendini gerçekleştirme ve bir kimlik oluşturma çabalarının yoğun bir şekilde yaşandığı dönem olarak tanımlanmaktadır.

Bu özellikleriyle ergenlik bir geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemi sağlıklı bir şekilde geçiren ergen bazı ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu dönemin olumsuz bir şekilde geçirilmesi sonucu yaşanacak olası sorunlarla ilgili olarak Güngör (1989) bireyin hem mutlu ve başarılı olmasını engelleyen, hem de topluma yararlı olmasını kısıtlayan düşük düzeydeki benlik saygısına sahip olan bireyler kendilerini önemli ve sevebilir özelliklerden yoksun olarak algıladıklarını; bu kişilerde kendilerine yeteneklerine ve karşısındakilere güvenememe, kolay

umutsuzluğa kapılma, sosyal ilişkilerde uyum sağlayamama, çabuk etkilenme, başkalarına bağımlı olma, sık sık suçluluk ve utanç duygularına kapılma gibi kişilik özellikleri görüldüğünü belirtmiştir (Akt. Uğurluoğlu 1996).

Ergenlikte sağlıklı bir benlik yapısının oluşturulması sağlıklı bir ruhsal yapının önkoşuludur. James benliği kavramada benlik saygısı ve kendini değerlendirme gibi benliğin çok önemli iki boyutundan bahsetmekte, benlik saygısının kişinin oluşturduğu hedeflerine ulaşmadaki başarılarını değerlendirmesiyle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Keza bir çok psikologa göre de benlik, psikolojik sağlığın çekirdeği olarak görülmektedir (Akt.Uğurluoğlu 2000).

Kişiliğin bir alt birimi olarak kabul edilebilecek benliğin, insanın yaşamdaki başarısında ve psikolojik uyumundaki işlevinin gözardı edilemeyeceğini vurgulayan Edwars (1968), benliği içimizde kendimizi gözetleyen, yargılayan, değerlendiren ve davranışlarımızı düzene koyup bizi yöneten bir güç olarak ele almaktadır.

Benliğin oluşumunda çevresel etkenlerin rolünün oldukça önemli olduğu bilinmektedir. İnsan bir toplum içerisinde yaşamakta ve psiko-sosyal gelişimi ancak yaşadığı toplum içerisinde gerçekleşmektedir. Çocuğun girdiği ilk toplumsal çevre olan ailenin çocuğun benlik kavramına etkisinin önemi konusunda Geçtan (1984), ailenin sosyo-ekonomik-kültürel yapısının ve çocuğa karşı geliştirilen tutumların, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu hemen hemen tüm kuramcıların dile getirdiğini söylemektedir.

Ruh sağlığı açısından büyük önem taşıyan benlik olgusunun nasıl geliştiği hususunda Kılıçcı (1981) ben kavramının, bir rol, bir durum, bir iş yaparken yani, bir takım ilişkiler sistemi içinde davranırken bireyin kendisi için önemli saydığı kişilerin eleştiri ve beğenileriyle biçimlendiğini değersizlik, suçluluk ve yetersizlik duygularıyla biçimlenen bir benlik kavramı kişinin içinde hazır bekleyen bir gerilim ve kaygı kaynağı olarak kişinin iç ve dış dünyasına karşı sürekli bir güvensizlik duygusu geliştirmesine neden olduğunu vurgulamıştır. Kılıçcı (1981)'ya göre bu süreç kişinin uyum gücünün zayıflamasına yol açar ve bir yandan kendi gereksinimlerine doyum arayan, diğer yandan çevre beklentilerine uygun davranmak

zorunda kalan bireyin, bu süreçte yaşadığı çatışmaların yarattığı gerilimi, ancak olumlu bir benlik kavramıyla denetim altında tutabilmesi ve uyum gücünü koruyabilmesiyle mümkündür (Kılıçcı, 1981).

Benlik kavramının sağlıklı gelişmesi ve bireyin organizmik benliği ile örtüşmesi kuşkusuz bireyin kendini gerçekleştirmesi açısından yaşamsal bir öneme sahiptir ve benlik kavramının çocukluktan itibaren gelişiyor olmasına rağmen özellikle ergenlik döneminde kişiliğin merkezine oturduğu bilinmektedir. O nedenle ergenlerin benlik kavramını etkilemesi muhtemel sosyo-kültürel ve psikolojik koşulların iyileştirilmiş olması sağlıklı bir benlik kavramı için oldukça önemlidir. Keza, benlik kavramını besleyecek başka özelliklerin var olması da etkili bir uyum için önemlidir. Bu anlamda bireyin kendine güvenli bir benlik kavramı inşa etmesinde atılganlık özelliklerinin önemli bir payı olduğu düşünülmelidir.

Ergenlik dönemindeki bireyin atılgan kişilik özelliği kazanması sağlıklı bir ruhsal yapının oluşumunda şüphesiz önemli bir etmendir. Voltan (1980)'a göre atılganlık, başkalarını küçük görmeden onların haklarını yadsımadan, bireylerin kendi haklarını koruyabilmeleri için geliştirilen bir tür ilişkiler biçimi olarak tanımlanmaktadır. Atılgan kişi başkalarını küçük görmediği gibi kendini de küçük görmez. Kendi ve diğerleri onun gözünde eşittir. Atılgan kişi karşısındakinden rahatça istekte bulunur, diğerlerini reddedebilir, ancak reddedildiği zaman da bunu hoş karşılar, yıkılmaz. Atılgan olan kişi kendine güvenlidir. Birey kişiler arası ilişkilerinde ne saldırganca davranır, ne çekingendir, ne de içine kapanıktır. Ama iletişimde bulunurken etkilidir.

Atılgan olmayan kişilik özelliği ise genellikle “saldırganlık” ve “çekingenlik” olarak tanımlanmaktadır. Bear (1976)'a göre saldırganlık, diğer insanlara karşı, onların değerini azaltmaya yönelik bir harekettir. Saldırgan birey, kendi hakkı için başkalarının haklarını çiğneyerek, onlara kasıtlı acı vererek onları cezalandırarak başarı elde eden, başkalarının harcanmasıyla kendini yükselten bireydir. Deluty (1985) ise çekingenliği isteklerini ifade etmeyi becerememe, makul olmayan istekleri reddedememe, uygun olmayan davranışlara objektif bakmayı

başaramama ve eleştirilere aşırı duyarlı olma olarak tanımlamaktadır (Akt: Kaya, 2000).

Atılğan olmayan kişilik özelliklerine saldırgan ve çekingen nitelikler çerçevesinde bakıldığında kişiler arası ilişkileri engelleyen en temel nitelikleri içinde barındıran, bu yüzde atılğan olmayan kişilik özelliğinin toplumsal ilişkileri zedelediği açıkça görülür. İnsanın sosyal bir varlık olması ve sürekli birbirleriyle ilişki içinde bulunması zorunluluğu yüzünden atılğan olmayan niteliklere sahip bireylerin, birtakım ruhsal sorunlarla baş başa kalması kaçınılmazdır. Atılğan olmayan kişilik özelliği haliyle benlik kavramını da olumsuz yönde etkileyecektir. Nitekim Arı (1989), üniversite öğrencilerinin ben durumları ile bazı özlük niteliklerinin, ben durumlarına, atılğanlık ve uyum düzeylerine etkisinin incelenmesi konulu çalışmasında, öğrencilerin baskın ben durumlarının öğrencilerin atılğanlığını etkilediğini bulgulamıştır.

Uğurlu (1994)'nın, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler ile ailesiyle birlikte yaşayan ergenlerin özsaygı ve atılğanlık düzeyleri açısından karşılaştırılması üzerine yaptığı araştırmanın bulgularına göre, yetiştirme yurdunda yaşayan öğrencilerin, atılğanlık ve özsaygı düzeylerinin ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilere göre daha düşük düzeyde olduğu ve atılğanlık düzeyi ile özsaygı düzeyinin karşılıklı bir etkileşim içinde bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Sağlıklı bir psikolojik yapının önemli bir boyutu olarak, bireyin geleceğe umutla bakabilmesinden, depresif olmayan bir kişilik özelliğinden söz edilebilir. Beck ve Rush (1993), umutsuzluğu, şimdiki olumsuz algıların geleceğe yansıması olarak tanımlamakta ve bu kişilerin uzun süre yansımalar yaptığında şimdiki güçlük ve sıkıntılarının sonsuz olarak devam edeceği düşüncesine kapıldıklarını belirtmektedirler. Beck ve Rush'a göre, umutsuzluğa eğilimli kişi, gelecek için belirli bir bilişsel sete /kurulumu sahiptir ve bu bilişsel set/kurulum geleceğin hiçbir iyi olasılığı içermediğini tekrarlar. Kişi geleceği hakkında düşünmeye zorlandığında bu bilişsel set/kurulum uyarılır ve kişi hoşlanmadığı deneyimlerinin tepkisi içindeyken

umutsuz durumun tipik olan duygusal ve motivasyonel bozukluklarda buna etki eder (Akt. Yaşar, 2001).

Umut, ise Uzbaş (1998)'ın belirttiği çerçevede gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklentilerdir. Gerek umut gerekse umutsuzluk, her ikisi de kişinin gelecekteki gerçek amaçlarına ulaşma olanaklarının olası yansımasıdır. Umut ve umutsuzluk karşıt beklentileri simgeler umut da amaca ulaşmak için uygulamaya konulan planların başarıları öngörüsü varken; umutsuzluk da başarısızlık yargısı vardır. Bu iki uç beklenti kişiden kişiye, durumdan duruma, beklenen sonucun ne zaman ve nasıl gerçekleştiğine bağlı olarak değişiklik gösterir.

Umutsuzluk geleceğe olumsuz bakış olarak ele alındığında, depresyon belirtilerinin bir parçası hatta belirleyicisidir. Bu iki kavramın benlik değerine etki eden faktörler olduğu da bir gerçektir. Nitekim Beck (1993)'e göre depresyondaki şemaların içeriğinde değersizlik, yetersizlik ve başarısızlık benlik değeri yer almaktadır (Akt.Yaşar, 2001).

Beck (1967), yaptığı bir çalışmada, umutsuzluk ve depresyonun iç içe geçtiği ve depresif kişilerin, kendilerini kusurlu, eksik, yetersiz, hastalıklı ve mahrum bırakılmış olarak gördükleri; yine bu kişilerin, devam etmekte olan yaşantılarını olumsuz olarak değerlendirdikleri ve dünyayı sürekli talepler getiren, çeşitli engellerin olduğu bir mekan olarak algıladıkları bulgulanmıştır. Gelecekle ilgili beklentilerinde ise bu kişilerin olumsuz, kötümser veya umutsuz oldukları sonuçlarını ortaya koymuştur (Akt. Yaşar, 2001).

Bireylerin kendilerini geliştirebilmeleri, içinde bulundukları dönemin temel görevlerini yerine getirip, her dönemin kendine özgü krizlerini sağlıklı bir biçimde atlatmalarıyla mümkündür. Dönemlerin sağlıklı atlatılması o dönemde bireyin ihtiyaç duyduğu gücü çevresinde yada kendisinde bulması ile ilişkilidir. Bireylerin kendilerinde bulacakları güç, benlik ve kişiliğe dair algılarıyla ilişkili olup, benlik algıları yüksek, atılgan niteliklere sahip ve geleceğe umutla bakabilen kişilerin ait oldukları toplumların geleceğini de olumlu yönlendireceği açıktır. Özellikle genç nüfusun bu türden özelliklere sahip olması toplumların geleceğine umutla

bakabilmesi için oldukça önemlidir. Genç nüfusun toplam nüfus içinde önemli bir payının olduğu ülkemizde gençler önemli rollere soyunmaktadırlar. Tezcan (1977) ülkemizde gençliğin durumunu, rolünü, sorumluluğunu, sorunlarını incelerken toplumsal değişme sürecinin dikkate alınması gerektiğini, ülkenin değişik dönemlerinde gençliğin farklı roller üstlendiğini ve toplumun sosyo-kültürel değişimine paralel olarak gençliğin de bu değişime göre biçimlendiğini ve gençliğin bu değişimden etkilendiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Tezcan'a göre gençlik sorunları daha çok, toplumsal yapının özellikleri çerçevesinde ortaya çıkmakta bu açıdan sanayileşmekte olan ülkemizde sosyo-ekonomik yapının, geleneksel toplum tipinden uzaklaşması sonucu gençlik kendilerini yakından ilgilendiren yapısal sorunlarla karşılaşmakta, giderek gençlik konusu, kronik bir toplum sorunu durumuna gelmektedir.

Genel olarak bakıldığında sorunlu ilişki ve roller içine sıkıştırılmış gençlerin, bu dönemde ayrıca bir işte çalışmak zorunda kalmış olmalarının, onların, benlik imgelerini, atılganlık düzeylerini ve umutsuzluk düzeylerini nasıl etkileyeceği bu araştırmanın ele aldığı sorudur. Ayrıca araştırma, bireyin bu özelliklerinin birbiriyle ilişkili olup olmadığını bir problem olarak ele almaktadır. Ancak bu araştırmanın gerek bu gerek diğer problem alanlarına yönelmeden önce, ergenin çalışması ile ilgili görüşlere aşağıda değinilmiştir.

Bildik (1998)'e göre bu ergenlerin çoğunluğu; gelişme, kendini gerçekleştirme ve öğrenme gereksinimleriyle bağdaşmayan bir çalışma ortamına yaşamları boyunca çakılıp kalmak istememekte; bu ortamın dışında kendilerine yer edinmelerini sağlayacak bazı becerileri kazanmak için okula gitmeyi istemektedirler. Ayrıca bu öğrenciler, çalışma çevresindeki kişilerle olan ilişkiler sonucu (bu alanda sıradan ilişkileri bile önemli etkinliklerdir), artık bu etkileşim alanında kendi yaşama biçimini araştırmaktan uzaklaşmakta; öğrenme sürecini, genellikle kendisini çalıştıran yetişkinlerin dayattığı baskılara uygun davranışları ve yanıtları öğrenebileceği ilişkilerle sınırlamaktadır. Dahası çalışma yaşamındaki ergenin, kendisiyle aynı tanımlardan, davranışlardan, çıkarlardan, işleyiş biçimlerinden, düşlerden,

güçlüklerden, tasarımlardan oluşan bir bütünü paylaşan diğer ergenler tarafından tanınma gereksinimi karşılanmadığında; toplumsal bir varlık olarak öğrenme alanı kısıtlanmaktadır.

Çalışan gençlerle ilgili olarak yine Bildik (1998), belirli öğrenme süreçlerinin, o sürece uygun yaşlarda gerçekleşebileceğini ve beynin farklı bilgileri, farklı biçimlerde işleme yeteneğinin belirli dönemlerde en yüksek düzeyde olacağını vurgulamaktadır. O'na göre beynin bilgiyi almaya hazır olduğu dönemde bu bilgilerle beslenememesi, sonraki öğrenme olanaklarını da ağır biçimde engellemektedir. Çalışan gencin yoksunluk karşısındaki kendiliğinden tepkisinin öfke olduğu, öfkenin yakın çevresi tarafından belirli bir ana kadar bilinmeyen sağlıklı bir yaşamsal dalgalanmanın anlatımı olarak görülmesi gerektiğini savunan Bildik, çalışan gençlerin bu yaşamsal saldırganlıklarını, kendilerini yaşamsal dalgalanmalarının ve zevklerinin aksi yönünde ilerlemeye zorlayanlar yüzünden yönlendiremediğini, bir anlamda kendilerine saklamak zorunda oldukları bu öfkeleri, kendilerine yönelttiklerini ve bu durumun yıkıma yol açarak depresyonla sonuçlandığını söylemektedir. Gençlerin daha sonraki aşamada, anlamsız bir çalışmanın içinde olduklarını hissetmeleri yüzünden narsistik duygularının beslenememesi, görevin amaçsal belirsizliğinin sürmesi, saldırganlığa dönüşmesi gereken enerjinin sıklıkla depresif sendromla noktalanması, özneye yönelen karşıt tutumlarla birleştiğinde; özgüvenin yitirilmesi, hüznülük, depresif ruh hali, yalnızlık duygusu, bedensel güç kaybı, karabasanlar, kötümserlik, sindirim ve uyku bozuklukları gibi sonuçlar yaratabileceği, Bildik'in iddiaları arsındadır. Ailesine sağladığı ekonomik katkı nedeniyle, çalışan çocuk kendisini bilinçsizce yaşayabileceği başka bir rolde, statüde; ana-baba konumunda bulması ve bu durumun ergenin ailesinin sorumluluğunu yüklenmek gibi ezici bir duyguya kapılabilmesi ise çalışan gençlerle ilgili bir başka sorun alanı olarak ele alınmaktadır.

Çalışma durumu bu öğrencilere nadir de olsa olumlu bir takım özellikler de kazandırabilir. Mesela İş-Eğitim konsorsiyumunda (1978) ileri sürülen adölesanın çalışmasının yararları, üç kategori halinde sınıflandırılmıştır.

1. En geniş anlamda, iş, ergene yetişkin bir tavır, değer ve davranış özellikleri kazandırabilir.

2. İş, ergene bir kariyer kazandırabilmekte hatta belli bir kariyere sahip olmanın yolları konusunda ipuçları verebilmektedir.

3. Son olarak iş ergene yetişkin sosyalizasyonunun bir alt grubu olarak ele alınabilecek, yetişkin iş davranış ve alışkanlıkları öğretebilir (Akt. Bildik, 1998).

Ayrıca, çalışma ergende, bağımsızlığı teşvik edebilir ve gençlere kayda değer bir şeyler yaptıkları duygusunu verebilir. Çalışan ergenlerin daha “yetişkin yönelimli” gözüktükleri ve yetişkinlerle daha rahat veya ilgili olacakları konusunda genel bir görüş birliği vardır. Yine, ergenin, ailesine destek olan kişi rolünde tanındığını duyumsaması nedeniyle, aile içinde değer kazandığını hissetmesi, onun sorumluluk duygusunu beslemekte ve bu duygu ona yaşamla baş edebilme olanağı sağlamaktadır.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında, hem okuyup hem de çalışmak durumunda olan öğrenciler sorununun ülkemiz açısından ciddi ve ivedilikle çözülmesi gereken bir sosyal sorun niteliğini taşıdığı ve bu konuda gerekli çalışmaların yapılarak, bir takım önlemlerin alınması gerektiği görülmektedir. .

1.1. Araştırmanın Önemi

Bilindiği üzere genel olarak ergenlik, krizlerin yaşandığı bir dönem olarak değerlendirilmekte, bu krizden ergenin gelişerek çıkmasını sağlamak üzere onların yaşamın bütün alanlarında özel desteğe ihtiyaçları olduğu varsayılmaktadır. Kendi başına her şeyin yolunda gittiği koşullarda bile, birey için zaten yeteri kadar kriz üreten bu dönemin, bir toplumda yaşanan ekonomik ve toplumsal krizlere bağlı olarak daha da güç süreç haline dönüştüğü bilinmektedir. Ülkemizde son yıllarda yaşanan ekonomik krizlere bağlı olarak toplumsal yaşamın sosyo-kültürel alanlarında da kriz ürettiği; bu krizler nedeniyle ergenlerin daha zor günler geçirdiği de açık bir gerçektir. “Sanayide üretimin hız kesmesi ve yatırımların durmasının faturası genç nesle çıkıyor. Liselerden mezun olan gençlerin bir milyona yakını her

yıl işsizlik ordusuna katılıyor. Türkiye’de işsizliğin yüzde 8,5’e çıkması son krizde (2001 yılı) bir milyona yakın kişinin işini kaybetmesine ve her yıl ortalama bir milyon lise mezununun açıkta kalması iş gücü açısından sorun teşkil etmektedir. Türkiye’de her iki kişiden biri iş gücüne dahil değil. İş gücünün pozitif ve negatif yanlarına bakıldığında işsizliğin resmi kaynaklara göre yüzde 8,5’e çıkması kayıtlı işsiz sayısının 1,9 milyona tırmanması ve son krizde de bir milyona yakın kişinin işinden olması önemli sorun olarak görülmektedir. Genç nüfusun ağırlıkta olduğu ülkemizde her beş gençten birinin atıl olması, her yıl bir milyon lise mezunu boşta kalması ileriye yönelik iş gücüne de olumlu bakmayı engelliyor” (Yeni Şafak Gazetesi, 2002).

Bu tablo karşısında aileler çözümü köyden kente göç etmede ve ailedeki tüm fertlerin bir işte çalıştırılmasında aramaktadırlar. Sonuçta aile içerisinde bir yandan okula giderek eğitimini sürdürmeye çalışan bir yandan da boş zamanlarında bir işte çalışarak (mendil, simit satma, ayakkabı boyama, atölyede çalışma, vb...) ailesine maddi kazanç sağlayan ergen öğrencilere giderek daha sık rastlanmaktadır. Ergenlik dönemi gibi ciddi kimlik krizlerinin yaşandığı bir dönemden geçen öğrencilerin böyle bir tabloyla karşı karşıya kalması, öğrencinin ruh sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Çünkü ergenlik dönemi daha öncede önemi belirtildiği üzere bireyin bir anlamda psikolojik yapısını yeniden biçimleyen gelişmelerin yaşandığı (kimlik oluşturma çabası, duygusal, zihinsel ve sosyal yaşamdaki hızlı ve de büyük ölçüde kalıcı değişimler gibi) bir dönemdir. Bu çerçeveden bakıldığında yaygınlaşan toplumsal sorunların gençleri çalışmak zorunda bırakmasının onların bazı psikolojik özelliklerini olumsuz bir biçimde etkileyip etkilemediğinin bulgulanması önemlidir.

Ayrıca bu araştırmanın çalışan ve çalışmayan öğrencilerin bazı psikolojik özelliklerinin saptanması ve bunların bazı demografik değişkenlerle ilişkilerinin bulgulanması konusunda ülkemizde az sayıda araştırmanın var olması nedeniyle de ayrı bir önem taşıdığı düşünülebilir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, okuldan sonra herhangi bir işte çalışan ergen öğrencilerle, okuldan sonra herhangi bir iş yapmayan öğrencilerin bazı psikolojik özelliklerinin (Benlik İmgeleri, Atılganlık Düzeyleri ve Umutsuzluk Düzeyleri) karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve bu psikolojik özelliklerin bazı demografik değişkenlerle ilişkilerinin saptanmasıdır.

1.3. Problem

Araştırmada bu genel amaç doğrultusunda, geçlerin bazı psikolojik özelliklerinin (Benlik İmgeleri, Atılganlık Düzeyleri ve Umutsuzluk Düzeyleri) onların okul sonrasında bir işte çalışıyor olup olmamalarından etkilenip etkilenmediği, bu psikolojik özelliklerin birbirleriyle ilişkili olup olmadığı ve nihayet bu özellikleri etkileyen başka (cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve okunulan okul türü) değişkenlerin olup olmadığı sorularına cevap aranmıştır.

Bu genel probleme bağlı olarak alt problemler ve hipotezler oluşturulmuştur.

1.3.1. Alt Problemler

1. Öğrencilerin bir işte çalışıp çalışmaması;

- a) Benlik imgelerini etkilemekte midir?
- b) Atılganlık düzeylerini etkilemekte midir?
- c) Umutsuzluk düzeylerini etkilemekte midir?

2. Öğrencilerin cinsiyeti;

- a) Benlik imgelerini etkilemekte midir?
- b) Atılganlık düzeylerini etkilemekte midir?
- c) Umutsuzluk düzeylerini etkilemekte midir?

3. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi öğrencilerin;

- a) Benlik imgelerini etkilemekte midir?
- b) Atılganlık düzeylerini etkilemekte midir?
- c) Umutsuzluk düzeylerini etkilemekte midir?

4. Öğrencilerin okuduğu okul türleri;

- a) Benlik imgelerini etkilemekte midir?
- b) Atılganlık düzeylerini etkilemekte midir?
- c) Umutsuzluk düzeylerini etkilemekte midir?

5. Öğrencilerin benlik imgeleri, umutsuzluk ve atılganlık eğilimleri birbirleri ile ilişkili midir?

1.4. Denenceler

1. Öğrencilerin bir işte çalışıp çalışmaması onların bazı psikolojik özelliklerini etkileyecektir.

1.a) Bir işte çalışan öğrencilerin benlik imgeleri, bir işte çalışmayan öğrencilerinkine göre daha düşük olacaktır.

1.b) Bir işte çalışan öğrencilerin atılganlık düzeyi, bir işte çalışmayan öğrencilerin atılganlık düzeylerine göre daha düşük olacaktır.

1.c) Bir işte çalışan öğrencilerin umutsuzluk düzeyi, çalışmayan öğrencilerin umutsuzluk düzeylerine göre daha düşük olacaktır.

2. Öğrencilerin bir işte çalışıp çalışmaması dikkate alınmadığında öğrencilerin cinsiyeti onların bazı psikolojik özelliklerini etkileyecektir.

2.a) Erkek öğrencilerin benlik imgesi, kız öğrencilerin benlik imgesinden daha düşük olacaktır

2.b) Erkek öğrencilerin atılganlık düzeyi, kız öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır.

2.c) Erkek öğrencilerin umutsuzluk düzeyi, kız öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır.

3. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi (SED), öğrencilerin bazı psikolojik özelliklerini etkileyecektir

3.a) Alt SED' den gelen öğrencilerin benlik imgesi, üst SED' deki öğrencilerin benlik imgesinden daha düşüktür olacaktır.

3.b) Alt SED' den gelen öğrencilerin atılganlık düzeyi, üst SED' deki öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır.

3.c) Alt SED' den gelen öğrencilerin umutsuzluk düzeyi, üst SED' deki öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır.

4.Öğrencilerin okuduğu okul türleri, onların bazı psikolojik özelliklerini etkileyecektir.

4.a) Genel lise öğrencilerinin benlik imgesi, meslek lisesi öğrencilerinin benlik imgesinden daha düşük olacaktır.

4.b) Genel lise öğrencilerinin atılganlık düzeyi, meslek lisesi öğrencilerinin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır.

4.c) Genel lise öğrencilerinin umutsuzluk düzeyi, meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır.

5. Öğrencilerin bazı psikolojik özellikleri arasında ilişki olacaktır.

5.a) Öğrencilerin benlik imgesi arttıkça, atılganlık düzeyleri de artacaktır.

5.b) Öğrencilerin benlik imgesi arttıkça, umutsuzluk düzeyleri azalacaktır.

5.c) Öğrencilerin atılganlık düzeyi arttıkça, umutsuzluk düzeyleri azalacaktır.

1.5. Sayıtlar

1. Öğrencilerin, bu araştırmada kullanılan Offer Benlik İmgesi Ölçeği, Rathus Atılganlık Envanteri, Beck Umutsuzluk Envanteri ve kişisel bilgi toplama formuna içtenlikle ve yansız olarak cevap verdikleri kabul edilmiştir.

2. Anne ve babanın; öğrenim düzeyi, iş durumu, bağlı bulundukları sosyal güvenlik kurumu ve aile fertleri sayısı, aylık geliri gibi bilgiler öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyinin göstergelerini yansıtmaya yeterliliğindedir.

3. Bir işte çalışan ve çalışmayan lise öğrencilerinin bazı psikolojik özelliklerini etkileyen etmenler bu araştırmada ele alınan değişkenlerle sınırlı değildir.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu araştırmada öğrenciler ‘bir işte çalışan’ ve ‘bir işte çalışmayan’ olmak üzere başlıca iki gruba ayrılmış ve bu öğrencilerin bazı psikolojik özellikleri incelenmiştir. Bir işte çalışma durumu; bir atölyede çalışma, özel bir şirkette çalışma, kendi iş yerinde çalışma ve serbest işte çalışma (ayakkabı boyacılığı, mendil satma, simit satma v.b.) gibi iş gruplarını kapsamaktadır.

2. Bu araştırma 2001-2002 eğitim-öğretim yılında Erzurum ili merkezindeki Cumhuriyet Lisesi ve Atatürk Endüstri Meslek Lisesinde okumakta olan lise-2 ve lise son sınıf öğrencileri arasından seçilen 270 öğrenciyle sınırlıdır; araştırma sonuçları yalnızca araştırmadaki deneklere uygun nitelik taşıyan bireylerin, kullanılan araçlarla ölçülen özelliklerine genellenebilir.

3. Öğrencilerin benlik imgesi Offer Benlik İmgesi Ölçeğinin ölçtüğü, atılganlık düzeyleri Rathus Atılganlık Envanterinin ölçtüğü ve umutsuzluk düzeyleri Beck Umutsuzluk Envanterinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Bu araştırmada geçen temel kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

Genel Lise: Öğrenciyi yüksek öğretime hazırlamayı amaç edinen orta öğretim kurumudur.

Meslek lisesi: Öğrencilere bir meslek edindirmeyi amaç edinmesinin yanında yüksek öğretime de öğrenci hazırlayan okullar (Teknik Lise, Endüstri Meslek Lisesi vb.)

Benlik: “Kendimizle ilgili bütün düşünceler, algılamalar, duygular ve değerlendirmelerin tümünün etkileşiminden doğan sonuç algısı” (Cüceloğlu, 1994, s.578).

Bazı Psikolojik Özellikler: Bu kavram ile herhangi bir işte çalışan veya çalışmayan ergen lise öğrencilerinin benlik imajı, atılganlık düzeyi ve umutsuzluk düzeyi gibi psikolojik özellikler kastedilmektedir

Benlik İmgesi: Bireyin kendine ilişkin olumlu duygu ve düşünceleri ile olumsuz duygu ve düşüncelerinin toplamıdır.

Atılğan Kişilik Özelliği: Kişiler arası iletişim biçimlerinden biri olan atılğanlık, başkalarını küçük görmeden, onların haklarını yadsımadan, bireylerin kendi haklarını koruyabilmeleri için geliştirilen bir çeşit kişiler arası ilişkiler biçimi olarak betimlenmiştir (Voltan, 1980).

Umutsuzluk Düzeyi: Geleceğe olumsuz bakma, değersizlik, çaresizlik, kararsızlık, eyleme geçememe, işlerini sürdürememe ve suçluluk duyguları gibi özelliklerin bireyde bulunma derecesi.

Sosyo-ekonomik Düzey: Toplumda sosyal, ekonomik ve kültür düzeyi bakımından düşük, orta ve üst düzeylerden birine ait olma hali (Can, 1990).

1. 8. Kısaltmalar

O.B.İ.Ö : Offer Benlik İmgesi Ölçeği

B.U.Ö : Beck Umutsuzluk Ölçeği

R.A.E : Ratus Atılğanlık Envanteri

S.E.D : Sosyo Ekonomik Düzey

Bkz. : Bakınız

Akt. : Aktaran

s. : Sayfa

Ark. : Arkadaşları

Çev. : Çeviren

İKİNCİ BÖLÜM

2. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, önce benlik ve bu kavrama paralel olarak benlik imgesi, benlik tasarımı ve özsaygıya ilişkin kuramsal yayınlar, dış ülkelerde ve ülkemizde yapılan araştırmalar üzerinde durulmuştur. Daha sonra bireylerin atılganlık ve umutsuzluk düzeyleri ile ilgili olarak dış ülkelerde ve ülkemizde yapılan araştırmalar ele alınmıştır.

Yapılan literatür çalışmasında araştırmamızın konusu olan “Bir işte çalışan ve çalışmayan ergen öğrencilerin bazı psikolojik özelliklerinin incelenmesi” konusuyla tamamen örtüşen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle aşağıda konuyla yakından ilişkili görülen ve bizim bulgularımıza yakınlaşan araştırmalara değinilmiştir.

2.1. Benlik-Benlik Kavramı Konusundaki Yayın ve Araştırmalar

Bu başlık altında iki alt başlık oluşturulmuş, birinci alt başlıkta benlik ve benlik tasarımı ile ilgili kuramsal görüşlere, ikinci başlık altında ise konuyla ilgili yurtdışı ve yurt içi araştırmalarına yer verilmiştir.

2.1.1. Benlik-Benlik Kavramı Konusundaki Kuramsal Görüşler

Benlik kavramı her ne kadar ağırlıklı olarak Rogers’yen (Güdümsüz Danışma) kuram ve varoluşçular tarafından öne çıkarılsa da, bu kavram aslında psikolojinin hemen herkesin ilgi alanına girmesinde başlıca rolü oynayan psikoanalitik kurama kadar götürülebilir.

Bilindiği üzere psikoanalitik kuramın kurucusu Sigmund Freud’tur. Freud’un benlik kavramı kendisinin formüle ettiği ‘yapısal kuram’ içerisinde yer alır. Bu kavramda Freud, ruhsal yapıda işleyişleri açısından birbiriyle bağıntılı üç yapıdan söz eder ve bu yapılara id, ego ve süperegö adlarını vermiştir.

Freud (1923)'a göre id doğuştan ruhsal aygıtın tümünü kapsarken daha sonra ego ve süperego idden ayrılarak farklı bir birim olarak işler. Ego ise dış dünyanın etkisini hisseden id bölümünden gelişmiştir. Ayrıca ego uyaranların algılanması ve uyaranlara karşı bir kalkan olma işlevi ile oluşmaya başlamıştır (Akt. Tükel, 2000; 62).

Freud'a göre ben bir ölçüde idin ve üstbenin talepleri ile gerçeklik arasındaki dengeyi korumakla yükümlü bir aracı düzey olarak bir ölçüde de kendi özerk işlevleri olan bir alt birim olarak düşünülmüştür. İkinci dürtü kuramı çerçevesinde ise benin idden kaynaklanan, ancak ılımlaştırılıp yansızlaştırılarak dürtüsel niteliğini (tatmin amacını) kaybetmiş bir enerji kullandığı düşünülür (Tura, 2000).

Freud (1923)'a göre benliğin oluşumu şu aşamalardan geçer: İlk olarak çocuğun iskelet kasları üzerinde egemenlik kazanma ve egoya ait bir işlev olan motor etkinlik yeteneğinin kazanılması, bellek gelişimi ile ilk bellek anılarının oluşumu gibi fizyolojik gelişmeler çocukta “iyi” ve “kötü” kavramının oluşumuna yol açar. Daha sonra ihtiyaçlarının doyurulması açısından çocuk önce bir obje olarak kendi bedenine ve sonrasında dış objelere yönelir. Bu dış objelere yönelme bir anlamda “özdeşim” sürecini başlatmış olur. Nihayetinde bu özdeşimler sonucu ego idden kesin çizgilerle ayrılmamakla birlikte ayrı bir yapı olarak gelişir (Akt. Tükel, ve Ark., 2000).

Psikoanalitik kuram içerisinde sonradan Freud'dan ayrılan kuramcılardan biri olan Jung 'da ise benlik, kişiliğin merkezi olarak kabul edilen her şeyin kaynağı olan ve her şeyle ilişkili olandır. Merkezde olduğu varsayılan benlik ile çevresinde yer alan her şey, kişiliğin bütünü oluşturur. Bu bütün, bilinci, kişisel bilinçaltını ve tüm insanlarda ortak olan kolektif bilinçaltını kapsar niteliktedir. Bu sistemleri bir arada tutan, kişiliğin bütünlüğünü, dengesini ve sürekliliğini sağlayan benlik olduğunu belirtmektedir. Jung, benliğin bilinçli bir bileşen içerdiği gibi bir de bilinçdışı bir bileşen içerdiğini belirtir. Benlik, kolektif bilinç dışının merkezi, ilk örneği olduğu için bazı evrensel karakteristiklere sahiptir. Ona göre, kendilik, psişik gelişimin amacıdır (Geçtan, 1996).

Ben psikolojisi olarak ta bilinen Adler'in kuramı kişilik kuramlarına özellikle “yaratıcı benlik” karşılığı ile katkı sunmuştur. Freud'a göre içgüdülere hizmet eden ve arabulucu fonksiyonu üstlenen ego kavramına karşı benlik kavramını ortaya koymuş ve benliği, organizmanın deneyimlerini yorumlayan ve anlamlı kılan yüksek düzeyde kişiselleşmiş, subjektif bir sistem olarak tanımlamıştır. Benlik, sürekli olarak bireye çözüm yolları sağlayacak yaşantıları arar ve bu yaşantıları dış dünyada bulmaya yada yaratmaya çalışır (Geçtan, 1996).

Fromm ve Sullivan ise, benlik kavramına sosyolojik açıdan yaklaşmışlardır. Fromm, insan doğası ile sosyal süreçlerin sürekli etkileşim halinde olduğunu vurgular. Açlık, susuzluk, cinsellik gibi tüm bireyler için ortak olan bazı organik dürtüler vardır. Fakat bireyleri birbirinden ayrı kılan sosyal süreçlerinin ürünü olan sevgi, nefret, boyun eğme arzusu, güç isteği, zevk arama ve bundan korku gibi duygular olduğunu söyler. Fromm'a göre, içinde yaşanılan toplum mevcut dürtüleri sadece baskılamaz, aynı zamanda yenilerini de üretir. Toplum biçimlerinin çoğunun çabası, bireyin temel çelişkilerini çözme üstünedir. Fromm bunu bireyin hem insan hem de hayvan olması şeklinde açıklar. Hayvan olarak gereksinimlerine doyum ararken, bir insan olarak benliğin farkında olma, muhakeme edebilme ve imgeleme özelliklerine sahip olduğunu savunmuştur (Yanbastı, 1990).

Fromm (1982), bireyin benlik gelişiminin, toplumun ona verdiği olanaklar doğrultusunda biçimlendiğini öne sürer. Bireyin gereksinimlerinin, toplumun kuralları ile çatışmaması gerektiğini vurgulayan Fromm, bireyin buna uyum sağlayabileceğini ve benliğin de bu doğrultuda geliştiğini öne sürmektedir. Kısacası Fromm'a göre insanı, toplumsal kurumlar biçimlendirmektedir.

Horney ise, bireyde en canlı olan odak noktanın “gerçek benlik” olduğunu savunmuştur. Gerçek benlik, duyguların kendiliğindenliğini ifade eder. Bir başka deyişle, benlik ilgi ve enerji kaynağıdır; istek ve karar verme yetisidir; bireyin gelişmek, büyümek ve kendi kendini tanımak isteyen kısmıdır. Gerçek benlik, duygu ve düşüncelerimize olumlu veya olumsuz tepkide bulunabilmeyi kapsar. Bu, gerçek benliği güçlü ve etkin olduğu zaman, bireyin karar verebildiğinin ve kararlarının

sorumluluklarını taşıyabildiğinin işaretidir. Bu da, gerçek tamamlanmayı, bütünleşmeyi, kendine özgü olmayı içerir. Böylelikle gerçek benlik, içsel bir çatışmaya maruz kalmadan işlevini sürdürebilir (Geçtan, E., 1996).

Sullivan (1953)'a göre benlik, toplumsal etkileşim boyutunda gelişmektedir. O, benlik sisteminin, toplumun mantık dışı yönlerinin bir ürünü olarak anksiyete sonucu ortaya çıktığına inanır. Ona göre, çocuğun benlik sistemi, güvenliğini sağlamak için algıladığı ailesel figürlerin isteği yönünde boyun eğerek oluşturulur. Çocuk, güvenli olmak için ebeveynlerinin istekleri doğrultusunda davranır ve kendilik sistemini bu doğrultuda geliştirir. Anksiyete, ilk başta anneden çocuğa aktarılan, daha sonra ise yaşamda bireyin güvenliği tehdit altına girdiğinde yaşayan duygudur. Anksiyeteyi azaltmak veya kaçınmak için birey kendini koruyucu tedbirler alır ve davranışlarını denetlemeyi öğrenir. Bu koruyucu tedbirler bazı davranış şekillerini onaylayan, bazı davranış şekillerini ise yasaklayan benlik sistemini oluşturur. Kişiliğin temel dinamiği, benlik saygısının korunması için anksiyeteden kaçınmaktır. Buna karşılık benlik saygısı da, benlik sistemine koruyucu olarak hizmet eder (Franzoi, 1999).

Allport, benlik kavramının gelişimini şöyle sıralandırır. Çocukta üç yaşına kadar bedensel benlik duyumu, kendini tanıma ve benlik saygısı gelişir. Dört altı yaş arasında ise, benlik gelişimi iki aşamada sürer. Bunlar, benlik sınırlarının genişlemesi ve benlik imgesidir. Benliğin içsel ihtiyaçlar ile dış gerçeklerin sentezini yapması ise akılcı olma aşamasıdır. Benliğin gelişimindeki son aşama ise, uygun çaba aşamasıdır (Freedman, 1998).

Carl Rogers, benlik kavramını fenomenolojik açıdan ele alan kuramcıdır. Onun kişilik kuramında, benlik kavramı önemli bir yer tutar. Rogers (1951)'a göre "benlik, bireyin fenomenolojik veya algısal alanın bir bölümüdür. Kendi hakkındaki bilinçli algılamalarını içerir. Bireyin "ben" veya "benim" veya "kendim" olarak ayırt ettiği fenomenolojik alandaki olaylardan oluşur. Benlik kavramı, bireyin kendi hakkında sahip olduğu imgelerdir. Özellikle "ben neyim?" gibi var olduğunun ve "ben ne yapabilirim?" gibi işlevlerinin farkında olmayı içerir. Aynı zamanda bireyin

ne olduğu hakkındaki fikirlerinin yanı sıra ne olması ve ne olmayı istediği konusundaki fikirlerini de kapsar. Bireyin ne olmak istediği konusundaki fikirleri “ideal benliği” oluşturur” (Akt. Nelson, 1982 ; 21).

Rogers'ta benlik kavramının gelişimi, bireyin çevresi ile olan yaşantılarını algılama şekillerine göre oluşan dinamik bir süreçtir. Yaşantıları algılama şekli diğer bireyler tarafından olumlu olarak değerlendirme ve kabul gereksiniminden etkilenir. Özellikle de çocuğun kendisine en yakın olan ebeveynlerinin tutumları onun için oldukça önemlidir. Olumlu bir benlik imgesi geliştirebilmesi için bireyin koşulsuz sevgi içinde büyümesi gereklidir. Koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden anlayışın ürünüdür. Koşulsuz sevgi içinde büyüyen bireylerin benlik imgeleri güçlü ve olumludur (Akt. Nelson, 1982).

Hartmann (1950)'da benlik ve benlik tasarımı kavramlarını ilk kez tanımlayan kişidir. Hartmann (1970) ego ve kendilik arasındaki anlam farkına değinmiştir. O, Ruhsal aygıtın bireyin kendisi ile çevresini algılayan, değerlendiren, savunma düzeneklerini kullanan, algı ve tepkilerini bütünleyen bölümünü ego, ego aracılığı ile bireyin fiziksel veya ruhsal olarak algıladıklarını ise benlik olarak tanımlamıştır. Ona göre benlik, bireyin kendisini diğer nesnelerden ayrı olarak algılamasıdır. Bunun algılandığı yer ise ego'dur. Benlik gelişimi ile kendini değerlendirme işlevi arasında çok yakın bir ilişki vardır ve sağlıklı benlik, sağlam bir gerçeği değerlendirme işlevi aracılığıyla gelişir. Toplumsal değer ve kavramlar da benliğin gelişmesinde önemli rol oynar (Blanck, 2001).

Psikoanalitik kuramdan kaynak alarak gelişen Nesne İlişkileri Kuramı'nın önde gelen isimlerinden Kernberg benlik kavramını, çeşitli benlik tasarımları ve bunların duygusal bağlantılarını içeren bir intrapsişik yapı olarak değerlendirmektedir.. Benlik tasarımları, bireyin yaşantısındaki temel nesnelerle olan gerçek ya da imgesel iletişimine yönelik algılarını yansıtan duygusal-bilişsel yapılarıdır. Bir başka deyişle benlik tasarımları, ego sistemi içinde benlik algısını belirleyen bilinçli ya da bilinçdışı bedensel ve ruhsal imgelerdir. Kernberg “iyi” ve

“kötü” nesne ve benlik imgeleri, ideal benlik ve nesnelerle ilişkiler gibi kavramlar üzerinde de durmuştur.

Kernberg, içe-atımlar, özdeşimler ve ego kimliğini obje ilişkilerinin içselleştirme sürecinin üç basamağı olarak ifade eder ve bunlara özdeşim sistemleri adını verir. İçe-atımlar, çevre ile etkileşimlerini bellek izleri yardımıyla beyinde canlandırılması ve yer etmesidir. O, bu sürecin kökeninde oral içe-atım düzeneğinin değil, algılama ve bellek işlevlerinin yattığını söyler. Bir başka deyişle, çok erken dönemdeki bebek bile çevreyle etkileşimlerini algılar ve kaydeder. Kernberg’e göre, benlik ve nesne imgeleri ancak yaşamın üçüncü ayından itibaren birbirinden ayrılmaya başlar. Bu zamandan sonra her etkileşimin beyinde bıraktığı izin ve her içe-atımın üç ögesi vardır; nesnenin imgesi, o nesne ile etkileşim içindeki benlik imgesi ve her iki imgenin duygusal tonu.

Obje ilişkilerinin içselleştirilmesinin sonucu ve en gelişkin düzeyi olan ego kimliği, ergenlik döneminde, yavaş yavaş yerleşir. Kernberg, çocukluk dönemindeki içe atımları ve özdeşim örgütlenmesini egonun genel derleyici etkisinin sonucu olarak görmektedir. Böylelikle, içe-atımlar ve özdeşimlerdeki kendilik imgelerinin yanı sıra nesne imgelerinin kaynaştırılması da söz konusudur. Aynı zamanda yalnızca sürekliliği olan kendilik değil; süreklilik gösteren nesneler, nesne tasarımları da ortaya çıkmış olur. Bu gelişmenin sonucu, bireyin kendi davranışlarına ek olarak diğer bireylerin davranışlarındaki sürekliliği de fark etmesi, dolayısıyla ilişkilerdeki sürekliliği duyumsaması olmaktadır (Tura, 2000).

Çağdaş psikoanalistlerden Jacobson (1954), Grinker (1957) ve Kohut kendiliği, bireyi harekete geçiren, bilinçli olarak tanımlayamadığı duyumların organizasyonu olarak tanımlarlar. James gibi Kohut’da birçok kendilik olduğunu söylemektedir. Jacobson’un (1964) “Benlik ve Nesne Dünyası” adlı yapıtının ardından, Heinz Kohut’un narsistik gelişme bozukluğu gösteren erişkinlerdeki kendilik olgusu üzerindeki çözümlemeleri ön plana çıkmaktadır (Blanck, 2001).

Psikoanalitik yaklaşımın yeni yorumları olan, gerek Kohut, gerek Jacobson benlik kavramının yerine kendilik kavramını inşa ederek benlik-kendilik çerçevesinde kişilik gelişimi üzerine görüşlerini öne sürmüşlerdir.

Kohut, Kendilik Psikolojisi'nin kurucusudur. Kohut (1998)'a göre benlik / kendilik, bireyin iç yaşantısına yakın psikoanalitik bir soyutlamadır ve ruhsal aygıtın içeriğidir. Ruhsal aygıtın alt benlik, benlik ve üst benlik gibi bir parçası değil ancak zihnin bir yapısıdır. Bu yapıda dürtüsel enerji yatırımı var olup, zaman içinde süreklilik ve kalıcılık gösterir. Sağlıklı bir gelişim gösteren kendilik içinde istekleri, yetileri ve hedefleri barındırır. Bunlar arasındaki gerilim eylemi doğurur; eylem zaman ve mekan içinde süreklilik taşır ve bu süreç sonunda benlik kavramı oluşur. Ayrıca benlik, izlenimlerin bağımsız alıcısı ve bağımsız bir girişimcisi olarak düşünülmüştür.

Kohut'a göre, insanın doğuştan itibaren kendilik yapısı vardır ancak başlangıçta gelişmemiştir. Kendiliğin gelişimi için diğer bireylere gereksinim vardır. Bu gereksinim somut bir şekilde kendilik-kendilik nesnesi dokusu içinde ortaya çıkar ve karşılanır. Bu süreç içinde gelişen çocuğun hem o an için gereksinimleri karşılanmış olur hem de çocuk zaman içinde bu işlevleri içselleştirerek bu gereksinimlerini kendilik nesnesine giderek daha az gerek duyarak, kendi başına gidermesini öğrenir.

Ergen yaşama; gelecek için hedeflediği bir program ve yerine getirilmesi gereken olguların tahminiyle yaklaşır. Ergenin başarısı, mantıksal bir biçimde narsist olan, ne çok fazla küçümseyen ne de gerçek dışı bir biçimde muhteşem bir kendilik geliştirmesini kapsamalıdır. Normal bir narsisizm sayesinde benlik, çok fazla iş başarmak nedeniyle hiçbir şey başaramama tehlikesine düşmeden ya da kırılgan bir benlik kıymetini korumak amacıyla her şeyle mücadele etmekte başarısız olmadan gerçekçi bir biçimde yaşamla mücadele edebilir (Tura, 2000).

Bireyin benlik gelişimi ile ilgili görüşler olmasına rağmen bu görüşlerin hemen hepsi benliğin özellikle kişiler arası ilişkiler aracılığıyla geliştiğine vurgu yapmaktadır. Kişiler arası ilişkiler bir toplumsal yapı içinde ve o toplumun temel

kültürel alışkanlıkları çerçevesinde şekillenmektedir. Ülkemiz açısından bakıldığında, benlik gelişimini etkilemesi muhtemel ana baba tutumu, çocuk yetiştirme biçimleri, ilk kişiler arası ilişki deneyimi vs... yanı sıra ergenin okul ve iş yaşamının da bu süreçte etkili olduğu iddia edilebilir. Nitekim bu konularda yapılan incelemeler de iş yaşamı içinde sürdürülen ilişkilerin genci çeşitli yönleriyle etkilediğini ortaya koymaktadır.

Steinberg'e göre çalışma / iş, ergenlerin ebeveynlerini anlamalarına katkıda da bulunabilir. Bu değişim birkaç faktöre bağlanabilir. Birincisi, çalışan ergen, ebeveynleri ile çalışma deneyimini paylaşır. Paylaşılan bu deneyimden çıkabilecek görünür benzerlik, ergenin ebeveynlerin işleri ile ilgili sorunlara ve baskılara karşı daha duyarlı bir anlayış geliştirmesine ve ebeveynlerinin çalışma hakkında görüş ve duygularına daha büyük saygı göstermesine katkıda bulunabilir. İkincisi, bir çok ergen için çalışma, yetişkinlerle ilişkinin artmasına yol açarak kendi ebeveynleri hakkındaki algılamalarını "hümanize" edebilir. Gündelik zorlukların daha gerçekçi anlaşılmasını sağlayabilir (Akt. Bildik, 1998).

Çalışan çocukların büyük bir kısmının 12-19 yaş grubunda olması dikkate alındığında kişilik gelişimi açısından önemli bir kriz dönemi olan bu dönemde kimlik kazanma sorunu ortaya çıkabilmektedir. Sağlıklı bir kimlik kazanma sürecinde çevrede uygun özdeşimler kurulabilecek kişilerin olması önemlidir. Çalışan çocukların uygun özdeşim kurabileceği modellerle etkileşim kurabilme şansları oldukça yüksektir (Senemoğlu, 1996,).

Sarıöz (2001), bir işte çalışıyor olmanın psikolojik etkileri konusunda, ağır ve olumsuz şartlarda çalışan çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin olumsuz yönde etkilendiğini, bu olumsuzlukların çocukta sağlıklı benlik saygısının gelişmesini de etkileyebileceğini vurgulamakta; çalışan çocuğun ailesinde, okulunda ve içinde yaşadığı toplumda sürekli kimlik çatışmalarıyla yaşam sürdürülebileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca çalışma yaşamının, çocuğun okula gitmeye fırsatının olamayacağı kadar çocuğun çok zamanını alması, aşırı derecede yorulması nedeniyle okula devam edecek ve ders çalışacak gücünün kalmaması ve devamsızlık etmek, vb.

gibi nedenlerle öğrenim yaşamını engelleneceğini belirten Sarıöz, bu durumun çalışan çocuğun, okula devam eden öğrencilere göre kendisini daha yetersiz ve değersiz hissetmesine yol açacağını öne sürmüştür.

Beguela (1989) çocukların kendilerine gereksinme duyulduğunu hissetmeleri, yararlı birey oldukları ve ailelerine katkı sundukları duygularını yaşamaları nedeniyle, çalışmanın olumlu yanları olduğunu vurgulamıştır. Ancak bu çocuğun potansiyeline uygun olan ve severek yaptıkları işlerle ilgilidir. Bu anlamda doğru kullanıldığı takdirde iş çocuğun zihinsel gelişiminde bir araç olabilmekte, aksi takdirde çalışma koşullarındaki zorluklar ve çocuğun bu işi severek ve isteyerek yapmaması, işin sıkıcı olması veya itibarsız olması veyahut da ailenin çocuğu yeterince desteklememesi halinde, bu durum çocuğun psikolojik gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Çocuğun, çocukluğunu yaşayamadan evden ayrılıp, çalışma hayatına girmesinin onun özerkleşme, toplumsallaşma ve öğrenme süreçlerinin kısıtlanmasına yol açacağını belirten Boidin (1995), çocuğun gelişmesinde bu süreçlerin kısıtlanmasının; çocuğun, bedensel, entelektüel ve psiko sosyal gelişimini de olumsuz yönde etkileyeceğini de vurgulamaktadır.

Ayrıca Boidin (1995)'in "Kimliğin yapılanma sürecinde çeşitli sebeplerle çalıştırılıyor olması onda parçalanmış bir ben imgesi yaratır. Çocuğun çalışma yaşamına itilerek, sosyal çevresi tarafından temel duygusal gereksinimlerinin göz ardı edilmesi ve sevimli bulunmaması çocukta değersizlik duygusunun gelişmesine ve neticede düşük benlik saygısına yol açar. Ayrıca çocuğun çalışıyor olmasına değer verilmemesi, düşük ücret ve sıradan işler gibi faktörler, çocuğun benliğiyle ilgili düşüncelerini olumsuz olarak etkiler" (Boidin 1995: 32) yönündeki ifadeleri çalışma yaşamının, benlik oluşumu üzerindeki olumsuz etkilerini belirtme adına önemli bir tespittir.

"Uzun çalışma saatleri boyunca çalışan çocuğun öğrenim sürecinden uzaklaştırılması okula giden, özgürlük ve özerklik içinde olduğunu düşündüğü

çocuklar karşısında aşağılık duygusuna kapılmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerle çalışma yaşamı içinde değersizleştiklerini duyumsayan çocukların benlik saygısı da düşmektedir” (Boidin 1995: 38).

Çalışan gençlerin yaşamındaki stresin en önemli kaynağı, çalışma ortamı ve çalışma ortamı içerisindeki ilişkilerdir. Bildik (1998)’e göre işyerinde gençler, duygusal ağırlıklı olmak üzere, fiziksel, cinsel ve duygusal istismara uğramakta ve Çalışan gençlerin depresif duygularının yüksek, içe dönük ve kişiler arası ilişkilerinde yetersizlik olduğu görülmektedir. Ayrıca Bildik’e göre bu problemler, gencin gelişimini yönlendiren temel gereksinimlerin karşılanmaması, zihinsel gelişime yönelik hizmetlerin olmaması, fiziksel ve duygusal istismara maruz kalmalarından kaynaklanmakta ve çalışma ortamında otonomi eksikliği, uzun çalışma süresi, iş yoğunluğu, işverene tam itaat, korkutma ve aşağılama yoluyla sürekli kontrol etme, emosyonel sıcaklığın yokluğu, bir yetişkin gibi davranması beklentisi, gelişim görevlerinin işveren tarafından itaatsizlik olarak yorumlanması, düşük ücret alma ve kısa çocukluk periyodu çalışan çocukların mental sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

2.1.2. Benlik-Benlik Kavramı İle İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında dış ülkelerde ve Türkiye’de yapılan araştırmalar ele alınmıştır.

2.1.2.1. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

White (1986) lise öğrencilerinden oluşturulan dokuz aynı grup üzerinde akademik başarı ile benlik tasarımı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada “Piers Harnis’in Benlik Tasarımı Cetveli” kullanılmıştır. Akademik başarı öğretmenlerin verdikleri ders notları dikkate alınarak belirlenmiştir. White araştırmasında öğrencilerin akademik başarıları ile benlik tasarımları arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır (Akt. Ersanlı, 1988).

Trovbridge (1970), sosyo-ekonomik düzeyin çocukların benlik tasarımı düzeyleri üzerindeki etkisini inceleyen araştırmasında, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerinin sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olduğunu bulgulamıştır (Akt. Yurdagül, 1987).

Thomas (1995), çocukların benlik saygısının oluşumu konulu çalışmasında kendine güveni olan çocukların benlik saygısının, kendine güveni olmayanlara göre daha olumlu olduğunu bulgulamıştır. Ayrıca anneleri ve öğretmenleri tarafından olumlu karşılanan çocukların benlik saygısının tersi durumda olanlara nazaran daha yüksek olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Yüksek benlik saygısı olan bireylerin olumsuz psikolojik durum içindeyken kötü duygularının azaltmak amacıyla zıt duygu haline geçme eğilimleri olduğu, benlik saygısı düşük bireylerin ruh halleri kötü olduğunda olumsuz düşünce ve anılara yöneldikleri sonucu Smith ve Petty (1995) tarafından bulgulanmıştır; Steitz ve Owen (1992) ise okul faaliyetleri ve işin ergenlerin benlik saygısına etkisini incelemişlerdir. Cinsiyet ve okul faaliyetlerinin türünün benlik saygısını etkilediği kızlarda benlik saygısının yaş, işte çalışılan saatler ve okuldaki müfredat ile ilişkili olduğu, erkeklerde ise önemli bir ilişki bulunmadığını ortaya koymuşlardır.

Doğum sırasının benlik kavramına etkisiyle ilgili olarak Falbo (1981), doğum sırasının benlik imgesine etkisi konulu araştırmasında ilk doğan çocuğun benlik imgesinin sonradan doğanlara göre daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Gates ve Ark. (1988), benlik imgelerinin ilk doğan çocuklarda daha yüksek olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Keith (1985)'de 22660 lise son sınıf öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada, entelektüel kapasitenin (yeteneklerin) başarı üzerinde büyük etkisi olduğunu, bulgulanmıştır. Benlik kavramının, denetim odağını olumlu yönde etkilediği, başarı düzeyine ise etki etmediğini ortaya koymuştur (Akt. Erdinç, 1995).

Offer ve Arkadaşları (1977) 16-19 yaş grubunda bulunan ergenlerden özellikle İrlanda ve İsrail'de yaşayanlarda benlik kavramı açısından cinsiyet farkının belirgin olarak ortaya çıktığını ve bu farkın erkeklerin lehine anlamlı olduğunu

saptamışlardır. Aynı araştırmacılar bir başka araştırmada kız ergenlerin, erkek ergenlere oranla daha düşük benlik kavramı düzeyine sahip olduklarını belirtmişlerdir (Akt. Güven 1993).

Richard (2003), benlik saygısının yaş, cinsiyet, ve etnik gruplarla ilişkisi konulu araştırmasında, yaşla ilgili olarak genç yaşa kadar (20-30) benlik saygısının dengeli bir biçimde arttığını ve yaşlandıkça benlik saygısının giderek düştüğünü; cinsiyetle ilgili olarak kız ve erkekler arasında benlik saygısı açısından belirli bir farkın olmadığını, kız ve erkeklerin yaş bazında da benlik saygılarının farklılaşmadığını; etnik gruplarla ilgili olarak yerli Amerikalıların, Afrika kökenli Amerikalılara göre daha üst düzey benlik algısına sahip olduklarını bulgulamıştır.

Ergenin ailesi ile olan iletişiminin benlik tasarımı olan etkisini araştıran Rosalind (1978), ergenin ana-babası ile olumlu iletişim kurmasının ergenlerde olumlu benlik kavramına, olumsuz iletişim kurmasının ise olumsuz benlik kavramına yol açtığını belirtmiş; kınama, hor görme, ayıplama, suçlama gibi tutumları içeren olumsuz iletişim yerine, duyguların açık ve dürüstçe ifade edilmesi, koşulsuz kabul ve değer verme ilkelerine dayanan olumlu iletişimin ergenin benlik kavramını güçlendirdiğini ifade etmiştir; Robertson ve Simons (1989) aile faktörlerinin benlik saygısı ile ve ergen depresyonu ile ilişkisini incelemişlerdir. Sonuçlar gencin, ebeveynleri tarafından ret edildiği algısının, benlik saygısını olumsuz yönde etkilediğini ve buna depresyonun eşlik ettiğini göstermiştir (Akt. Berkem, 1999)

Mesleki başarı (Bono, 2001), sağlıklı insan ilişkileri (Griffin, 2000), yoksunlukları pozitif algılama (Cooper, 1998), akademik başarı (Risser, 1992), başarısızlıkla yüzleşebilme cesareti (Blascovich, 1984) ve kendini düzeyeleme kapasitesinin (Browne, 1995) benlik saygısını olumlu etkilediğini bulgulamışlardır (Akt. Richard, 2003).

Çocukların çalışması ve eğitimleri üzerine yaptığı araştırmasında Jo (1994) çocukların mutlu gelecek kurmalarına yardımcı olmak amacıyla yapılması gerekenlerle ilgili olarak; çocukların çalışmalarını caydırarak eğitim-öğretimin yapılması, okul ve çalışmanın birleştirilmesi, çocukların okula katılmalarına karşı

karşılaşacakları ekonomik tehdidin yok edilmesi, köy ve kentteki eğitim arasındaki tutarsızlığın yok edilmesi, eğitim için kısıtlanmış fonlara odaklanılması gibi çalışmaların gelecekte mutlu bireylerin yetişmesini sağlayacağı sonucuna varılmıştır (Akt. Sezer, 2003).

Unesco-Unicef (1989) çocukların çalışması ve eğitimi ile ilgili yapmış oldukları araştırmada yanlış eğitim sisteminin çocukları çalışmaya sevk ettiğini ve eğitim sistemindeki sorunların giderilerek eğitimin cazip bir hale getirilmesi ve gençlere çalışmak yerine eğitimi önererek parlak bir gelecek vaat etmek gerektiği sonucuna varmışlardır.

Brookover ve yardımcıları tarafından (1962 ile 1968) yılları arasında altı yıllık bir çalışma ile 7. sınıftan 12. sınıfa kadar benlik kavramı ile akademik yetenek arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bulgulara göre başarı ve benlik kavramı arasında kızlar ve erkekler arasında yüksek korelasyonlar saptanmıştır. Brookover'in bulgularından biri de düşük benlik kavramına sahip bazı öğrencilerin yüksek benlik kavramına sahip olanların bile alamadığı ortalamanın çok üzerinde başarılarla seyrek de olsa erişebildikleridir. Bu bulgu Brookover'u bireyin başarısında benlik kavramının gerekli fakat yeterli olmadığını kuramsallaştırmaya götürmüştür (Akt. Erdinç, 1995).

Ergenlerin problemleri ve benlik saygısı ile olan ilişki konulu araştırmalarında Harper ve Marshall (1991) kızların erkeklere oranla daha çok problem belirtileri ve düşük benlik saygısına sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Kızlar kişiler arası ilişkilerde, kişisel uyumda sağlık ve aile ilişkilerinde erkekler sosyal ve psikolojik ilişkiler ve okula uyumla ilgili problemler bildirmişlerdir; Dubois (1998) Gençler İçin Kendini Değerlendirme ölçeğinin alt testlerinden olan sosyal-duygusal problemlere, sosyo-kültürel çevre ve benlik saygısının etkisini 215 ergenden oluşan örnekleme araştırmıştır. Araştırma sonucunda sosyo-çevresel deneyimlerin sosyal- duygusal davranış problemleri üzerinde doğrudan etkisi olduğu, benlik saygısının ise dolaylı olarak etki ettiği sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmada çevresel durumlar, stres düzeyleri, sosyo-ekonomik dezavantajlılık ve sosyal çevre ile ilgili yaşantıların,

çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca uyumu etkileyen faktörler olduğu; benlik saygısının oluşumu, deneyimler ve ergenlere sosyal destek sağlamanın, ergenlerin kendinin kabul etme, başkaları tarafından kabul edilme ve kendini değerlendirmesini pozitif yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır (Akt. Uyanık, 2000).

2.1.2. 2. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Özbay, H.; Şahin, N. ve ark. (1991), tarafından yapılan, 12-22 yaş 1167 çalışan (830 erkek, 336 kız) ve 11-21 yaş 1055 öğrenciden (490 erkek, 559 kız) oluşan toplam 2222 ergenin benlik imajı, depresyon ve anksiyete düzeylerini karşılaştıran araştırmada;

- Öğrenci kızların en olumsuz benlik imajına sahip oldukları;
- Çalışan erkek ergenlerin benlik imajlarının çalışan kızlara göre daha olumsuz olduğu;
- Öğrenci ergenlerin benlik imajları daha pozitif olmakla birlikte, kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu;
- Ergenlik dönemi sıkıntıları çalışan ergenlerde 14 yaş grubunda, öğrenci ergenlerde ise 17 yaş grubunda artış gösterdiği;
- Çalışan ergenler öğrencilere kıyasla kendilerini meslek-eğitim amaçları, bireysel idealler, oyum ve aile ilişkileri alt testlerinde daha olumsuz değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır.

Özmen (1996), okuyan ve çalışan gençlerin benlik kavramı konulu çalışması; aynı yaşlardaki okuyan gençlerin, aynı yaşlardaki çalışan gençlere göre daha depresif eğilimler taşıdıkları, cinsiyete göre, üniversitede okuyan erkeklerin, kızlara göre sosyal ilişkilerinde daha “Olumlu Sosyal Eşduyum” gösterdikleri, okuyan kızların erkeklere göre daha depresif eğilimler gösterdikleri ve daha açık oldukları, yine cinsiyete göre, ilkokul mezunu çalışan kızların erkeklere göre daha dominant, kontrollü, depresif ve açık olma özellikleri gösterdikleri ve son olarak okuyan erkeklerin çalışan erkeklere göre daha olumsuz sosyal eşduyum, dominant, daha depresif özellikler gösterdikleri, çalışan erkeklerin de okuyan erkeklere göre daha

olumlu sosyal eşduyum gösterdikleri ve daha açık oldukları yönünde sonuçlar ortaya koymuştur. Okuyan kızların da, çalışan kızlara göre daha açık oldukları saptanmıştır.

Bilici ve Ark. (2001) tarafından yapılan “çıraklık eğitim merkezi öğrencileri ile orta öğrenim öğrencilerinin, ruhsal durumları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma” konulu araştırmalarında, erkek öğrencilerin benlik imajlarının, kız öğrencilerden daha üst düzeyde olduğunu; çalışan ergenlerle çalışmayan ergenlerin benlik imajları arasında anlamlı bir farkın bulunmadığını; çalışan ergenlerin depresyon düzeyinin, çalışan ergenlerden daha düşük düzeyde olduğunu; çalışan ve çalışmayan öğrencilerin okul türü açısından karşılaştırıldıklarında, meslek lisesi öğrencilerinin benlik imajlarının genel lise öğrencilerinden daha uyumlu düzeyde olduğunu, İmam Hatip ve Teknik Lise öğrencilerinin Anadolu Lisesi ve orta okul öğrencilerine göre daha depresif düzeyde olduğunu bulgulamışlardır.

Erdoğan (1995) İzmir ili lise öğrencilerinde benlik imajı ile başarı ilişkisini araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin benlik kavramları “sosyo-ekonomik düzeye” göre üst sosyo-ekonomik düzeyde olanların lehine “cinsiyete” göre bazı alt skalalarda kızların, bazı alt skalalarda ise erkek öğrencilerin lehine, olduğu yönünde sonuçlar ortaya koymuştur.

Lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerinin etkileyen bazı faktörleri inceleyen Can (1986), alt sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyden gelen lise öğrencilerinin benlik tasarımlarının üst sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyden gelen lise öğrencilerine göre daha yüksek olduğunu ve demokratik ana-baba tutumlarının öğrencilerin benlik tasarımlarını yükselttiğini bulgulamıştır.

Lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odağını etkileyen bazı değişkenler konulu araştırmasında Aksoy (1992), Cooper Smith benlik saygısı ölçeğini kullanmıştır. Araştırma sonunda, alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin üst SED’deki öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden daha düşük olduğunu, kardeş sayısının arttıkça benlik saygısı düzeyinin düştüğünü, anne-babanın öğrenim durumu yükseldikçe benlik saygısının da

yükseldiğini, cinsiyet, yaş ve kaçınıcı çocuk değişkenleri ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını bulgulamıştır.

Torucu (1990) tarafından yapılan ortaokula devam eden 13-14 yaş grubundaki ergenlerin benlik saygısı, benlik saygısına etki edeceği düşünülen sos yo ekonomik özellikler, ana-baba tutum ve ilgileri araştırılmıştır. Araştırma sonunda üst sos yo ekonomik düzeydeki öğrencilerin özsaygı düzeyinin alt sos yo ekonomik düzeydeki öğrencilerden daha yüksek olduğu ve ana-babanın eğitim düzeyinin yükselmesinin benlik saygısını olumlu yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca ergenlere yakından ilgi ve ana-babanın demokratik tutumunun benlik saygısını olumlu yönde, ana-babanın otoriter ve ilgisiz tutumlarının benlik saygısını olumsuz yönde etkilediğini bulgulamıştır.

Kurşun (1998) lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, cinsiyetin benlik saygısına etkisi ile ilgili olarak, kızlarda benlik saygısının erkeklere nazaran biraz daha yüksek düzeyde olsa da bu farkın anlamlı olmadığını; cinsiyet, kardeş sayısı, sosyal etkinliklerde kısıtlılık ile benlik saygısı arasında bir ilişki olmadığını; anne-babasının eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin benlik saygısının da yüksek olduğunu, tersi durumda öğrencilerin benlik saygısının düştüğünü, toplam stres düzeyi fazla olan öğrencilerin benlik saygısının düşük olduğunu, sağlık sorunları ve sosyal sorunlar yaşayan ailelerdeki ergenlerin de benlik saygısının düşük olduğunu bulgulamıştır.

Farklı öğretim programı izleyen öğrencilerde algılanan ana-baba-öğretmen tutumlarının benlik kavramına etkisi adlı çalışmada Güven (1993), mesleğe yönelik program izleyen meslek lisesi öğrencilerinin akademik öğrenime yönelik program izleyen genel lise öğrencilerine göre daha olumlu benlik kavramı örüntüsü geliştirdiklerini saptamıştır. Çalışmada ailenin sosyo-ekonomik durumuna göre öğrencilerin benlik kavramı incelendiğinde orta SED'deki ailelerin çocuklarının üst SED'deki ailelerin çocuklarına göre daha yüksek benlik kavramı gösterdiğini bulgulamıştır.

Özgüroğlu (1991) tarafından Adolesans dönemindeki gençlerde Offer Benlik İmajı Ölçeği kullanılarak benlik imajı araştırılmış ve 2169 öğrenci alınarak sonuçlar sosyo ekonomik düzey (SED) ve cinsiyet bakımından karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre; adolesansların çoğu bu dönemi fazla zorlamadan ve uygun baş etme yöntemleriyle geçebilmektedir. Çalkantı durumu sadece yaklaşık yüzde on beş oranında küçük bir grup için söz konusudur. Psikiyatrik bozukluk gösteren bu gençlerin çoğu da sosyo ekonomik düzeyi düşük kızlar arasındadır. Ayrıca kızların erkeklere ve alt sosyo ekonomik düzeyden gelenlerin üst sosyo ekonomik düzeyden gelenlere oranla genelde daha olumlu benlik imajına sahip oldukları görülmüştür (Akt. Özmen, 1996).

Koyuncu (1979), Ankara ve Eskişehir Anadolu Liseleri öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, bu okullardaki öğrencilerin benlik kavramları arasında anlamlı bir fark olmadığını belirlemiştir. Araştırmada ayrıca, ana-baba tutumları ile öğrencilerin benlik kavramları arasında bir ilişki olmadığı, ancak benlik kavramı ile üniversite sınavlarında ilk tercih edilen fakülteye girme arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır

İnanç (1988), Türk ergenlerinin öz imajları konulu araştırmasında Türk ve Amerikan gençlerinin öz imaj örüntülerinde kültürün etkili olduğunu ve Türk gençlerinin genelde kendilerini, dürtülerini, daha iyi kontrol edebilen ve cinsel gelişimlerini normal olarak algılayan gençler olduğunu bulgulamıştır. Buna karşın aile bağlarının diğer kültüre kıyasla daha güçlü olduğu kültürümüzden gelen gençlerin Amerikalı gençlere kıyasla aileleriyle olan ilişkilerini daha olumsuz algıladıkları görülmüştür. Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç ise meslek ve eğitimle ilgili amaçlarda Türk gençlerinin öz imajlarının olumsuz olmasıdır.

Ergenlerin sosyal uyumunu etkileyen bazı değişkenleri inceleyen Koç (2000), öğrenci gençlerin sosyal uyum düzeylerinin çalışan gençlerin sosyal uyum düzeylerinden daha yüksek olduğunu; çalışan gençlerin anti sosyal eğilimlerinin öğrenci gençlerin anti sosyal eğilimlerinden daha yüksek olduğunu, öğrenci gençlerin aile ilişkilerini çalışan gençlerin aile ilişkilerinden daha olumlu olduğunu, öğrenci

gençleri sosyal ilişkilerini çalışan gençlerin sosyal ilişkilerinden daha olumlu olduğunu ve nihayet öğrenci gençlerin sosyal normları kabul düzeyinin çalışan gençlerin sosyal normları kabul düzeyinden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Ören (1981), insan ilişkileri dersinin üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeylerine etkisini, Atatürk Üniversitesinden seçmiş olduğu 160 öğrenci üzerinde araştırmıştır. Araştırmacı insan ilişkileri dersinin, öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerini olumlu yönde etkilediği sonucuna varmıştır. İnsan ilişkileri dersini bağımsız, benlik tasarımı düzeyini bağımlı değişken olarak ele alan araştırmacı bu iki değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla kontrol ve deneme grubunun ön ve test puanları arasındaki farkın oldukça anlamlı olduğunu saptamıştır.

Şerifi, 1983-1984 öğretim yılında Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi ikinci sınıfta okuyan 32 öğrenci üzerinde, grupla psikolojik danışmanın lise öğrencilerinin problemlerine ve benlik tasarımlarına olan etkisini uygulamalı olarak incelemiştir. Grupla psikolojik danışmanın lise öğrencilerinin çeşitli düzeydeki problemlerini azaltmada etkili olduğunu ve lise öğrencilerinin benlik tasarımlarında olumlu bir değişme sağlandığını bulgulamıştır (Akt.Gökalan, 2000).

Ersanlı (1988) “Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler” adlı araştırmasında lise öğrencilerinin benlik tasarımları düzeylerinin yüksek olduğunu, erkeklerin benlik tasarımı düzeyinin kızlara oranla daha yüksek olduğunu, karma lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerinin daha yüksek olduğunu, ekonomik düzeyi yetersiz olan ailelerin öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerinin ekonomik durumu yeterli olan ailelerin öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerinden daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Ayrıca ailelerin tutumlarının demokratikleştikçe gençlerin benlik tasarımı düzeylerinin yükseldiği, büyük yerleşim birimlerinde yaşayan gençlerin daha yeterli benlik tasarımına sahip oldukları, gençlerin okullarının meslek lisesi, Anadolu lisesi ya da genel lise olmasının benlik tasarımlarını etkilemediği ve öğrencilerin bulundukları sınıf ile benlik tasarımları arasında anlamlı bir farkın olmadığı sonuçlarını ortaya koymuştur.

2.2. Atılganlık ve Umutsuzluk Düzeyi Konusundaki Yayın Ve Araştırmalar

Aşağıda Atılganlık ve umutsuzluk düzeyi ile ilgili kuramsal görüşlere yurtdışı ve yurt içi araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.1. Atılganlık ve Umutsuzluk Düzeyi Konusundaki Kuramsal Görüşler

Atılganlık kavramının açıklanmasında birçok kuramsal yaklaşımdan yararlanılabilir. Bu yaklaşımların atılganlık kavramını farklı boyutlarıyla inceledikleri ve tek bir bakış açısıyla değerlendirmedikleri dikkat çekmektedir. Bu nedenle, Galassi ve Galassi'nin (1978) belirttiği ve Gambrell ile Richy'in (1975) de vurguladığı gibi atılganlığın tek bir kişilik özelliği olmaktan çok öğrenilmiş, duruma özel bir dizi sözel ve sözel olmayan davranışlar örüntüsü olarak formüle edilebileceği; çok yönlülük anlayışına uygun olarak bazı öğeleri kapsayacağı belirtilmektedir (Tegin, 1990). Bu öğeler, bireyin davranışsal, durumsal ve kişisel ilişki boyutlarını içermektedir.

Tegin (1990), atılganlığın çok yönlü, sosyo-kültürel doğası ile araştırılmaya başlanmış bir kavram olarak giderek önem kazandığını belirtmiştir. Atılganlığı konu alan çalışmalarda, kuramsal açıklamalar doğrultusunda özellikle cinsiyet ve kültürel faktörlerin atılganlıkta yarattığı etkiler açıklanmıştır. Bu çalışmada atılganlık yukarıdaki faktörlerle birlikte, çok geniş ve çok boyutlu olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Literatürde, atılganlık kavramı hakkında tanımsal açıdan sürekli bir problem durumunun devam ettiği görülmektedir. Atılganlık genelde saldırganlık, baskınlık gibi kavramlarla karıştırılmış olup, uzun süre tam tanımlı yapılamamıştır. Curran'ın (1979) belirttiği gibi, herkes hangi sosyal becerinin iyi ya da zayıf olduğunu bilmeyi istemekte ama hiç birisi bunları tam olarak tanımlayamamaktadır (Akt. Kaya, 2000).

Wolpe (1973), atılgan davranışın, kaygı dışında tüm duyguların diğer insanlara uygun bir biçimde iletimi olduğunu belirtmiştir (Akt; Uğurlu, 1994); bu

kavram Türkçe literatürde güvenli girişkenlik, kendine güvenli davranış, girişkenlik olarak kavramlaştırılmıştır (Cüceloğlu, 1991; Sorias, 1986).

Atılgnalık kavramının aynı zamanda tanımsal açıdan otoriteryanlık ve baskınlık (Dominance) kavramlarının yerine yanlış kullanıldığı görölmektedir. Öyle ki bazı psikologlar otoriteryanlığı atılgnalık olarak tanımlamışlardır (Ray, 1986). Bu iki konunun karşılaştırıldığı nadir çalışmalardan birini yapan Ray, atılgnlığı saldırgan olmayan baskınlık olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmasında; kendini sosyal olarak kabul ettirenlerin atılgn, sosyal olarak kabul ettirmeyenlerin ise otoriteryan olarak değerlendirmek gerektiği sonucuna varılmıştır (Ray, 1986).

Olumlu davranış biçimi olan atılgnlığın hayır diyebilme yeteneği, isteyebilme, ricada bulunabilme yeteneği, olumlu ve olumsuz duygular ifade edebilme yeteneği, bir davranışı başlatabilme, sürdürebilme ve sona erdirebilme yeteneği olarak dört yetenek gerektirdiği Lazarus (1973) tarafından belirtilmiştir.

Birçok kuramcı (Baer, 1976; Mauger ve Adkinson, 1980, Huey, Rank, 1984) gibi Langrish'de (1981) atılgnlığı bireyin diğerlerinin haklarını çiğnmeden kendi insanca haklarını kullanabilmesi olarak tanımlar. Bu haklar şöyle sıralamıştır: Yanlışlıklar yapabilme hakkı (irade dışı), kendisine öncelik tanıma hakkı, diğer insanların ihtiyaçları için olanaklı olan hakların, bireyin kendisi için de geçerli olması, suçluluk ve bencillik duygularına kapılmadan isteyebilme hakkı, bireyin kendi davranışlarının, düşüncelerinin sonuçlarının sorumluluğunu alabilme hakkı (Arı, 1989; Akt. Kapıkıran, 1993).

Atılgn davranış biçimi üzerinde düşünüldüğünde özet olarak Deluty'nin (1985) tanımladığı davranış listesi atılgn davranışa ilişkin bir çok bilgiyi sunmaktadır. Bunlar, Deluty tarafından bir tartışmada hiçbir şekilde saldırmaksızın birinin üstünlüğüne saygı gösterme, düşmanca olmayan bir davranışla haksız bir isteme karşı koyma, kendi istemlerini yerine getirmek için davranışta bulunabilme, övgüyü kabul etme ve övgüde bulunabilme, tahrik ve engellemeler karşısında, tepkilerinde zorlayıcı ve düşmanca olmayan davranışlarla duygu ve düşüncelerini ifade etme, sosyal bir etkileşimi uygun biçimde başlatma, sürdürme ve sonlandırma,

kendisi için karar verebilme, kendisine yöneltilen eleştirileri kabul etme olarak belirtilmiştir (Deluty, 1985; Akt. Kapıkıran, 1993).

Kişiler arası ilişki biçimi olan atılganlığı, saldırganlık ve çekingenlik gibi ilişki biçimlerinden ayırt etmek önemlidir. Baer (1976) saldırganlığı şöyle tanımlamıştır: Saldırganlık, diğer insanlara karşı, onların değerini azaltmaya yönelik bir harekettir. Saldırgan birey, kendi hakkı için başkalarının haklarını çiğneyerek, onlara kasıtlı acı vererek cezalandırarak başarı elde eden, başkalarının harcanmasıyla kendini yükselten bireydir. Saldırgan davranışın amacı, aşağılamak, baskın olmak ya da kendi gerçek duygularını düşüncelerini bastırarak diğer bir insanı aşağı düşürmek, küçük göstermektir. Bir insanın davranışından çok kişilik haklarına saldırmaktır Deluty'nin (1985 davranış listesinde çekingenliğe ilişkin olarak aşağıdaki davranış biçimleri üzerinde durulmuştur; isteklerini ifade etmeyi becerememek, makul olmayan istekleri reddedebilmeyi becerememek, uygun olmayan davranışlara objektif biçimde bakmayı başaramamak, eleştirilere aşırı duyarlı olup, tepki göstermek, yersiz yere ağlama (Akt. Kaya, 1995).

Yukarıda ifade edilenler, atılganlığı olumlu (istenilir) bir özellik olarak algılamamız gerektiğini, atılganlığın bireysel sınırların korunması için gerekli bir özellik olduğunu göstermek ve baskınlık, egemenlik kurma ve saldırma gibi kategorilerden onu ayırmaktadır. Bu araştırmada irdelenen umut ve umutsuzluğa ilişkin kuramsal bir çerçeve aşağıda sunulmuştur.

Uzbaş (1998)'a göre umut, gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklentilerdir. Bir çıkış yolu olduğuna ve yardım ile bireyin varlığında değişiklikler oluşabileceği inancı en önemli özelliğidir. Umutsuzluk ise bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentiler şeklinde tanımlanır. Gerek umut gerekse umutsuzluk, her ikisi de kişinin gelecekteki gerçek amaçlarına ulaşma olanaklarının olası yansımasıdır. Umut ve umutsuzluk karşıt beklentileri simgeler. Umut da amaca ulaşmak için uygulamaya konulan planların başarılabacağı öngörüsü varken; umutsuzluk da başarısızlık yargısı vardır. Bu iki uç beklenti kişiden

kişiy e, durumdan duruma beklenen sonucun ne zaman ve nasıl gerçekleştiğine bağı olarak değışiklik gösterir.

Umutsuzluk, literatürde genellikle “öğrenilmiş çaresizlik” kavramı ile birlikte ele alınmakta ve depresyonun nedenleri arasında gösterilmektedir. Pervin (1993) bu kavramı, deneğ in, davranışlarının olayların sonucunu değıştirmeyeceğine ilişkin motivasyonel, bilişsel ve duygusal durumu olarak ifade eder ve olacakların, denekten bağımsız olduğunu vurgular. Ayrıca Pervin, olayları kontrol edilememenin yeni davranışlar sergilemeye yönelik motivasyonu kıracağını, daha önceki olaylar ile davranışlar arasında bir bağı kurulamamasının ise yeni öğrenme süreçlerini engelleyeceğini ve tekrarlanan deneyimlerin depresyona benzer bir duygu durumu yaratacağını öne sürmektedir. Seligman (1975) ise yaptığı deneylerde, kafesten her çıkmak istediğinde elektrik şoku verilen köpeklerin bir süre sonra kafesten çıkmaya çalışmaktan vazgeçtiklerini, ertesi gün elektrik şoku uygulaması sona erdirildiğı halde köpeklerin kafesten çıkmaya çalışmadıklarını belirtmiştir. Seligman bu sonuçtan hareketle insanlardaki depresyonun, özellikle umutsuzluğun ve edilgenliğin, çaresizliğin öğrenilmesinden kaynaklanabileceğini öne sürmüştür (Akt. Yaşar, 2001).

Beck ve Rush (1993) umutsuzluğu, şimdiki olumsuz algıların geleceğe yansımaları olarak tanımlamakta kişinin uzun süre yansıtma lar yaptığı nda şimdiki güçlük ve sıkıntılarının sonsuz olarak devam edeceğini öne sürmektedirler. Ayrıca Beck ve Rush’a göre, umutsuzluğa eğilimli kişi, gelecek için belirli bir bilişsel sete/kurulum a sahiptir ve bu bilişsel set/kurulum geleceğ in hiçbir iyi olasılığı içermediğini tekrarlar. Kişi geleceğı hakkında düşünmeye zorlandığında bu bilişsel set/kurulum uyarılır ve kişi horlanmadığı deneyimlerinin tepkisi içindeyken umutsuz durumun tipik olan duygusal ve motivasyonel bozuklukları da buna eşlik eder. Umutsuz olmayan ve depresif umutsuz olmayan kişi bile şimdiki deneyimlerine rağmen geleceğe yönelik olumlu bilişsel sete/kurulum a sahiptir (Akt. Yaşar, 2001).

2.2.2. Atılganlık ve Umutsuzluk Düzeyi İle İlgili Araştırmalar

Bu konuda yapılan araştırmalar dış ülkelerde ve Türkiye’de yapılan araştırmalar olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır.

2.2.2.1. Atılganlık ve Umutsuzluk Düzeyi Konusunda Dış Ülkelerde Yapılan Araştırmalar

Chandler, Cook ve Dugovics’in (1978) yaptıkları çalışmada bir kişilik faktörü olarak atılganlıkta cinsiyet farklılıklarının araştırılması ile ilgili çalışmalarında erkeklerin puanlarının daha fazla atılganlığı göstermesi ile birlikte, bu listedeki beş maddenin dördünde kadınların erkeklerden belirgin olarak daha atılgan olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada envanterdeki 30 maddeden 24’ünde anlamlı cinsiyet farklılıklarının bulunmadığı saptanmıştır (Akt. Uğurluoğlu, 1994).

Atılgan tepkilerin kullanılmasını, karşıt ket vurma kuramıyla anlatmaya çalışan Wolpe (1966), kaygıyı oluşturan kişiler arası ilişkilerde birey atılgan davranabiliyorsa kaygısını azalabileceğini belirtmektedir. Cooley ve Nowicki (1984) tarafından yürütülen “Kız ve Erkek Kolej Öğrencilerinde Denetim Odağı ve Atılganlık” adlı çalışmalarında, erkek öğrencilerde yüksek atılganlık düzeyinin, denetim odağını olumlu yönde etkilediğini kız öğrencilerde bu durumun tam tersi olduğunu bulgulamışlardır (Akt. Kaya, 2001).

Çocuklarda atılgan davranışların geliştirilmesi ve bu davranışların ölçülmesi konulu çalışmasında Chiterden (1942) çocukların üstün olma, işbirliği yapma ve çekingen davranışlarını incelenmiş ve çocukların üstün olma güdülerinden kaynaklanan saldırganlık davranışları oyun tekniği kullanılarak azaltılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonunda verilen atılganlık eğitimi ile çocukların saldırganlık düzeylerinin azaldığı ortaya çıkarılmıştır (Akt. Voltan, 1980).

Saldırganlık üzerine yapılan araştırmalarda Rim ve arkadaşları (1974) atılganlık eğitiminin istenmeyen anti-sosyal bir davranış olan saldırganlığın giderilmesinde yararlı olduğunu saptamışlardır. Çalışmalarında saldırganlığa yol açan öfkenin toplumsal kurallara uygun şekilde iletimini odak noktası olarak ele almışlar

ve atılganlık eğitimi alan bireylerde saldırgan tutumların azaldığını bulgulamışlardır (Akt. Becet, 1989).

Atılganlık eğitimi ile ilgili olarak Meyer (1991), atılganlık eğitiminin atılgan davranışlar, kendini kabul, kendini algılama ve bireyin denetim odağına etkisini incelemiştir. Araştırma atılganlık eğitimi alan ve atılganlık eğitimi almayan gruplar üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonunda atılganlık eğitimi alan grupların atılganlık düzeyi ortalamalarının atılganlık eğitimi almayan gruplardan daha yüksek olduğu, ayrıca araştırmada gruplar arasında kendini kabul, benlik kavramı ve denetim odağı ölçümleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmadığı bulgulanmıştır.

Atılganlık eğitimiyle ilgili ilk deneysel çalışmaların öncülüğünü Lazarus yapmıştır. Uygulamalı çalışmada atılganlık düzeyi düşük deneklere, atılganlık düzeylerini yükseltmeleri için davranışın önceden denenmesi, telkin ve güdümsüz terapi yöntemleri üç ayrı grup halinde uygulanmış, davranışın önceden prova edildiği gruptaki değişme oranının diğer gruplara göre daha fazla olduğu görülmüştür (Akt. Voltan, 1980).

2.2.2.2. Atılganlık Ve Umutsuzluk Düzeyi Konusunda Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Atılganlık konusunda ülkemizde yapılan çalışmalarda Voltan (1980) tarafından yapılan çalışma, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve kırsal kesimden gelen yaşları 17-19 arasında değişen 60 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonunda, kendini anlatma, isteklerini elde etme ve duygularını açığa vurma konularında sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden ve kırsal kesimden gelen üniversite öğrencilerinin üst sosyo-ekonomik düzeye sahip şehirlerde oturan öğrencilere göre daha yetersiz ve çekingen kişilik özelliğine sahip oldukları sonucu ortaya konmuştur.

Uğurlu (1994)’nın, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler ile ailesiyle birlikte yaşayan ergenlerin özsaygı ve atılganlık düzeyleri açısından karşılaştırılması üzerine yaptığı araştırmanın bulgularına göre, yetiştirme yurdunda yaşayan öğrencilerin, atılganlık ve özsaygı düzeylerinin ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilere göre daha

düşüktür. Ayrıca, atılganlık düzeyi ile özsaygı düzeyi arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu atılgan özellikler arttıkça özsaygının da yükseldiği bulgulanmıştır. Araştırma bulguları, yetiştirme yurdunda yaşayan öğrencilerin, aileleri yanında yaşayan öğrencilere göre kendilerinden daha az memnun olduklarını, kendilerini değersiz ve sevilmeyen kişiler olarak algıladıklarını, kendilerini hor gördüklerini ortaya koymuştur.

İnceoğlu ve Aytar (1987) İstanbul'daki bir grup lise ve üniversite öğrencisinin ne düzeyde atılgan davranış özelliği gösterdiğini araştırmıştır. Araştırmada lise ve üniversite öğrencilerinin atılganlık düzeyleri ve aralarındaki farklar, lise kız ve erkek, üniversite kız ve erkek, lise kız ve üniversite kız, lise erkek ve üniversite erkek öğrencilerinin atılganlıkları arasındaki farklar incelenmiştir. Araştırma sonunda elde edilen bilgilere göre lise ve üniversite öğrencileri arasında çeşitli niteliklere göre yapılan karşılaştırmalarda iki grup arasında anlamlı farka rastlanmamıştır.

Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumları ile cinsiyet, yaş, okul türü ve bazı sosyo-ekonomik faktörlerin atılganlık düzeyine etkisini inceleyen Becet (1989), araştırma sonunda ebeveynlerinin her ikisini de demokratik olarak algılayan öğrencilerin atılganlık düzeylerinin , ebeveynlerinden birini demokratik yada otoriter olarak algılayan öğrencilerin atılganlık düzeylerinden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca ana-babalarını otoriter olarak algılayan kız öğrencilerin atılganlık düzeylerinin ana-babalarını otoriter olarak algılayan erkek öğrencilerin atılganlık düzeylerinden daha düşük olduğu yönünde bir sonuç bulgulanmıştır. Son olarak normal lise öğrencilerinin atılganlık düzeylerinin meslek lisesi öğrencilerinin atılganlık düzeylerinden daha yüksek olduğunu ve ana-babaların öğrenim düzeyleri yükseldikçe öğrencilerin atılganlık düzeylerinin de yükseldiğini bulgulanmıştır.

Kapıkıran (1993) içten ve dıştan denetimliliğe sahip ergenlerin atılganlık düzeylerini araştırdığı çalışmasında denetim odağına sahip ergenlerin atılganlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu, cinsiyet açısından kızlarda denetim odağı ile atılganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, erkeklerde anlamlı bir ilişki

bulunmamıştır. Ayrıca aylık geliri yüksek aile öğrencilerinin atılganlık düzeyinin, aylık geliri düşük aile öğrencilerinin atılganlık düzeyinden daha yüksek olduğu; anneleri orta, lise veya üniversite mezunu olan öğrencilerin atılganlık düzeylerinin anneleri ilköğretim mezunu olan öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Bozkurt (1989)'un 19 Mayıs Üniversitesi öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerinin atılgan kişilik özelliği geliştirmelerine etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonunda erkek öğrencilerin atılganlık düzeylerinin kızlara göre daha yüksek olduğu bulunmuş ve ailedeki çocuk sayısı ile ailenin ortalama aylık geliri ve annenin mesleği ile öğrencilerin atılganlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır.

Genel lise öğrencileri ile meslek lisesi öğrencilerinin gelecek kaygılarının karşılaştırılması ile ilgili araştırmasında da Yalçın (1997) , konuyu 18 alt başlıkta ele almış, örnekleme giren öğrencileri cinsiyet, yaş, okul türleri ve başarı algılamaları değişkenlerine göre incelemiş ve araştırma sonunda erkek öğrencilerin gelecekle ilgili kaygı düzeylerinin kız öğrencilere göre daha düşük olduğu ve erkeklerin gelecekle ilgili kaygı düzeylerinin genel ortalamadan düşük olduğu, kız öğrencilerin gelecekle ilgili kaygı düzeylerinin genel ortalamadan yüksek olduğu saptanmıştır.

Özmen (1996), okuyan ve çalışan gençlerin kendilerini algılamaları ile ilgili araştırmasında, çalışan gençlerin kendilerini orta düzeyde olumlu algıladıkları okuyan gençlerin ise kendilerini depresif bir konumda algıladıkları bulunmuştur. Buna göre okuyan gençlerin kendilerini baskı altında hissettikleri, kendilerini eleştirmeye eğilimli oldukları, kaygı, korku ve kızgınlıklarını dışarı vuramadıkları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada elde edilen bir başka bulgu ise “Sosyal eş duyum” alt ölçeğinde, okuyan erkeklerin “olumsuz sosyal eş duyum” özellikleri gösterdiği yani çalışan erkeklerin sosyal ilişkilerinde çekici ve sevimli, istediğini yapabilen, güzel görünmeye dikkat eden kişilik özelliklerine sahip oldukları saptanmıştır.

Gökçe (1984), orta öğretim gençliğinin beklenti ve sorunları ile ilgili yapılmış bir araştırmada, gençlerin beklentilerinin üzerinde anne-babalarının çok etkide bulunduğu, ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin gençlerin beklentileri üzerinde etkili olduğu, anne-babanın eğitim düzeyinin çocuğun eğitime ve doğal olarak beklentilerine etkide bulunduğu, cinsiyet değişkeninin gelecekte bireyin seçeceği mesleğin türünü belirlemede bir diğer etkili unsur olduğu saptanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM VE TEKNİKLER

Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizi konuları ele alınmıştır.

3.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni 2001-2002 eğitim-öğretim yılında Erzurum ili merkezindeki Cumhuriyet Lisesi ve Atatürk Endüstri Meslek Lisesi 2. ve 3. sınıfa devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Örneklem ise bu iki lisenin öğrencilerinden hem okuyup hem çalışan 110 erkek öğrenci, sadece okuyan 110 erkek öğrenci ve 50 kız öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin liselere, cinsiyete, çalışma ve sosyo-ekonomik durumlarına göre dağılımı Tablo 1’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo-1 Araştırma Kapsamına Giren Öğrencilerin Çalışma,Cinsiyet,Okul Türü Ve Sosyo-Ekonomik Düzey Durumlarına Göre Dağılım Tablosu

Okul	Çalışan öğrenci	Çalışmayan öğrenci	Kız	Erkek	Alt SED	Üst SED	Toplam
Cumh. Lisesi	42	42	25	42	66	43	109
Atatürk E.M.L.	68	68	25	68	82	79	161
Toplam	110	110	50	110	148	122	270

Tablo 1’de de görüldüğü gibi Cumhuriyet Lisesinden lise 2. ve 3. sınıftaki çalışan 42 öğrenci, çalışmayan 42 öğrenci ve 25 kız öğrenci toplam 109 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Atatürk Endüstri Meslek Lisesinden Lise 2. ve 3. sınıftaki bir işte çalışan 68 erkek öğrenci, çalışmayan 68 erkek öğrenci ve 25 kız öğrenci olmak üzere toplam 161 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Aynı tabloda araştırmanın

örnekleminin toplam 270 lise 2 ve 3. sınıf öğrencisinden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Tabloda deneklerin alt ve üst SED diye gruplandırılmış olması, orta SED diye bir grubun oluşturulmamasının temel nedeni; orta SED'e giren birkaç deneğin istatistiksel olarak diğer gruplarla karşılaştırılamayacak kadar az olmasıdır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada verileri toplamak üzere aşağıdaki araçlar kullanılmıştır.

1. Kişisel Bilgi Formu
2. Offer Benlik İmgesi Ölçeği
3. Rathus Atılganlık Envanteri
4. Beck Umutsuzluk Ölçeği

Aşağıda bu araçların geliştirilmesi ve özellikleri hakkında bazı bilgiler verilmiştir.

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Öğrencilerin benlik imgelerini, atılganlık düzeylerini ve umutsuzluk düzeylerini etkileyebileceği düşünülen bazı faktörleri içeren, 11 maddeden oluşmuş ve araştırmacı tarafından hazırlanan bir bilgi toplama aracıdır. Bu faktörler, öğrencinin okul döneminde herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumu, kardeş sayısı, ana-babanın öğrenim düzeyi, iş durumu, sosyal güvencesi ve aylık toplam geliri olarak belirlenmiştir. (Bkz; Ek-1)

3.2.2. Offer Benlik İmgesi Ölçeği

Offer tarafından geliştirilmiş, başlangıçta 130 maddeden oluşan daha sonra 99 maddelik uluslararası formu geliştirilen bu ölçek ergenlerin uyumunu 12 alanda değerlendiren bir ölçektir. “ Önceleri ergenlik dönemiyle ilgili “normal”leri araştırmak için ABD’de kullanılan ölçek daha sonra bir çok ülkedeki tarama çalışmalarında da uygulanmıştır. Ölçeğin uygulandığı gruplar arasında suça yönelmiş

ergenler, yeme bozukluğu olanlar, ruhsal ve fiziksel hastalığı olanlar ve öğrenme özürlü öğrenciler yer almaktadır” (Savaşır, ve Şahin, 1997; 5).

Ölçeğin uluslar arası formu, aralarında Türkiye’nin de yer aldığı 10 ülkede yapılan bir çalışma sonucunda geliştirilmiştir. Uluslar arası forma Türkiye’nin katkısı İnanç’ın (1987) çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. İlk haliyle 130 maddeden oluşan Offer Kendilik İmgesi Ölçeğinin uluslar arası formu yapılan çalışma sonucunda bazı maddelerin çıkarılmasıyla herhangi bir soru eklemesi olmaksızın ya da sorularda değişiklik yapmaksızın 99 item olarak düzenlenmiştir.

Ölçekle ilgili olarak Şahin ve Savaşır (1997) ölçek uygulanan bireylerin kendileri tarafından doldurulduğunu, her soru için cevap listesindeki 6 seçenekten (beni çok iyi tanımlıyor, iyi tanımlıyor, oldukça tanımlıyor, pek tanımlamıyor, tanımlamaktan uzak, hiç tanımlamıyor) birinin seçilerek numarasının cevap kağıdına işaretlenmesinin denekten istendiğini, ölçekte kullanılan her ifadenin sürekli olarak tek yönde (olumlu veya olumsuz) cevaplandırılmasını önlemek, ergenin yanıt verirken daha iyi düşünmesini sağlamak amacıyla maddelerin yarısının olumlu diğer yarısının olumsuz ifadeler biçiminde verildiğini, olumlu ifadelere “bana hiç uygun değil” diyenlerle olumsuz ifadelere “bana çok uygun” diyenleri aynı yönde değerlendirmek amacıyla olumsuz ifadelerin seçeneklerine verilen cevapların puanlanmasında sayısal değerlerin tersine çevrildiğini belirtmişlerdir. Tersine çevrilecek olan maddeler aşağıda verilmiştir. (Ölçek için bkz: Ek-2)

1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 25, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 38, 43, 44, 45, 48, 49, 54, 55, 56, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 91, 99, (Savaşır, ve Şahin, 1997).

Puanlama:

Ölçeğin 99 maddelik formunda gerekli tersine çevrilmeler yapıldıktan sonra maddelere 1 den 6 ya puan verilmektedir. Toplam puanın 50’nin altında olması düşük uyumu göstermektedir.

Uluslar arası yayınlarda ölçek iki temel amaçla kullanılmıştır. En yaygın kullanım standart puanlara dayalı olan profil yorumudur ve klinik uygulamalarda başvurulmaktadır. Ölçek puanlarından çeşitli örneklemeler arasında karşılaştırmalar yapmak amacıyla da yararlanılmaktadır. Yaş gruplarını kız ve erkek ergen gruplarını ve farklı kültürlerden ergenleri karşılaştırmak söz konusu olduğunda profillerin anlamı kalmamaktadır. Bu karşılaştırmalarda alt test puanlarına veya toplam puanlara başvurulur. Benlik imgesinde yaşa bağlı gelişimsel çizgileri izlemek isteyen araştırmacıların alt ölçek puanları dışında kullanabilecekleri puan yoktur. Uluslar arası çeşitli araştırmalarda kız ve erkek grupları arasında karşılaştırma yapmak amacıyla da toplam puanlardan yararlanılabilir (Savaşır, ve Şahin, 1997).

Bu araştırmada OBIÖ'nün alt ölçekleri ile herhangi bir hipotez kullanılmadığından alt ölçek puanları dikkate alınmamış, ölçek toplam puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenirliği:

Ölçeğin uluslar arası formunun geçerlik ve güvenirliliğine yönelik bir çalışma 1991'de Özbay ve Şahin tarafından yapılmıştır. 2222 öğrenci ve işçi ergeni kapsayan örneklem grubunda yapılmış çalışmada OBIÖ'nün alt ölçeklerinin güvenirlik katsayıları (0,30)-(0,69) arasında değişen değerler olarak bulunmuştur. Aksaray tarafından 1992'de Baymur'un Benlik Tasarımı Envanteri ile karşılaştırılarak yapılan geçerlik çalışmasında lise öğrencilerinde iki ölçek arasında (0,72) korelasyon saptanmıştır. Test-tekrar test yöntemiyle belirlenen güvenirlik katsayısı ortaokul öğrencileri için (0,74) lise öğrencileri için ise (0,83) olarak bulunmuştur (Savaşır, ve Şahin, 1997).

3.2.3. Ratus Atılganlık Envanteri

Rathus Atılganlık Envanteri, Rathus tarafından (1973) Amerika'da geliştirilen 30 sorudan oluşan ve bireylerin atılganlıktan çekingenliğe doğru uzanan

tutumlarını ölçen bir envanterdir. Envanter Voltan (1980) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır ve ülkemizde birçok araştırmada kullanılmıştır.

Puanlama:

Envanterde 13 olumlu ifade (3, 6, 7,8, 10, 18, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 29,) bulunmaktadır. Bu sorulara verilecek puanlar şöyledir:

Bana çok uygun (6 puan), bana uygun (5 puan), bana biraz uygun (4 puan), bana pek uygun değil (3 puan), bana çoğunlukla uygun değil (2 puan), bana hiç uygun değil (1 puan).

Envanterdeki 17 ifade ise olumsuz ifadelerdir (1, 2, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 24, 26, 30,). Bu sorulara verilecek puanlar da şöyledir:

Bana çok uygun (1 puan), bana uygun (2 puan), bana biraz uygun (3 puan), bana pek uygun değil (4 puan), bana çoğunlukla uygun değil (5 puan), bana hiç uygun değil (6 puan).

Gerekli puanlamalar yapıldıktan sonra 30-80 arası çekingen 81-130 arası orta düzey ve 131-180 arası değerler de atılgan olarak yorumlanmıştır.

Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenirliği:

Güvenirlik Çalışması: Bu envanterin güvenilirlik çalışması test-tekrar test ve iki yarım test metotlarıyla yapılmıştır.

Öner (1997) envanterin güvenirliliğine ilişkin şu ifadelere yer vermiştir: “Rathus (1973) yaptığı incelemede test-tekrar test metoduyla güvenilirlik katsayısının 0,78 ve iki yarım test metoduyla güvenilirlik katsayısının (0,76) olduğunu bulmuştur. Rathus ve Neurd (1977)’in psikiyatrik hastalarla yaptığı güvenilirlik çalışmasında iki yarım test metoduyla elde edilen korelasyon nörotiklerde ($r=84$) şizofrenilerde ($r=73$) kişilik bozukluğu olanlarda ise ($r=84$)’ tür. Vaal ve Mc Cullogh (1977) ortaokul öğrencileriyle yaptıkları bir uygulamada Rathus atılganlık envanterin test-tekrar test güvenirliliğini ($r=76$) olarak bulmuşlardır. Ayrıca iki yarım test metoduyla elde ettikleri güvenilirlik katsayısı ($r=76$) dır”(Öner, N., 1997; 455-457).

Güvenirlilik çalışması Voltan (1980) tarafından Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü ikinci sınıf öğrencilerinden 37 öğrenciye envanterin 15'er günlük arayla verilmesiyle yapılmıştır. Testin tekrarı güvenirliği ($r=92$) olarak çıkmıştır. Ayrıca aynı ikinci sınıf öğrencilerinin 41'ine verilen envanterin iki yarım test metoduyla elde edilen korelasyon katsayısı ($r=60$)'dır. 36 Öğrencinin son envanter puanlarından tekler-çiftler metoduyla elde edilen güvenirlik katsayısı ise ($r=77$)'dir.

Geçerlik Çalışması: Öner (1997)'in belirttiğine göre, Rathus Atılganlık Envanterinin geçerlik çalışmaları envanterin halihazır geçerliğinin ve benzer ölçütler geçerliğinin bulunmasıyla yapılmıştır. Rathus (1973)'ün yaptığı halihazır geçerlik çalışmasında deneklere atılganlık envanteri verilmiş, ayrıca, deneklerin diğer kişiler üzerinde bu konuda bıraktıkları izlenimleri ölçmek için de denekleri tanıyan kişilere aynı envanter verilerek, denekleri değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen halihazır geçerlik ($r=70$) bulunmuştur (Öner, 1997).

“Holgandsworth ve Glassi (1977) atılganlığın ölçülmesinde kullanılan Kendini Anlatma Ölçeğiyle (Self-Expression Scale) Rathus Atılganlık Envanteri arasında yüksek bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu da Rathus Atılganlık Envanterinin benzer ölçütler geçerliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Rathus tarafından yapılan madde analizinde envanterin 19 maddesi kullanılarak 30 madde de olduğu gibi kesin sonuçlar alınabileceği ortaya çıkmıştır”(Öner, 1997; 455-457).

Rathus Atılganlık Envanterinin ülkemizdeki geçerlik çalışması yine Voltan (1980) tarafından Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü son sınıf öğrencilerinin yukarıda sözü edilen madde analizinde geçerliği olan 19 maddede kendilerini değerlendirmeleriyle, bu öğrencilerle yaz uygulamalarına katılan akademik danışmanlarının öğrencileri değerlendirmeleri arasındaki korelasyon katsayısına bakılarak yapılmıştır. Çalışma 26 öğrenciyi kapsamıştır. Elde edilen halihazır geçerlik ($r=70$)'dir (Ölçek için bkz: Ek-3).

3.2.4. Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ) bireylerin geleceğe yönelik olumsuz beklentilerini geçerli ve güvenli bir şekilde ölçebilen, ergen ve yetişkinlere uygulanabilen, uygulama sırasında zaman sınırlamasının olmadığı, 20 maddeden oluşan kendini değerlendirme türünde bir ölçektir.

Ölçeğin geliştirilmesi ile ilgili olarak Beck ve arkadaşlarının (1993), ölçeğin geliştirilmesinde iki tür kaynaktan yararlanıldığını, birincisinin gelecek ile ilgili tutumlar çizelgesi, ikincisinin ise klinisyenler tarafından kaydedilen, psikiyatrik hastaların kötümserlik ifadeleri olduğunu belirtmişlerdir. Savaşır ve Şahin'nin belirttiğine göre bu iki kaynaktan elde edilen ifadeler, klinisyenler tarafından incelenmiş ve depresif olmayan hasta örneklemelerine uygulanmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında ölçek üzerinde çalışılarak son şekil verilmiştir (Savaşır e Şahin, 1997).

Ölçeğin çeviri işlemi Seber (1991) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin İngilizce formu, psikoloji ve psikiyatri alanında ilgi görmüş üç uzmana verilerek Türkçe'ye çevirtilmiştir. Daha sonra İngilizce eğitimi veren bir uzmandan bu üç çeviriyi değerlendirmesi istenmiş ve bu uzmanın önerileri doğrultusunda ölçeğin her bir maddesini en iyi temsil eden çeviri seçilmiştir. Son aşamada Türkçe ve İngilizce dillerinde yeterliliği kabul edilen bir yabancı uzmanın önerileri göz önünde bulundurularak çeviriye son şekli verilmiştir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenirliği

Güvenirlik çalışması: İntihar girişiminde bulunan 294 hasta üzerinde yapılan çalışmadan elde edilen Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı (0.93)'tür. Aynı çalışmada elde edilen madde-toplam puan korelasyonları ise (0.39) ile (0.76) arasında değişmektedir. Ölçeğin Türkiye'deki güvenilirlik çalışmaları ile ilgili olarak; 37 depresif hasta üzerinden saptanan Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı (0.86) olarak belirlenmiştir (Seber ve ark 1993). Normal grup ve psikiyatrik hastalar olmak üzere

toplam 373 kişilik bir örneklem grubu üzerinden hesaplanan Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ise (0.85) olarak belirtilmektedir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Geçerlik Çalışması: Beck ve arkadaşlarının (1974) yapmış oldukları bu çalışmada 8 derecelik bir klinisyen değerlendirme formu kullanılmış ve iki ölçek arasındaki korelasyon katsayısı (0.62) olarak bulunmuştur. 59 depresif hasta üzerinden Beck Depresyon Envanteri'nin 2. maddesi (umutsuzluk) ile korelasyonu (0.63) olarak bildirilmektedir. Türkiye'deki geçerlik çalışmaları ile ilgili olarak; Savaşır ve Şahin (1997), Beck Depresyon Envanteri ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kriter olarak alındığında, hasta grubu üzerinden elde edilen korelasyon katsayıları sırasıyla (0.65) ve (0.55) olduğunu olarak saptanmıştır. Beck Depresyon Envanteri ile Umutsuzluk Ölçeği arasındaki korelasyon katsayılarının tüm örneklem (N=373) için (0.69), depresyon tanısı almış hastalar için (0.71), intihar girişiminde bulunan hastalar içinse (0.69) olduğunu belirtmişlerdir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Puanlama:

"İlçeğin yanıtlaması ve puanlaması ile ilgili olarak; bireyden kendisi için uygun gelen ifadeleri "evet" uygun olmayanları ise "hayır" olarak işaretlemeleri istenir. Maddelerin 11 tanesinde "evet" seçeneği, 9 tanesinde ise "hayır" seçeneği 1 puan alır. 1, 3, 5, 6, 8, 10, 13, 15 ve 19 seçeneklerinde "hayır"; 2, 4, 7, 9, 11, 12, 14, 16, 17, 18 ve 20. sorularda ise "evet" seçeneğine birer puan verilir. Puan ranjı ise 0-20'dir. Alınan puanlar yüksek olduğunda bireydeki umutsuzluğun yüksek olduğu varsayılır" (Savaşır ve Şahin, 1997, s.61), (Ölçek için bkz: Ek-4).

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerini toplamaya başlamadan önce araştırmanın yapıldığı okul yöneticileri ile iletişim kurularak gerekli izinler alınmış kendilerine araştırmanın amacı ve nasıl yürütüleceği konusunda ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Araştırmada kullanılan form ve ölçeklerin uygulanmaları 2001-2002 eğitim-öğretim yılı Aralık ayı içerisinde yapılmıştır. Ölçeklerin uygulanması öğrencilerin

derste olduğu bir zamanda sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere uygulama öncesi ölçekleri nasıl cevaplandırmaları gerektiğı ve cevaplandırma sırasında birbirlerini etkilememeleri konusunda açıklama yapılmıştır.

Form ve ölçeklerin herhangi bir şüpheye yer vermeden samimi ve içten yanıtlanmasını sağlamak amacıyla öğrencilerin form ve ölçeklere kimlikleri hakkında herhangi tanıtıcı bir bilgi yazıp yazmama konusunda özgür oldukları ifade edilmiş, yanıtların gizli tutulacağı, elde edilecek verilerin sadece araştırmacı tarafından araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılacağı belirtilmiştir.

Uygulamaların yapıldığı sırada bazı öğrencilerin yönergeyi tam olarak anlamadıklarını ve nasıl yanıt vereceklerini bilmediklerini ifade ettikleri gözlenmiştir. Bu gibi durumlarda öğrencilere yol gösterici bazı yardımlarda bulunulmuştur.

3.4. Verilerin analizi

Offer Benlik İmgesi, Rathus Atılganlık Envanteri ve Beck Umutsuzluk Ölçeğı formunun değerlendirilmesi araştırmacı tarafından elle yapılmıştır. Elde edilen puanlar bilgi-işlem kodlama çizelgeleri oluşturularak bu çizelgelere geçirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS istatistik paket programında denencelere uygun istatistiksel teknikler aracılığı ile çözümlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın “giriş” bölümünde belirtilen hipotezlere bağlı olarak elde edilen bulgular ve bu bulgulara bağlı olarak yapılan yorumlara yer verilmiştir.

Araştırmada ergen öğrencilerin bir işte çalışma durumu, cinsiyeti, sosyo-ekonomik düzeyleri ve okuduğu okul türleri ile benlik imgesi, atılganlık ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinden, öncelikle denekler, bu değişkenler açısından gruplandırılmış, grupların benlik imgesi, atılganlık düzeyi ve umutsuzluk düzeyi puan ortalamalarından yola çıkılarak her bir hipotez çerçevesinde tablolastırılmıştır.

4.1. Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Öğrencilerin herhangi bir işte çalışıp çalışmaması onların bazı psikolojik özelliklerini etkilemektedir” şeklindeki denenceyi test etmek amacıyla öğrencilerin benlik imajları, atılganlık düzeyleri ve umutsuzluk düzeylerine ilişkin bulgular ayrı ayrı olarak ele alınmıştır.

4.1.1. Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

Giriş bölümünde belirtildiği üzere bu araştırmada öğrencilerin bir işte çalışıyor yada çalışmıyor olmaları onların benlik imgesini etkileyip etkilemediği incelenmek istenmiş ve bu amaçla “Bir işte çalışan öğrencilerin benlik imgesi bir işte çalışmayan öğrencilerin benlik imajından daha düşük olacaktır” şeklinde bir denence öne sürülmüştür. Bu denenceyi test etmek amacıyla öğrenciler bir işte çalışan ve çalışmayan şeklinde gruplara ayrılmış ve bu grupların Offer Benlik İmgesi

Envanterinden aldıkları puanların ortalamalarına t test uygulanmış sonuçlar Tablo-2'de gösterilmiştir.

Tablo-2 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	Ss	t	P
Bir İşte çalışan	110	392,7	45,1	6,4	0,000
Bir İşte Çalışmayan	160	426,6	41		

P< 0,05

Tablo-2 incelendiğinde bir işte çalışan ve çalışmayan öğrencilerin Offer Benlik İmgesi Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının bir işte çalışan öğrenciler için (392,7), çalışmayan öğrenciler için (426,6), standart sapmalarının çalışan öğrencilerde (45,1), çalışmayan öğrencilerde ise (41) olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre farkın ($P=0.05$) düzeyinde anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “Bir işte çalışan öğrencilerin benlik imgeleri çalışmayan öğrencilerin benlik imgelerinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz doğrulanmıştır.

4.1.2 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Bir işte çalışan öğrencilerin atılganlık düzeyleri çalışmayan öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla çalışan ve çalışmayan öğrencilerin Rathus Atılganlık Envanterinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-3'te sunulmuştur.

Tablo-3 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Atılgnlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Bir işte çalışan	110	107,7	13	2,3	0,02
Bir işte Çalışmayan	160	113,6	16,3		

$P < 0,05$

Tablo-3 incelendiğinde bir işte çalışan ve çalışmayan öğrencilerin Ratus Atılgnlık Envanterinden aldıkları puanların ortalamalarının bir işte çalışan öğrenciler için (107,7), çalışmayan öğrenciler için (113,6), standart sapmalarının çalışan öğrencilerde (13), çalışmayan öğrencilerde ise (16,3) olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “bir işte çalışan öğrencilerin atılgnlık düzeyleri çalışmayan öğrencilerin atılgnlık düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz doğrulanmıştır.

4.1.3 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Bir işte çalışan öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri çalışmayan öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla çalışan ve çalışmayan öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-4’te sunulmuştur.

Tablo-4 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Bir işte çalışan	110	6,6	3	2,3	0,21
Bir işte çalışmayan	160	5,6	3,6		

P> 0,05

Tablo-4 incelendiğinde bir işte çalışan ve çalışmayan öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının bir işte çalışan öğrenciler için (6,6), çalışmayan öğrenciler için (5,6), standart sapmalarının çalışan öğrencilerde (3), çalışmayan öğrencilerde ise (3,6) olduğu ortaya çıkmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın (P=0.05) düzeyinde bir anlam taşımadığı ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “bir işte çalışan öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri çalışmayan öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz desteklenmemektedir.

4.2 Öğrencilerin Cinsiyetinin Bazı psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Öğrencilerin cinsiyeti bazı psikolojik özelliklerini etkileyecektir” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla öğrencilerin cinsiyeti ile bazı psikolojik özellikleri arasındaki ilişkilere ait bulgular ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. İlgili denenceleri test etmek amacıyla öğrenciler kız-erkek şeklinde gruplandırılmış ve bu grupların Offer Benlik İmgesi, Ratus Atılganlık Envanteri ve Beck Umutsuzluk ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamalarına t test uygulanarak sonuçlar arasındaki anlam düzeyi incelenmiştir.

4.2.1 Öğrencilerin Cinsiyetinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Erkek öğrencilerin benlik imgesi kız öğrencilerin benlik imgesinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla kız ve erkek öğrencilerin Offer Benlik İmgesi Ölçeğinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-5’te sunulmuştur.

Tablo-5 Öğrencilerin Cinsiyetinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Kız	50	429,9	45,1	2,9	0,003
Erkek	220	408,9	45,1		

$P < 0,05$

Tablo-5 incelendiğinde kız ve erkek öğrencilerin Offer Benlik İmgesi Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının kız öğrenciler için (429,9), erkek öğrenciler için (408,9), standart sapmalarının kız öğrencilerde (45,1), erkek öğrencilerde de (45,1) olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde anlamlı olduğu çıkmıştır.

Bu sonuca göre “erkek öğrencilerin benlik imgesi kız öğrencilerin benlik imgesinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz doğrulanmıştır.

4.2.2 Öğrencilerin Cinsiyetinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Erkek öğrencilerin atılganlık düzeyi kız öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla kız ve erkek

öğrencilerin Ratus Atılganlık Envanterinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-6 da sunulmuştur.

Tablo-6 Öğrencilerin Cinsiyetinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Kız	50	117,7	19,1	3,4	0,001
Erkek	220	109,7	13,9		

$P < 0,05$

Tablo-6 incelendiğinde kız ve erkek öğrencilerin Ratus Atılganlık Envanterinden aldıkları puanların ortalamalarının kız öğrenciler için (117,7), erkek öğrenciler için (109,7), standart sapmalarının kız öğrencilerde (19,1), erkek öğrencilerde de (13,9), olduğu, saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “erkek öğrencilerin atılganlık düzeyi kız öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz doğrulanmıştır.

4.2.3 Öğrencilerin Cinsiyetinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Erkek öğrencilerin umutsuzluk düzeyi kız öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla kız ve erkek öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-7’de sunulmuştur.

Tablo-7 Öğrencilerin Cinsiyetinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Kız	50	3,4	2,6	6,4	0,000
Erkek	220	6,6	3,3		

$P < 0,05$

Tablo-7 incelendiğinde kız ve erkek öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının kız öğrenciler için (3,4), erkek öğrenciler için (6,6), standart sapmalarının kız öğrencilerde (2,6), erkek öğrencilerde de (3,3), olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “erkek öğrencilerin umutsuzluk düzeyi kız öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır” şeklindeki denencemiz doğrulanmıştır.

4.3 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi(SED)’nin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi (SED) bazı psikolojik özelliklerini etkileyecektir” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla öğrencilerin SED’leri ile benlik imajı, atılganlık düzeyi, umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkilere ait bulgular ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. İlgili denenceleri test etmek amacıyla alt ve üst SED şeklinde gruplandırılmış öğrencilerin Offer Benlik İmgesi, Ratus Atılganlık ve Beck Umutsuzluk ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamalarına t test uygulanarak sonuçlar arasındaki anlam düzeyi incelenmiştir.

4.3.1 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi(SED)'nin Benlik İmgisini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Alt SED’deki öğrencilerin benlik imgesi üst SED’deki öğrencilerin benlik imgesinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla alt ve üst SED’deki öğrencilerin Offer Benlik İmgisi Ölçeğinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-8 de sunulmuştur.

Tablo-8 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi(SED)'nin Benlik İmgisini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Alt SED	149	396,2	41,3	7,19	0,0001
Üst SED.	121	433,2	42,8		

P<0,05

Tablo-8 incelendiğinde alt ve üst SED’deki öğrencilerin Offer Benlik İmgisi Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının alt SED’deki öğrenciler için (396,2), üst SED’deki öğrenciler için (433,2), standart sapmalarının alt SED’deki öğrencilerde (41,3), üst SED’deki öğrencilerde ise (42,8), olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın (P=0.05) düzeyinde bir anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “Alt SED’deki öğrencilerin benlik imgesi üst SED’deki öğrencilerin benlik imgesinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz doğrulanmıştır.

4.3.2 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi(SED)'nin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Alt SED’deki öğrencilerin atılganlık düzeyleri üst SED’deki öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla alt ve üst SED’deki öğrencilerin Ratus Atılganlık Envanterinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-9’da sunulmuştur.

Tablo-9 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi(SED)'nin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Alt SED	149	109	14,3	2,6	0,09
Üst SED.	121	113,9	16		

$P > 0,05$

Tablo-9 incelendiğinde alt ve üst SED’deki öğrencilerin Ratus Atılganlık Envanterinden aldıkları puanların ortalamalarının alt SED’deki öğrenciler için (109), üst SED’deki öğrenciler için (113,9), standart sapmalarının alt SED’deki öğrencilerde (14,3), üst SED’deki öğrencilerde ise (16) olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde bir anlam taşımadığı ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “Alt SED’deki öğrencilerin atılganlık düzeyi üst SED’deki öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz desteklenmemiştir.

4.3.3 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi(SED)'nin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Alt SED’ deki öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri üst SED’ deki öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla alt ve üst SED’ deki öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-10’da sunulmuştur.

Tablo-10 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi(SED)'nin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Alt SED	149	6,2	3	0,9	0,34
Üst SED.	121	5,8	3,8		

$P > 0,05$

Tablo-10 incelendiğinde alt ve üst SED’ deki öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının alt SED’ deki öğrenciler için (6,2), üst SED’ deki öğrenciler için (5,8), standart sapmalarının alt SED’ deki öğrencilerde (3), üst SED’ deki öğrencilerde ise (3,8) olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde bir anlam taşımadığı görülmektedir.

Bu sonuca göre “Alt SED’ deki öğrencilerin umutsuzluk düzeyi üst SED’ deki öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır” şeklindeki denencemiz desteklenmemiştir.

4.4 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Öğrencilerin okuduğu okul türleri onların bazı psikolojik özelliklerini etkilemektedir” şeklindeki denenceyi test etmek amacıyla öğrencilerin okuduğu okul türleri ile benlik imajı, atılganlık düzeyi ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkilere ait bulgular ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. İlgili denenceleri test etmek amacıyla öğrenciler genel lise ve meslek lisesi öğrencileri şeklinde gruplandırılmış, bu grupların Offer Benlik İmgesi Ölçeği, Ratus Atılganlık Envanteri ve Beck Umutsuzluk ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamalarına t test uygulanarak sonuçlar arasındaki anlam düzeyi incelenmiştir.

4.4.1 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Genel lise öğrencilerinin benlik imgesi meslek lisesi öğrencilerinin benlik imgesinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla genel lise ve meslek lisesindeki öğrencilerin Offer Benlik İmgesi Ölçeğinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-11’de sunulmuştur.

Tabl-11 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Genel Lise	109	412,3	39,2	0,14	0,8
Meslek Lisesi	161	413,1	49,9		

$P > 0,05$

Tablo-11 incelendiğinde genel lise ve meslek lisesindeki öğrencilerin Offer Benlik İmgesi Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının genel lisedeki öğrenciler için (412,3), meslek lisesindeki öğrenciler için (413,1), standart

sapmalarının genel lisedeki öğrencilerde (39,2), meslek lisesindeki öğrencilerde ise (49,9) olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde bir anlam taşımadığı ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “Genel lisedeki öğrencilerin benlik imgesi meslek lisesindeki öğrencilerin benlik imgesinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz desteklenmemiştir.

4.4.2 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Genel lise öğrencilerinin atılganlık düzeyleri meslek lisesi öğrencilerinin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla genel lise ve meslek lisesindeki öğrencilerin Ratus Atılganlık Envanterinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-12’de sunulmuştur.

Tablo-12 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Genel Lise	109	109,3	13,5	1,71	0,08
Meslek Lisesi	161	112,5	16,3		

$P > 0,05$

Tablo-12 incelendiğinde genel lise ve meslek lisesindeki öğrencilerin Ratus Atılganlık Envanterinden aldıkları puanların ortalamalarının genel lisedeki öğrenciler için (109,3), meslek lisesindeki öğrenciler için (112,5), standart sapmalarının genel lisedeki öğrencilerde (13,5), meslek lisesindeki öğrencilerde ise (16,3) olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t

test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde anlamsız olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “Genel lisedeki öğrencilerin atılganlık düzeyleri meslek lisesindeki öğrencilerin atılganlık düzeyinden daha düşük olacaktır” şeklindeki denencemiz desteklenmemiştir.

4.4.3 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

“Genel lise öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla genel lise ve meslek lisesindeki öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanlara ait değerler Tablo-13’te sunulmuştur.

Tablo-13 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular Tablosu

GRUPLAR	N	X	SK	T	P
Genel Lise	109	5,4	3,1	2,42	0,01
Meslek Lisesi	161	6,4	3,5		

$P < 0,05$

Tablo-13 incelendiğinde genel lise ve meslek lisesindeki öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının genel lisedeki öğrenciler için (5,4), meslek lisesindeki öğrenciler için (6,4), standart sapmalarının genel lisedeki öğrencilerde (13,5), meslek lisesindeki öğrencilerde ise (16,3) olduğu saptanmış; aradaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla bu sonuçlara t test uygulanmış ve t test sonucuna göre bu farkın ($P=0.05$) düzeyinde genel lise öğrencilerinin lehine anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuca göre “Genel lisedeki öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri meslek lisesindeki öğrencilerin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacaktır” şeklindeki denencemiz destek bulmamıştır.

4.5. Öğrencilerin Bazı Psikolojik Özelliklerinin Birbiriyle İlişkisine Ait Bulgular

“Öğrencilerin bazı psikolojik özellikleri arasında birtakım ilişkiler olacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla öğrencilerin Offer Benlik İmgesi Ölçeği, Ratus Atılganlık Envanteri ve Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyona bakılarak öğrencilerin benlik imgeleri, atılganlık düzeyleri ve umutsuzluk düzeylerinin birbiriyle ilişkisi konusunda birtakım sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlar ayrı ayrı olarak ele alınmıştır.

4.5.1 Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Atılganlık Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

“Öğrencilerin benlik imgesi arttıkça atılganlık düzeyleri de artacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla tüm öğrencilerin Offer Benlik İmgesi Ölçeği ve Ratus Atılganlık Envanterinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon değerleri Tablo-14’te sunulmuştur.

Tablo-14 Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Atılganlık Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular Tablosu

	Atılganlık Düzeyi		Anlam düzeyi
Benlik İmgesi	R	0,263**	Anlamlı
	N	270	
	P	,0001	

**P<0,05

Tablo-14 incelendiğinde bu iki değişken arasındaki korelasyon katsayısının (r:0,263) ve anlam düzeyi katsayısının (P: 0,0001) olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre benlik imgesi ile atılganlık düzeyi puanları arasında pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle benlik imgesi puanları arttıkça atılganlık düzeyi puanları da artmıştır.

Bu sonuca göre “Öğrencilerin benlik imgesi arttıkça atılganlık düzeyleri de artacaktır” şeklindeki denencemiz desteklenmiştir.

4.5.2. Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

“Öğrencilerin benlik imgesi arttıkça umutsuzluk düzeyi azalacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla tüm öğrencilerin Offer Benlik İmgesi Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon değerleri Tablo-15’te sunulmuştur.

Tablo-15 Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular Tablosu

	Umutsuzluk Düzeyi		Anlam düzeyi
Benlik İmgesi	R	-0,335**	Anlamlı
	N	270	
	P	,0001	

**P<0,05

Tablo-15 incelendiğinde bu iki değişken arasındaki korelasyon katsayısının (r:0,335) ve anlam düzeyi katsayısının (P: 0,0001) olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre benlik imgesi ile umutsuzluk düzeyi arasında negatif yönde bir ilişki olduğu

saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle benlik imgesi puanları arttıkça umutsuzluk düzeyi puanları azalmıştır.

Bu sonuca göre “Öğrencilerin benlik imgesi arttıkça umutsuzluk düzeyleri azalacaktır” şeklindeki denencemiz desteklenmiştir.

4.5.3. Öğrencilerin Atılganlık Düzeyi İle Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

“Öğrencilerin atılganlık düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeyi azalacaktır” şeklindeki denencemizi test etmek amacıyla tüm öğrencilerin Ratus Atılganlık Envanteri ve Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon değerleri Tablo-16’da sunulmuştur.

Tablo-16 Öğrencilerin Atılganlık Düzeyi İle Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular Tablosu

	Umutsuzluk Düzeyi		Anlam düzeyi
Atılganlık Düzeyi	R	-0,335**	Anlamlı
	N	270	
	P	,0001	

**P< 0,05

Tablo-16 incelendiğinde bu iki değişken arasındaki korelasyon katsayısının (r:0,335) ve anlam düzeyi katsayısının (P: 0,0001) olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre atılganlık düzeyi ile umutsuzluk düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle atılganlık düzeyi puanları arttıkça umutsuzluk düzeyi puanlarında azalma olmuştur.

Bu sonuca göre “Öğrencilerin atılganlık düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeyi azalacaktır” şeklindeki denencemiz desteklenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, bir takım değişkenlerle bir işte çalışan ve çalışmayan lise öğrencilerinin bazı psikolojik özelliklerinin karşılaştırılmasına ilişkin bulguların, konuyla ilgili bazı araştırmaların sonuçlarından yararlanılarak tartışma ve yorumu yapılmıştır.

5.1 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

5.1.1 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Bir işte çalışan ve çalışmayan öğrencilerin benlik imgeleri konusunda gerek ülkemizde gerekse yurtdışında yapılmış pek az araştırmanın olması bu bulgunun daha kapsamlı bir şekilde yorumlanmasını olanaksız kılmaktadır. Bununla birlikte denencemiz kurulurken; hem okuyup hem de okul sonrası bir işte çalışmak zorunda olan ergen öğrencilerin ailelerinin ekonomik şartlarının yetersiz oluşu aile içi iletişimde bazı sorunları ve çatışmaları da beraberinde getireceği, bu durumdan aile içerisindeki ergenlerin benlik imgelerinin olumsuz yönde etkileneceği düşüncesinden hareket edilmiştir.

Bu konuda Sarıöz (2001), ağır ve olumsuz şartlarda çalışan çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin olumsuz yönde etkilendiğini, bu olumsuzlukların çocukta sağlıklı benlik saygısının gelişmesini de etkilediğini ve çalışan çocuğun ailesinde, okulunda ve içinde yaşadığı toplumda sürekli kimlik çatışması yaşadığını, çalışma yaşamının, çocuğun okula gitmeye fırsatının olamayacağı kadar çok zamanını alması, aşırı derecede yorulması nedeniyle okula devam edecek ve ders çalışacak gücünün kalmaması ve devamsızlık etmek zorunda

kalması vb. gibi nedenlerle öğrenim yaşamını engellediğini ve bu durumda çalışan çocuğun, okula devam eden öğrencilere göre kendisini daha yetersiz ve değersiz hissettiğini bulgulamıştır.

Ayrıca Boidin (1995)'in "Kimliğin yapılanma sürecinde çeşitli sebeplerle çalıştırılıyor olması onda parçalanmış bir ben imgesi yaratır. Çocuğun çalışma yaşamına itilerek, sosyal çevresi tarafından temel duygusal gereksinimlerinin göz ardı edilmesi ve sevimli bulunmaması çocukta değersizlik duygusunun gelişmesine ve neticede düşük benlik saygısına yol açar. Ayrıca çocuğun Çalışıyor olmasına değer verilmemesi, düşük ücret ve sıradan işler gibi faktörler, çocuğun benliğiyle ilgili düşüncelerini olumsuz olarak etkiler" (Boidin 1995: 32) yönündeki ifadeleri çalışma yaşamının, benlik oluşumu üzerindeki olumsuz etkilerini belirtme adına önemli bir tespittir.

Yörükoğlu (1988), gençlik çağında genellikle başarısı yüksek olanların benlik saygılarının da yüksek olduğunu açıklamaktadır. Öğrencilerin okul sonrası bir işte çalışmalarının ergen öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz etkileyebilecek bir faktör olarak düşünülebilir. Her ne kadar öğrenci başarısı bu araştırmada gözönüne alınmamışsa da, başarılı olmak için yeterli zaman bulamayan ergenlerin, başarısızlıklarını kendi benlik imajlarını olumsuzlaştıran bir faktör olarak yorumlamaları mümkündür. Bu durum çalışan öğrencilerin benlik tasarımlarını olumsuz etkileyebilir. Kaldı ki, çevresinde bir çok kişinin çalışmadan okuluna devam ediyor olmasını kendi şanssızlığına ya da kadersizliğine bağlayan bir gencin, bunu benliğine bir parça olarak yerleştirmesi, benlik imajının düşmesine kaynaklık edebilir. Ayrıca çalışan gencin okuldaki arkadaşlarıyla ilişki geliştirmeye daha az zaman ayırmak zorunda kalması, arkadaş ilişkilerinde bazı olumsuz algılamalara yol açabilmekte ve ergen bu olumsuz yaşantıları neticesinde değersizlik ve özgüven eksikliği yaşayabilmektedir. Daha çok çalışmaya bağlı olarak ortaya çıkan tüm bu olumsuzluklar bir bütün olarak çalışan ergenin benlik imajını olumsuz etkileyen faktörler olarak süreçte rol oynayabilirler.

5.1.2 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Bir işte çalışan ve çalışmayan öğrencilerin atılganlık düzeyleri konusunda gerek ülkemizde gerekse yurtdışında yapılmış araştırmaya rastlanmaması bulgunun diğer araştırma bulgularıyla karşılaştırılmasını güçleştirmektedir. Bu yöndeki denencemizi oluştururken esas düşüncemiz bir işte çalışan ergen öğrencilerin olumsuz bir benlik imgesine veya benlik algısına sahip olmalarının bireylerin kendini girişimcilik ve atılganlık konusunda daha geri plana çekeceği düşüncesidir.

Atılgan kişilik Özelliği ile “benlik kavarmı” ve “özgüven” kavramları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda Voltan (1980), benlik saygısının atılgan kişilik özelliğini oluşturabileceği gibi, atılganlığın da benlik saygısını etkileyebileceğini belirtmiştir. Bu durumda olumsuz bir benlik imgesine sahip ve özgüveni olmayan ergenlerin sosyal ilişkilerinde başarısız olacağı düşünülmektedir. Nitekim Güngör (1989), araştırmasında bireyin, topluma yararlı, mutlu ve başarılı olmasını engelleyen, düşük düzeyde benlik algısına sahip bireylerin, kendilerini pek önemli olmayan ve sevebilir özelliklerden yoksun olarak gördüklerini; ayrıca bu kişilerin kendilerine, yeteneklerine ve karşındakilere güvenemedikleri, kolay umutsuzluğa kapıldıkları, sosyal ilişkilerde uyum sağlayamadıkları, çabuk etkilendikleri, başkalarına bağımlı oldukları, sık sık suçluluk ve utanç duygularına kapıldıkları yönünde sonuçlar ortaya koymuştur.

Bir önceki denencemizin tartışma ve yorumunda bir işte çalışan ergen öğrencilerin akademik başarılarının da bu durumdan olumsuz etkileneceğini söylemiştik. Gemi (1997) lise son sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeylerini etkileyen faktörleri incelediği araştırmasında öğrencilerin mezuniyet dereceleri dolayısıyla akademik başarılarıyla, atılganlık düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Bu sonuçtan hareketle, bir işte çalışıyor olması nedeniyle, okuluna fazla zaman ayıramayan ve neticede başarısız olan öğrencilerin benlik imgelerinin düşük olabileceğini, bu durumun öğrencinin atılganlık düzeyini de olumsuz etkileyebileceğini söyleyebiliriz.

Bu sonuçlar okul sonrası bir işte çalışan ergen öğrencilerin atılganlık düzeylerinin de düşük olacağı yönündeki görüşümüzü desteklemektedir.

5.1.3 Öğrencilerin Bir İşte Çalışıp Çalışmamasının, Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Bir işte çalışan ve çalışmayan öğrencilerin umutsuzluk düzeyleriyle ilgili denencemiz kurulurken, bir işte çalışan ve aynı zamanda okula devam eden öğrencilerin gelecekle ilgili beklentilerini daha alt düzeyde tutarak ve içerisinde bulunduğu zor koşullara rağmen yaşamı devam ettirebilmenin, aynı zamanda para kazanabiliyor olmanın bu öğrencilerin geleceğe daha umutla bakabilmesini sağlayacağı düşüncesinden hareket edilmiştir. Ayrıca çalışan öğrencilerin içinde bulunduğu durumdan kurtulma isteğinin onları gelecek adına daha çok motive edeceği ve bu motivasyonun geleceği daha umutlu bir şekilde algılamaya yol açacağı düşünülmüştür. Ancak araştırma bulguları bu yöndeki denencemizi doğrulamamıştır.

Çalışma durumuyla ilgili olarak öğrencilerin çalışıp çalışmamasının onların umutsuzluk düzeylerini etkilememesi çalışan öğrencilerin çalıştıkları işin türüne bağlı olabilir. Bu araştırma kapsamındaki çalışan öğrencilerin daha çok günü birlik ve dönemsel işlerle meşgul olduklarından dolayı, çalışan öğrenciler bu işlerin kendi geleceklerini kurmalarında yetersiz olabileceklerini düşünebilirler ve bu düşünceleri nedeniyle çalışmayan öğrencilerle aynı oranda umutsuzluğa kapılabilirler.

Bilici ve Ark. (2001) tarafından yapılan “çıraklık eğitim merkezi öğrencileri ile orta öğrenim öğrencilerinin, ruhsal durumları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma” konulu araştırmalarında, çalışan ergenlerle çalışmayan ergenlerin benlik imajları arasında anlamlı bir farkın bulunmadığını; çalışan öğrencilerin depresyon düzeyinin, çalışmayan öğrencilerden daha düşük düzeyde olduğunu bulgulamıştır. Bu bulgu bu yöndeki düşüncelerimizi destekler niteliktedir.

5.2 Öğrencilerin Cinsiyetinin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

5.2.1 Öğrencilerin Cinsiyetinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin bir işte çalışıp çalışmaması göz önüne alınmadığında, cinsiyetlerinin benlik imgesine etkisiyle ilgili denencemiz öne sürülürken, kız öğrencilerin yaşam güçlüklerini daha sakin karşılama özelliklerine sahip oldukları ve araştırmanın yapıldığı Erzurum ilinde erkek çocuklara aşırı sorumlulukların yüklendiği, bu durumda öğrencinin kendinden çok ailesine karşı sorumluluk geliştirdiği ve öğrencinin özerk kişilik geliştirmesinin engellendiği bir aile ortamında yetişmesinin ergen öğrencilerin benlik imajlarını olumsuz etkileyeceği düşüncesinden hareket edilmiştir.

Bilindiği üzere ülkemizde çoğunlukla doğu bölgesinde kız çocukları belli bir yaştan sonra okula gönderilmemekte genellikle ev işlerinden sorumlu tutulmaktadır. Bu durum bir ölçüde kızları daha rahat bir konuma sokmaktadır. Bu bölgedeki erkekler ise ataerkil bir düşüncenin etkisiyle ne olursa olsun evini geçindirmek zorunda olan çoluk ve çocuğuna iyi bir yaşam sunmak durumunda olan bir birey olarak algılanmaktadır. Bu algı doğrultusunda düşünen aileler erkek çocuklarının iyi bir gelecek kurması anlamında onlara ağır sorumluluklar yüklemekte ve çeşitli beklentiler de bulunmaktadır. Neticede bu ağır sorumluluklar ve beklentiler erkek öğrencilerin stres ve kaygı düzeylerini arttırmakta ve bu durum onların benlik imgelerini ve atılganlık düzeylerini olumsuz etkileyebilmektedir.

Bu yönde yapılmış araştırmaların bir kısmı bu sonucu desteklerken bazıları da desteklememektedir. Nitekim Hortaçsu (1984), kızların benlik kavramlarının erkeklere göre daha olumlu olduğu bulgularını bildirmiştir. Lee (1986), lise öğrencileri üzerine yapmış olduğu bir araştırmada cinsiyetle benlik tasarımı arasında önemli bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna varmıştır. Şerifi (1985), ise yapmış olduğu araştırmasında kız ve erkeklerin benlik tasarımı düzeyleri arasındaki farkın erkeklerin lehine önemli olduğunu belirtmiştir (Akt. Ersanlı, 1988).

Yapılan bazı araştırmalarda ise benlik kavramı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Uyanık (2000), farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygılarını incelediği araştırmasında lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre benlik saygısı puan ortalamaları arasında bir fark bulamamıştır. Aynı doğrultuda Offer ve arkadaşları, İnanç, Cohn gibi bir çok araştırmacı da benliğin cinsiyetle değişmediği yönünde görüş bildirmişlerdir (Akt. Ekşi ve Özgüroğlu, 1992).

5.2.2 Öğrencilerin Cinsiyetinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin cinsiyetinin atılganlık düzeyine etkisi ile ilgili denencemizi öne sürerken kızlara daha az sorumlulukların yüklenmesinin neticede kızlarda erkeklere nazaran daha az kaygı ve stres yaratacağı, erkeklerin ise aşırı sorumluluklar karşısında kendini baskı altında hissetmesi, kızların erkeklere göre ergenlik dönemine daha erken girmeleri ve olgunlaşmaları gibi etkenlerden dolayı kızların atılganlık puanlarının daha yüksek olabileceği düşüncesinden hareket edilmiştir. Bir önceki bulgu için yapılan yorumun atılganlık düzeyi için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılan literatür çalışmalarında araştırma bulgularını destekleyen sonuçların yanı sıra bulguları desteklemeyen sonuçlarda mevcuttur. Chandler, Cook ve Dugovics'in (1978) yaptıkları çalışmada, bir, kişilik faktörü olarak atılganlıkta cinsiyet farklılıklarının araştırılması ile ilgili çalışmalarında erkeklerin puanlarının daha fazla atılganlığı göstermesi ile birlikte, bu listedeki beş maddenin dördünde kadınların erkeklerden belirgin olarak daha atılgan olduğunu ortaya koymuşlardır (Akt. Uğurluoğlu, 1994).

Stebbnis ve arkadaşları (1977), tarafından ve üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada kızların erkeklere göre daha atılgan oldukları bulgulanmıştır. Amerikalı araştırmacılar yine kadınların erkeklerden daha fazla sosyal yeterlik ve beceri gösterdiklerini ortaya koymuştur (Akt. Gemi, 1997).

Florian, Zernitsky ve Schurka (1987) cinsiyetle ilgili bulguların tutarsızlığına değinerek atılganlığın, kültürel açıdan değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

5.2.3 Öğrencilerin Cinsiyetinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin cinsiyetinin umutsuzluk düzeyine etkisi ile ilgili denencemiz kurulurken kız öğrencilerde erkeklere göre gelecekle ilgili daha az belirsizliklerin olması, erkek öğrencilere ataerkil bir anlayıştan dolayı gelecekle ilgili daha fazla sorumlulukların yüklenmesi ve neticede erkeklerin daha fazla stres ve kaygı yaşamalarının onların gelecekle ilgili olumsuz beklenti düzeylerini arttıracakı düşünülmüştür. Ayrıca araştırmanın yapıldığı yerin fiziki yapısı ve iklim özelliklerinden dolayı çeşitli iş alanlarına müsait olmayışı bölgedeki iş imkanlarını sınırlamakta ve bu durum gençlerde umutsuzluğa yol açabilmektedir. Bu yönde yapılmış araştırmalara baktığımızda: Summak (1998) araştırmasında kızların erkeklere göre gelecekle ilgili daha kesin kararlar aldığını ortaya koymuştur. Mansur (1999) araştırmasında kadınların hayattaki amaçlarının erkeklere göre daha az güç ve çaba gerektiren işler olduğunu vurgulamıştır (Akt.Sezer, 2003).

Sezer (2003), çalışan gençlerle öğrenci gençlerin geleceğe olumsuz beklenti düzeylerini araştırdığı çalışmasında kız öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin erkek öğrencilere daha az olduğu sonucuna varmıştır.

Araştırma bulguları ile yukarıdaki araştırma bulguları birbirini destekler sonuçlar vermişlerdir.

5.3 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri (SED)'nin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

5.3.1 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri (SED)'nin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin SED'lerinin benlik imgesine etkisiyle ilgili denencemiz kurulurken, alt gelir düzeyindeki ailede yetişen öğrencilerin bir takım yoksunluklar içinde bulunması nedeniyle eziklik, doyumsuzluk, güvensizlik vb. duygular içinde

olacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla bu duyguların gencin benlik imgesini olumsuz yönde etkileyeceği bir gerçektir.

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin öğrencilerin benlik kavramı düzeyleri üzerindeki etkileriyle ilgili ülkemizde ve yurtdışında farklı bulgular elde edilmiştir.

Trovbridge (1970), sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerinin, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olduğunu; Türker (1977), ekonomik yönden avantajlı öğrencilerin, zihinsel yetenek ve kavrama güçlerine ilişkin benlik kavramları düzeylerinin avantajsız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu; Kılıçcı (1981), ekonomik durumu iyi olan öğrencilerin kendini kabul düzeyinin ekonomik durumu iyi olmayanlardan daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır.

Torucu (1990) ve Ersanlı (1988) çalışmalarında üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin benlik imajlarının alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin benlik imajından daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır.

Araştırma bulguları ile yukarıdaki araştırma bulguları birbirini destekler nitelikte sonuçlar vermiştir.

5.3.2 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri (SED)'nin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin SED'lerinin atılganlık düzeyine etkisi ile ilgili denencemiz oluşturulurken alt SED'deki ailelerin çocuklarının her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik yapıya sahip olamamasının, ayrıca ergenlik döneminin önemi doğrultusunda çocukla iletişim kuracak eğitim düzeyine sahip olmamasının, ergen öğrencinin gerek benlik yapısını , gerekse atılgan davranış örüntüsünü olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmüştür. Ailenin ekonomik yetersizlikler yaşaması aile içi bir takım sorunlara yol açabilmektedir. Bu sorunlarla baş başa kalan ve diğer öğrencilere göre çeşitli yoksunluklar yaşayan birey kendini daha yetersiz ve değersiz hissedebilmekte ve bu durum bireyde çekingenliğe yol açabilmektedir. Ancak elde edilen bulgular SED yapısının atılganlık düzeyine etki etmediği yönündedir.

Yapılan literatür çalışmasında bu denencemizi destekleyen veya reddeden araştırmalara rastlanmıştır.

Becet (1989) araştırmasında ana babaların eğitim ve gelir düzeyleri attıkça öğrencilerin atılganlık düzeylerinin arttığı sonucunu bulmuştur.

Berkem (1997) lise son sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeylerini etkileyen faktörleri incelediği araştırmasında aylık ortalama geliri arttıkça öğrencinin de atılganlık düzeyinin arttığı sonucuna varmıştır.

Voltan (1980) tarafından yapılan çalışma sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve kırsal kesimden gelen yaşları 17-19 arasında değişen 60 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonunda, kendini anlatma, isteklerini elde etme ve duygularını açığa vurma konularında sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden ve kırsal kesimden gelen üniversite öğrencilerinin üst sosyo-ekonomik düzeye sahip şehirlerde oturan öğrencilere göre daha yetersiz ve çekingen kişilik özelliğine sahip oldukları sonucu ortaya konmuştur.

Kapıkıran (1993) içten ve dıştan denetimliliğe sahip ergenlerin atılganlık düzeylerini araştırdığı çalışmasında; aylık geliri yüksek ailelerin öğrencilerinin aylık geliri düşük olan ailelerin öğrencilerinden daha atılgan oldukları görülmüştür. Ayrıca anneleri orta, lise, üniversite mezunu olan ergenlerin atılganlık düzeylerinin, anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilere göre atılganlık düzeyi daha yüksek bulunmuştur.

Yukarıda yer verdiğimiz araştırma bulguları araştırmada bu yönde elde ettiğimiz bulguları destekler niteliktedir.

5.3.3 Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri (SED)'nin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin SED'lerinin umutsuzluk düzeylerine etkisiyle ilgili denencemiz öne sürülürken alt SED'den gelen öğrencilerin ailelerinin çocuklarına daha kısıtlı olanaklar sunması nedeniyle bu öğrencilerin geleceklerini şekillendirmede üst SED'den gelen öğrencilere göre daha olumsuz bir düşünceye sahip olacakları

düşüncesinden hareket edilmiştir. Nitekim alt SED'den gelen çoğu ailenin, iyi bir gelecek hazırlama anlamında çocuklarına istenen düzeyde eğitim olanakları sunamadıkları, onları, üniversiteye hazırlama doğrultusunda dershaneye gönderemedikleri ve bir meslek edindirme bağlamında ise nitelikli ve kalıcı bir meslekten ziyade ekonomik zorluklar nedeniyle daha kısa sürede kazanç getiren ancak gelecek vaat etmeyen dönemsel işlere yönelttikleri bilinmektedir. Tüm bu koşullar öğrencinin geleceğe umutla bakabilmesini engellyebilmekte ve bu nedenle bu öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri üst SED'deki öğrencilere göre daha yüksek olabilmektedir. Araştırmamızda bu yönde bir sonuç elde edemeyişimizi, araştırmamızın yapıldığı okullardaki SED yapısının homojen bir özellik göstermesine bağlayabiliriz. Kısacası, alt ve üst SED'de bulunan öğrencilerin umutsuzluk düzeyi puan ortalamaları arasında ki farklılığın anlamlı olmamasının nedeni, araştırmanın yapıldığı yerin ekonomik yapısının çok uç noktalarda dağılım göstermemesi yani alt SED ile üst SED arasında çok bariz bir farkın olmayışından kaynaklanabileceği düşünülebilir. Eğer araştırma daha büyük ve ekonomik düzey arasındaki farkın daha anlamlı olduğu bir yerde kentte veya araştırma, devlet liseleri ile özel lise öğrencileri arasında yapılmış olsaydı (SED farklılığı kendini daha fazla hissettireceğinden) daha farklı bulgular elde edilebilirdi.

Sezer (2003) çalışan gençlerle öğrencilerin geleceğe yönelik olumsuz beklenti düzeylerini incelediği araştırmasında alt, orta ve üst SED'deki öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı doğrultusunda sonuçlar elde etmiştir. Bu sonuç, araştırma bulgularımızla aynı doğrultudadır.

5.4. Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Bazı Psikolojik Özellikleri Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

5.4.1. Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Benlik İmgelerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin okuduğu okul türlerinin benlik imgesine etkisiyle ilgili denencemiz oluşturulurken meslek lisesi öğrencilerinin bir meslek eğitimi almaları ve

ileriki yaşamlarında daha erken iş hayatına atılmalarının kişinin kendine ve geleceğe güvenini arttıracığı, genel lise öğrencilerinin ise önlerinde tek bir seçenek olan öğrenci seçme sınavında göstereceği başarıya göre iş hayatına atılma durumunun netlik kazanacak olması hatta ailelerinin bu konuda yüksek beklentilerde olması ve gençlerin bu beklentileri karşılayamama kaygısının onların benlik tasarımlarını olumsuz etkileyebileceği düşüncesinden hareket edilmiştir.

Öğrencilerin okuduğu okul türünün benlik imgesine etkisi doğrultusunda aradaki farkın anlamlı düzeyde olmayışını araştırmanın yapıldığı bölgedeki okullarda gerek sosyo-ekonomik gerekse de sooyo-kültürel koşulların benzerlik göstermesine bağlayabiliriz. Bu yönde yapılmış araştırmalarda araştırma bulgularımıza benzer bulgular elde edilmiştir.

Bilici ve Ark. (2001) tarafından yapılan “çıraklık eğitim merkezi öğrencileri ile orta öğrenim öğrencilerinin, ruhsal durumları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma” konulu araştırmalarında çalışan ve çalışmayan öğrencilerin okul türü açısından karşılaştırıldıklarında, meslek lisesi öğrencilerinin benlik imgelerini genel lise öğrencilerinden daha uyumlu düzeyde olduğunu bulgulamıştır

Ersanlı (1988) lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerini etkileyen faktörleri incelediği araştırmasında okul türlerine göre, lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeyleri arasındaki farkın önemsiz olduğu sonucuna varmıştır.

Güven (1993) farklı öğretim programındaki öğrencilerde algılanan ana-baba-öğretmen tutumlarının benlik kavramına etkisini incelediği araştırmasında mesleğe yönelik program izleyen meslek lisesi öğrencilerinin akademik öğrenime yönelik program izleyen genel lise öğrencilerine göre daha olumlu benlik kavramı örüntüsü geliştirdikleri saptanmıştır.

Saçan (2000) Diyarbakır il merkezinde lise 2. sınıf a devam eden öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerini incelediği araştırmasında örneklem grubunu oluşturan lise ikinci sınıf öğrencilerinin devam etmekte oldukları okul türlerine göre benlik tasarımı puan ortalamaları Anadolu liseleri ve meslek liselerine devam eden gençlerin benlik

tasarım puan ortalamalarının genel liselere devam eden gençlere göre daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır.

Yukarıdaki araştırma bulguları, bu yöndeki araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir.

5.4.2 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Atılganlık Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin okuduğu okul türünün atılganlık düzeylerine etkisi ile ilgili denencemiz kurulurken, meslek lisesinde okuyan öğrencilerin okul sonrası iş imkanlarının daha geniş olması, bu nedenle geleceklerine daha güvenle bakacakları varsayımından hareket edilmiştir. Ülkemizde üniversiteye giriş sınavına giren öğrenci sayısının sürekli artması bu sınavı, her geçen yıl daha da zorlaştırmakta, bu sınava umut bağlayan ergenlik dönemindeki öğrencilerin en temel kaygılarından biri haline getirmektedir. Sonuçta burada yaşanan kaygı düzeyi ergenin kişilik yapısı ve atılganlık düzeylerini olumsuz etkileyebilmektedir. Meslek lisesi öğrencilerinin mezun olduklarında bir meslek edinmelerinin onların kaygı düzeylerini azaltacağı ve kendilerini normal lise öğrencilerine göre daha güvende hissedecekleri bunun neticesinde bu öğrencilerin atılganlık düzeylerinin daha yüksek olacağı düşünülmüştür. Konuyla ilgili yeterince araştırmanın olmayışı araştırma bulgularının yorumlanmasını güçleştirmektedir.

Becet (1989) ana-baba tutumlarının ve bazı sosyo-ekonomik değişkenlerin lise son sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeylerine etkisini incelediği araştırmasında genel lise öğrencilerinin atılganlık düzeylerinin meslek lisesi öğrencilerinin atılganlık düzeyinden daha yüksek olduğu sonucunu bulmuştur.

Sonucun bu şekilde çıkmasını araştırmaya katılan meslek lisesi öğrencilerinin büyük bölümünün sosyo-ekonomik düzey bakımından alt düzeyde oluşu ve yörenin kültürel yapısının etkisiyle öğrencilerin bu okullara anne-babasının istekleri ve baskısı doğrultusunda gelmelerine bağlayabileceğimiz gibi son yıllarda ülkemizde

yaşanan ekonomik bunalımların iş alanlarını daraltması sonucu meslek liselerinin işlevselliğini büyük ölçüde yitirmesine de bağlayabiliriz.

5.4.3 Öğrencilerin Okuduğu Okul Türlerinin Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Öğrencilerin okuduğu okul türlerinin umutsuzluk düzeylerine etkisiyle ilgili denecemizi öne sürerken genel lise öğrencilerinin benlik imajı ve atılganlık düzeyi meslek lisesi öğrencilerinin benlik imajı ve atılganlık düzeyinden daha düşüktür şeklinde hipotezlerden hareketle genel lise öğrencilerinin umutsuzluk düzeyinin de meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyinden daha yüksek olacağı düşünülmüştür. Ancak araştırma bulguları denecemizi desteklememektedir ve ortalamalar arasındaki farkın genel lise öğrencilerinin lehine bir yönde anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Yani meslek lisesi öğrencilerinin gelecekle ilgili daha umutsuz bir düşünceye sahip oldukları sonucu ortaya çıkmıştır.

Konuyla ilgili yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmaması konuyla ilgili yorum yapılmasını güçleştirmekle birlikte böyle bir sonucun, bir önceki denencemizin tartışma ve yorumunda da belirttiğimiz üzere son yıllarda ülkemizde iş alanlarının daralmasıyla birlikte meslek liselerinin işlevselliğini yitirmesi ve meslek lisesinden mezun olmanın iş hayatına atılma anlamında diğer lise türlerine nazaran daha dezavantajlı bir duruma gelmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

5.5 Öğrencilerin Bazı Psikolojik Özelliklerinin Birbiriyle İlişkisine Ait Bulguların Tartışma ve Yorumu

5.5.1. Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Atılganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışma Ve Yorumu

Örneklem grubunu oluşturan bir işte çalışan ve çalışmayan ergen lise öğrencilerinin bazı psikolojik özelliklerinin birbiriyle ilişkisine yönelik olarak öğrencilerin benlik imajı arttıkça atılganlık düzeyleri artacaktır yönündeki

denencemizi destekler nitelikte bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu denencemiz oluşturulurken benlik kavramıyla atılgan kişilik özelliği arasında yakın bir ilişki olacağı düşünülmüştür ki, Voltan (1980), istenilen kişiler arası bir iletişim biçimi olan atılganlıkla, “benlik saygısı” ve “özgüven” arasında yakın bir ilişki bulunduğunu ve benlik saygısının atılgan kişilik özelliğini oluşturabileceği gibi ,atılganlığın da benlik saygısını etkileyebileceğini, yani benlik saygısı ile atılgan kişilik özelliği arasında iki yönlü bir ilişkinin bulunduğunu belirtmiştir.

Uğurlu (1994)’nun, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler ile ailesiyle birlikte yaşayan ergenlerin özsaygı ve atılganlık düzeyleri açısından karşılaştırılması üzerine yaptığı araştırmanın bulgularına göre Yetiştirme Yurdunda yaşayan öğrencilerin, atılganlık ve özsaygı düzeylerinin ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilere göre daha düşük düzeyde olduğu ve atılganlık düzeyi ile özsaygı düzeyi arasında karşılıklı bir etkileşim görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Bireylerin kişiliklerinin öznel yanını oluşturan benlik kavramının diğer bireylerle olan iletişiminde etkili olduğu, bu etkiğin atılgan kişilik özelliği ile toplumsal nitelik kazandığını belirten Bozkurt (1989) çalışmasında lise öğrencilerinin özsaygı düzeyi ile atılgan kişilik özelliği arasında doğrusal ve olumlu bir ilişkinin olduğu sonucunu ortaya koymuştur (Akt. Uğurluoğlu, 1994). Bu sonuçlar bu yöndeki araştırma bulgularımızı desteklemektedir

5.5.2. Öğrencilerin Benlik İmgesiyle Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışma Ve Yorumu

“Öğrencilerin benlik imajları arttıkça umutsuzluk düzeyleri azalacaktır” yönündeki denencemiz araştırma bulgularına göre desteklenmektedir. Denencemiz oluşturulurken benlik imajı yüksek olan öğrencilerin, kendine güven duyma, sevmeye, sevilme, saygı görme, koşulsuz kabul edilme ve desteklenme gibi ihtiyaçlarının karşılanmış olacağı düşünülerek bu durumun bireyin geleceğe güvenle bakabilmesini sağlayacağı ve umutsuzluk düzeylerini azaltacağı düşüncesinden hareket edilmiştir.

Konuyla ilgili yapılmış pek fazla bir araştırmaya rastlanamaması konunun yorumlanmasını güçleştirmektedir ancak Güngör (1989) benlik kavramı yüksek olan öğrencilerde kendine güven, iyimserlik, başarıma isteği, zorluklardan yılmama gibi olumlu ruhsal niteliklerin bulunduğunu ve bu kişilerin kendilerini saygıya ve kabuledilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak algılama eğiliminde olduklarını belirtmiş; ayrıca böyle kimselerin rahat, aktif, girişken araştırmacı ve yaratıcı özelliklerinden dolayı toplum içinde daha aktif roller üstlendiklerini ortaya koymuştur.

Bu doğrultudaki araştırma bulguları elde ettiğimiz sonuçları desteklemektedir.

5.5.3. Öğrencilerin Atılganlık Düzeyleri ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışma Ve Yorumu

“Öğrencilerin atılganlık düzeyleri arttıkça umutsuzluk düzeyleri azalacaktır” yönündeki denencemiz araştırma bulguları tarafından desteklenmiştir. Atılgan kişilikte, içten geldiği gibi davranabilme, otonomiye önem verme, genel olarak insanlara sempati, empati ve sevgi duyabilme demokratik bir kişilik yapısına sahip olabilme, doğayı, kendini ve diğer insanları kabul etme, diğer insanlarla derin ilişkilere girebilme gibi özelliklerin olduğu belirtilmiştir (Bozkurt, 1989). Bu özellikleri taşıyan bireylerin geleceğe de umutla bakabileceği; diğer yandan bu özelliklere sahip olmayan bireylerin olumsuz düşüncelerinin ağırlıkta olacağı, depresyona yatkın ve de geleceğe daha bir karamsar bakabileceği düşüncesinden hareketle bu denencemiz kurulmuştur.

Melges (1969), depresyonda temel konunun umutsuzluk olduğu, eşlik eden kavramların değersizlik, çaresizlik, kararsızlık, eyleme geçememe, işlerini sürdürememe ve suçluluk duyguları olduğunu vurgulamıştır. Melges’e göre umutsuzluk sosyal davranışlarla birliktelik gösterir. Sosyal geri çekilme, düşük benlik ve intihar düşünceleri umutsuzluk ile yakından ilişkilidir (Akt. Seber, 1993).

Bu araştırma bulguları elde ettiğimiz bulguları desteklemekle birlikte bu açıklamalara dayanarak atılganlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin o derece düşük olacağını söyleyebiliriz.

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak varılan genel sonuç ve öneriler yer almaktadır.

Araştırma bulgularına göre örnekleme giren lise öğrencilerinin bazı psikolojik özelliklerinin, bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre ele alındığında; bir işte çalışan öğrencilerin benlik imgelerinin ve atılganlık düzeylerinin çalışmayan öğrencilere göre daha düşük olduğu, bir işte çalışan öğrencilerle çalışmayan öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri arasında önemli bir farkın olmadığı görülmüştür.

Öğrencilerin bir işte çalışma durumları göz önünde bulundurulmadığında, cinsiyet açısından, kız öğrencilerin benlik imgelerinin ve atılganlık düzeylerinin erkek öğrencilerden daha olumlu düzeyde olduğu, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha umutsuz olduğu ortaya çıkmıştır.

Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin benlik imgelerinin üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere göre daha düşük olduğu, alt ve üst SED'deki öğrencilerin atılganlık ve umutsuzluk düzeyleri arasında önemli bir fark olmadığı anlaşılmıştır.

Öğrencilerin okuduğu okul türlerine göre genel ve meslek lisesi öğrencilerinin benlik imgeleri ve atılganlık düzeyleri arasında önemli bir fark olmadığı, genel lise öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyinden daha düşük olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin bazı psikolojik özelliklerinin birbiriyle ilişkisine dayalı olarak öğrencilerin benlik imgeleri arttıkça atılganlık düzeylerinin artacağı, umutsuzluk düzeylerinin ise azalacağı ve öğrencilerin atılganlık düzeyleri arttıkça da umutsuzluk düzeylerinin azalacağı yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

Genel sonuç itibariyle öğrencilerin bazı psikolojik özelliklerinin öğrencilerin bir işte çalışma durumundan etkilendiği ve bir işte çalışmayan öğrencilerin bazı psikolojik özelliklerinin daha olumlu yönde olduğu; cinsiyet faktörünün bazı psikolojik özelliklere ettiği ve bu etkinin daha çok kız öğrencilerin lehine olduğu, görülmüştür. Öğrencilerin SED'lerinin benlik imgesi dışındaki psikolojik özelliklere etki etmediği ve otalamalar arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı; okul türünün öğrencilerin bazı psikolojik özelliklerinden sadece umutsuzluk düzeyine etki ettiği diğer psikolojik özelliklerle okul türü arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca bazı psikolojik özelliklerin birbirine etki ettiği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

6.2.Öneriler

Yukarıda kısaca özetlenen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler şunlardır.

1. Bu araştırmada, bir işte çalışan öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin yüksek olacağı, alt SED'den gelenlerin daha umutsuz ve daha atılgan olacağı ve nihayet okunan okul türünün öğrencilerin benlik imgeleri, atılganlık ve umutsuzluk düzeylerini etkileyeceği düşünülmüş ancak elde edilen bulguların bu düşüncelerimizi desteklemediği görülmüştür. Bu sonuçlar itibariyle:

a) Çalışma durumuyla ilgili olarak öğrencilerin çalışıp çalışmamasının onların umutsuzluk düzeylerini etkilememsi çalışan öğrencilerin çalıştıkları işin türüne bağlı olabilir. Bu araştırma kapsamındaki çalışan öğrencilerin daha çok günü birlik ve dönemsel işlerle meşgul olduklarından bu işlerin kendi geleceklerini kurmalarında yetersiz olabileceklerini düşünmelerine ve çalışmayan öğrencilerle aynı oranda umutsuzluğa kapılmalarına neden olabilir. Bu sebeple daha değerli ve gelecekte de yapabilecekleri işlerde çalışanlarla, bir işte çalışmayan öğrencilerin karşılaştırılması konuya açıklık getirebilir.

b) Alt SED'deki öğrencilerle üst SED'deki öğrencilerin umutsuzluk ve atılganlık düzeyi arasındaki anlamlı bir farkın olmayışını araştırmamızın yapıldığı

okullardaki SED yapısının homojen bir özellik göstermesine bağlayabiliriz. Bu nedenle öğrencilerin atılganlık ve umutsuzluk düzeyleri ile, SED arasındaki ilişkinin, SED yapısının homojen özellik gösteren yerlerde tekrar ele alınması konuya açıklık getirebilir.

c) Okunulan okul türünün öğrencilerin benlik imgesi ve atılganlık düzeylerine etki etmemesini araştırmanın yapıldığı yerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan benzerlik göstermesine bağlayabiliriz. O nedenle sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan farklılık gösteren yerlerde bu ilişkinin incelenmesi bizleri daha açık bilgilere ulaştırabilir.

2. Çalışmada, bir işte çalışan gençlerin çalışmayanlara göre benlik imgelerinin ve atılganlık düzeylerinin daha düşük olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgulardan yola çıkarak:

a) Bir işte çalışan öğrencilerin çalışmak zorunda kalmasının nedenini, bu öğrencilerin ailelerinin ekonomik güçlükler yaşamasına bağlayabiliriz. Bu sebeple ekonomik güçlükler nedeniyle çocuğunu çalıştıran ailelere ekonomik destek sunulabilir.

c) Okullarda bu durumdaki öğrenciler tespit edilmeli ve bu öğrencilerin anne-babalarına ve öğretmenlere ergenlik döneminin önemi, ergenlik döneminde çocuğun bu tip uygulamalara maruz kalmasının sakıncaları ve bu durumun olumsuz etkilerini azaltmak için neler yapılabileceği konusunda konferans, seminer veya toplantı yöntemiyle bilgi verilebilir.

d) Bir işte çalışmak zorunda kalan gençlerle ilgili yasal düzenlemeler yapılabilir.

3. Bir işte çalışma durumu göz önünde bulundurulmadığında erkek öğrencilerin benlik imgelerinin ve atılganlık düzeylerinin kız öğrencilere nazaran daha umutsuz olduğu saptanmıştır. Bu yöndeki hipotezlerimiz desteklenmekle birlikte bu hipotezlerimiz öne sürülürken araştırmanın yapıldığı ekonomik dezavantajlılığı neticesinde ailelerin erkek öğrencilere daha büyük ve daha ağır sorumluluklar

yükleyeceği ve bu durumun gencin psikolojik özelliklerini olumsuz etkileyeceği düşüncesinden hareket edilmiştir. Bu neticeden hareketle:

a) Ailelerin erkek öğrencilere yüklediği sorumlulukların onları zora sokan yanlarının bilincine varması için eğitici çalışmalar yapılabilir.

b) Okullarda rehberlik servisinde görevli Rehber Öğretmen-Psikolojik Danışmanlar tarafından erkek öğrencilere gelecekle ilgili endişelerini giderme yolları, stres ve kaygıyla başa çıkma yolları ve ana-babayla iletişim konusunda grup rehberliği etkinlikleri yapılabilir.

4. Araştırmada öğrencilerin sosyo ekonomik düzeyleri ile ilgili olarak alt SED'deki öğrencilerin benlik imgelerinin üst SED'deki öğrencilerin benlik imgelerinden daha düşük olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgu bu doğrultudaki hipotezimizi desteklemektedir. Benlik kavramının alt SED'den olumsuz yönde etkilendiği yurt içi ve yurt dışı bir çok araştırmada (Bkz. İlgili yayın ve araştırmalar bölümü) vurgulanmıştır. Aalt SED'deki öğrencilerin benlik imgelerini yükseltmek için, bu durumdaki ailelere yukarıdaki öneriler doğrultusunda yaklaşılması ve benlik kavramını önemli etki ettiği düşünülen okullardaki ve çevredeki sosyal aktivitelerin bu kesimdeki öğrencilere diğer kesimlerle eşdeğer bir şekilde sunulması gerekmektedir. Bunu sağlamak için alt SED'deki çevrenin fiziki yapısının iyileştirilmesi ve buralara eğitim, kültür ve sportif faaliyetlerin götürülmesi önerilebilir.

5. Meslek lisesi öğrencilerinin daha umutsuz olmalarına ilişkin, bu liselerin yeniden yapılandırılması ve mezunlarına iş alanları oluşturulması önerilebilir

6. Öğrencilerin benlik imgeleriyle atılganlık arasında doğru; umutsuzluk düzeyi arasında ise ters yönde; atılganlık ile umutsuzluk arasında da ters yönde ilişki saptanmıştır. Sonuç itibariyle, sağlıklı bir ruhsal yapının en önemli koşulu bireyin olumlu bir benlik imgesine sahip olmasıdır. Bu nedenle benlik imgesine etki eden, sosyo-ekonomik düzey, bir işte çalışma durumu, aile tutumları, öğrenim yaşantısı ve araştırmada ele almadığımız benlik imgesine etki edeceği düşünülen birçok faktör ile ilgili önerilerin titizlikle ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, C., A., Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı ve Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi, H.Ü.Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992.
- Becet, K.T., Anan-Baba Tutumlarının ve Bazı Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Atılganlık Düzeylerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.
- Berkem, N., Ailenin Psikolojik Yapısı İle Gençlerin Benlik Kavramı Arasındaki İlişkinin Kurulması, Bursa, 1999.
- Bildik, T., Çalışan Ergenlerin Sorun Alanları ve Etkili Olan Psikososyal Faktörler, Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İzmir, 1998.
- Bilici, ve Ark., Çıraklık Eğitim Merkezi Öğrencileri İle Orta Öğrenim Öğrencilerinin Ruhsal Durumları Üzerine Karılaştırmalı Bir Çalışma, İbni Sina Tıp Dergisi, 6, 2001
- Blanck, G.R., Benlik Psikolojisi 1-2, Yeryüzü Yayınları, Ankara.
- Boidin, C., Çalışma Yaşamında Psikososyal Yaklaşım, (Çev.Dr.Bülent Piyal), Ankara, ILO Yayını, 1994.
- Can, G., Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeyini Etkileyen Bazı Etmenler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniv, Ankara, 1990.
- Cüceloğlu, D., İnsan ve Davranışı, 6.Basım, İstanbul, 1996.
- Dejours, C., Les Aspects Psychopatologic du Travail, Psychopatologie du Travail'dan, Entreprise Moderne Yayınevi, Paris, 1985.
- Erdoğan, A.G., İzmir İli Lise Öğrencilerinde Benlik İmajı-Başarı İlişkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995.
- Erkan, S., Ana Babalarını Demokratik, Otoriter ve İlgisiz Olarak Algılayan Bireylerin Benlik Kavramları İle İdeal Benlik Kavramlarının Bağdaşım Dereceleri Arasındaki Fark, Yayınlanmamış Y.L.Tezi, Ankara Üniv, Sos.Bil.Enst, Ankara, 1986.

- Ersanlı, K., Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerini Etkileyen Faktörler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Konya, 1988.
- Franzoi, L. (1999). Benlik Farkındalığı ve Kendini Düzenleme: Sosyal Psikoloji Kuram ve Araştırmaları Üzerine Bir Tartışma, Türk Psikoloji Yazıları. 3 (1).
- Freedman, J., Sears, D.Ö. (1998). Sosyal Psikoloji, "3.Baskı", İmge Kitabevi, İstanbul.
- Falbo, Relations Between Birth Category, Achievement, and Interpersonal Orientation. Journal of Personality And Social Psychology, 41 (1), 121-131 1981.
- Fromm, E., Kendini Savunan İnsan, Çev. N. Arat, Say Yayınları, İstanbul 1996.
- Gates, L., Linenberger, M.R., Birth Order And Its Relationship To Depression, Anxiety, And Self-Concept Test Scores In Children. Journal Of Genetic Psychology, 149 (1), 29-34, 1988.
- Geçtan, E (1995), Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar, "11.Basım", Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Geçtan, E., Psikanaliz ve Sonrası, 7.Basım, Nisan 1996.
- Gökalan, Z.B., İlköğretim Okulu Öğrencilerinin (12-14 yaş) Benlik Tasarımı, Atılganlık ve Kendini Açma Düzeyleri İle Akademik Başarılar Arasındaki İlişki, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2000.
- Gemi, A., Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Atılganlık Düzeyini Etkileyen Bazı Faktörler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1997.
- Güleç, Ç. (1987). Türkiye’de Depresif Bozukluklar Epidemiyolojisi H.Ü.Tıp Dergisi 3: 207-218.
- Güngör, A., Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1989.

- Güven, A., Farklı öğretim Programı İzleyen Öğrencilerde Algılanan Ana-Baba-Öğretmen Tutumlarının Benlik Kavramına Etkisi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 1993.
- Hammen, C.L., Jacobs., M.Mayal, A. (1980) Dys Functional cognitions and the effectiveness of skills and cognitive behavioral asertion training Journal of consulting and Clinical Psychology, 48 (6), 685-695.
- İnanç, B., (1988), Türk Ergenlerinin Özimajları, V.Psikoloji Kongresinde Sunulmuş bildiri, İzmir.
- Jersild, A.T., Çocuk Psikolojisi, Çev: Gülseren Günçe, Ankara Üniv., Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.
- Jung, C.G., Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi, Say Yayınları, İstanbul, 1988.
- Kapıkıran, Ş., (1993). İçten ve Dıştan Denetimliliğe Sahip Ergenlerin Atılganlık Düzeylerinin Saptanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kaya, Z., Meslek Lisesi Öğrencilerinin Atılganlık ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2001.
- Kılıççı, Y., “Üniversite Öğrencilerinin Kendini Kabullerini Etkileyen Bazı Değişkenler”, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1981.
- Koyuncu, Nur., “Üstün Yetenekli Öğrencilerin Benlik Tasarımı ve Rehberlik Hizmetleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, 1979.
- Köknel, Ö., Kişilik, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Kurşun, M., Elazığ’da İki Farklı Lisedeki Öğrencilerin Aile Sorunlarının Benlik Saygısı Üzerine Etkileri, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1998.
- Meyer, M. M., The Effects of Assertion On Assertive Behaviors, Self-Acceptance Self-Concept And Lows of Control. PHD, Dissetation Abstrauts University of Missouri, Kansas, 1991.

- Nelson, J.R., Danışma Psikolojisi Kuramları, Çev. Füsün Akkoyun 1982.
- Onur, B., Çocuk ve Ergen Gelişimi, İmge Yayınevi, Ankara, 1995.
- Onur, Erzen P., “Çocuklarda Özgüven ve Önkoşulları”, III.Ulusal Psikoloji Kongresi, Ankara, Psikologlar Derneği Yayınları, 1985.
- Ören, N., “İnsan İlişkileri Dersinin Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlık Düzeylerine Etkisi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1981, s.34-35.
- Özbay, H., Şahin, N. ve ark., Ergenlikte Benlik İmajı: Çalışan ve Öğrenciler Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Türk Psikiyatrisi Dergisi 2: (2), 1991, sf.82-95.
- Özgüroğlu, M., “Adolesans Döneminde Benlik İmajı”, Yüksek Lisans Tezi, 1991.
- Özmen, M.E., Okuyan ve Çalışan Gençlerin Benlik Kavramı, Uludağ Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1996.
- Saçay, S., Diyarbakır İl Merkezinde Lise 2.Sınıfa Devam Eden Öğrencilerin Benlik Tasarım Düzeylerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.
- Richard, W. R., Stability of Self-Esteem Across the Life Span. Journal of Personality and Social Psychology, 2003, Vol. 84, No: 1, 205-220
- Saçan, S., Diyarbakır İl Merkezinde Lise 2. Sınıfa Devam Eden Öğrencilerin Benlik Tasarımı Düzeylerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000
- Sarıöz, D., Çalışan Çocukların Sosyo-Ekonomik Özellikleri İle Çalışma Koşullarının Benlik Saygısı Düzeylerine Olan Etkisi, Hacettepe Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.
- Savaşır, I., ve Şahin, N.H., Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık kullanılan Ölçekler, Türk Psikoloji Derneği Yay., Ankara 1997.
- Sezer, F., Bir İş Yerinde Çalışan Gençlerle Okuyan Gençlerin Geleceğe Yönelik Olumsuz Beklenti Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2003

- Smith, S.M., Petty, R.E., Personality reoderators of mood congivency on cognition: The role of self-esteem and negative mood regulators, *Journal of Personality and Social Psychology*, V:68 1092-1107, 1995.
- Steitz, J.A., Owen, T.P., School Activities and work: effects on adolescent self-esteem *Adolesence*, 27, 105, Spring, 1992.
- Şerifi, D., “Grupla Psikolojik Danışman Lise Öğrencilerinin Problemleri ve Benlik Tasarımlarına Olan Etkisi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara H.Ü., 1985.
- Tan, H., Psikolojik Yardım İlişkileri Danışman ve Psikoterapi M.E.B.Yayınları, Ankara, 1992.
- Tanç, S., Benlik Değeri, Umutsuzluk ve Kariyer Beklentileri, Marmara Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.
- Torucu, Koçak, B., 13-14 Yaşındaki Gençlerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi ve Ana-Baba Tutumlarındaki Farklılıkların Belirlenip Benlik Saygısına Etkisinin Araştırılıp Karşılaştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990.
- Türker, V., “Ankara’daki Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik sorunları”, Ankara Hacettepe Üniversitesi Yay., 1977.
- Tura, S.M. Günümüzde Psikoterapi, Metis Yayınları, İstanbul 2000.
- Tükel R. ve Ark., Psikanalize Giriş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Uğurlu, U., Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenler İle Ailesiyle Birlikte Yaşayan Ergenlerin Özsaygı ve Atılganlık Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması, Atatürk Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1994.
- Uyanık, G., Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı İle Ruhsal Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2000.
- Uzbaş, A., (1998). Çocukların Çaresizlik Davranışlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi, D.Ü. “Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi”, İzmir.

- Voltan, N., Grupla Atılganlık Eğitiminin Bireyin Atılganlık Düzeyine Etkisi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniv, Ankara, 1980.
- Voltan, N., Grupla Atılganlık Eğitiminin Bireyin Atılganlık Düzeyine Etkisi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1980.
- Yanbastı, G. (1990). Kişilik Kuramları, E.Ü.Yayınları, İzmir.
- Yörükoğlu, A., Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar, 9.Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul 1996.
- Yurdagül, Ş., Bazı Sosyo-Ekonomik Değişkenlerin Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımlarına Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.

EKLER**Ek-1**
BİLGİ FORMU

Yaş:.....

Okuduğunuz Okulun Adı:

1) Cinsiyetiniz Kız ☐ Erkek ☐

2) Okul Döneminde herhangi bir işte çalışıyor musunuz?

Evet ☐ Hayır ☐

3) Çalışıyorsanız, ne tip bir işte çalışıyorsunuz?

a) Bir atölyede çalışıyorum ☐b) Özel bir şirkette çalışıyorum ☐c) Kendi iş yerimizde çalışıyorum ☐d) Kendim bir iş yapıyorum ☐

(Ayakkabı boyacılığı, mendil satma, simit satma v.b.)

4) Anne ve babanızın öğrenim düzeyi nedir?

a) Okur yazar değil ☐b) Okur Yazar ☐c) İlkokul mezunu (5yıl) ☐d) Orta okul mezunu (8yıl) ☐e) Ortaöğretim (Orta-Lise) ☐f) Üniversite mezunu ☐

5) Anne ve babanız iş durumu açısından hangi gruptadır?

	Anne	Baba
a) İşveren	☐	☐

b) Maaşlı, ücretli çalışan	☐	☐
----------------------------	--------------------------	--------------------------

c) Kendi işinde çalışan	☐	☐
-------------------------	--------------------------	--------------------------

d) Çalışmayan	☐	☐
---------------	--------------------------	--------------------------

6) Anne babanızın halen bağlı bulunduğu sosyal güvenlik kurumu hangisidir?

- a) Emekli Sandığı
- b) Sosyal Sigortalar Kurumu
- c) Bağ-Kur
- d) Özel Sigorta
- e) Bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı değil

7) Kendiniz ile birlikte kaç kardeşsiniz?

- a) Kardeşim yok ☐
- b) İki Kardeşiz ☐
- c) Üç kardeşiz ☐
- d) Dört kardeşiz ☐
- e) Beş ve daha fazla kardeşiz ☐

8) Ailenizin toplam aylık geliri kaç liradır?

- ☐ 250 milyondan az
- ☐ 250-500 milyon
- ☐ 500 milyon ve üstü

9) Aşağıdaki öğrenim evrelerini nerede okudunuz?

	İlkokul	Ortaokul	Lise
a) Köyde	☐	☐	☐
b) İlçede	☐	☐	☐
c) Şehir merkezinde	☐	☐	☐

10) Türkiye'nin genel durumunu göz önüne aldığınızda ailenizi hangi sosyo-ekonomik düzeyde algılıyorsunuz?

- ☐ Alt düzey
- ☐ Orta düzey
- ☐ Üst düzey

11) İlkokul başarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

☐

Zayıf

☐

Orta

☐

İyi

☐

Pekiyi

Ek-2

OFFER BENLİK İMGESİ ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki her cümleyi dikkatle okuduktan sonra her ifadenin yanındaki kutulardan size uygun olan birisinin içine (x) işareti koyunuz. Lütfen sadece bir seçeneği işaretleyiniz.

1. Bana çok uygun

4.Bana pek uygun değil

2. Bana uygun

5.Bana çoğunlukla uygun değil

3. Bana biraz uygun

6. Bana hiç uygun değil

1. Başka insanlarla birlikteyken birinin benimle alay edeceğinden korkarım.

1 2 3 4 5 6

2. Anne ve babamın gelecekte benimle gurur duyacaklarını sanıyorum.

1 2 3 4 5 6

3. Sırf zevk olsun diye birisine zarar vermeye kalkmam.

1 2 3 4 5 6

4. Kolay tepem atar.

1 2 3 4 5 6

5. Annem ve babam hep başkasının (örneğin kardeşlerimden birinin) tarafını tutar.

1 2 3 4 5 6

6. Karşı cinsten akranlarım beni sıkıcı bulur.

1 2 3 4 5 6

7. Kendimi genellikle gergin hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

8. Genellikle pikniklerde ve arkadaş toplantılarında kendimi bir yabancı gibi hissederim.

1 2 3 4 5 6

9. Ailem gelecekte benim yüzümden hayal kırıklığına uğrayacak.

1 2 3 4 5 6

T.C. YÜCEER ÖĞRETİM MENKUL HAK YAYINLARI
BÜYÜK ÇEVRE

1. Bana çok uygun
2. Bana uygun
3. Bana biraz uygun

4. Bana pek uygun değil
5. Bana çoğunlukla uygun değil
6. Bana hiç uygun değil

10. Zaman zaman pek kontrol edemediğim ağlama veya gülme nöbetlerine tutulurum.

1 2 3 4 5 6

11. Eğer kafama koyarsam öğrenemeyeceğim hiçbir şey yok gibidir.

1 2 3 4 5 6

12. Genellikle babamın hiçbir işe yaramadığını düşünüyorum.

1 2 3 4 5 6

13. Çoğu zaman kafam karmakarışıktır.

1 2 3 4 5 6

14. Kendimi tanıdığım çoğu insandan daha aşağı hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

15. Annemi ve babamı benim için anlamak mümkün değildir.

1 2 3 4 5 6

16. Olaylar üzerine düşünüp, onları sıraya koyup bir anlam çıkarmaya çalışmakla uğraşmam.

1 2 3 4 5 6

17. Geçen yıl sağlığım beni çok endişelendirdi.

1 2 3 4 5 6

18. Açık saçık şakalar bazen komik olur.

1 2 3 4 5 6

19. Kendi ham olmayan şeylerden ötürü bile çoğunlukla kendimi suçlarım.

1 2 3 4 5 6

20. Cinsel organlarım normal büyüklüktedir.

1 2 3 4 5 6

21. Genellikle mutluyumdur.

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun

4.Bana pek uygun değil

2. Bana uygun

5.Bana çoğunlukla uygun değil

3. Bana biraz uygun

6. Bana hiç uygun değil

22.Eleştirileri kırılmadan kabul edebilirim.

1 2 3 4 5 6

23.Bazen kendimden öyle utanırım ki, hemen bir köşeye saklanıp ağlamak isterim.

1 2 3 4 5 6

24.Gelecekte mesleğimden gurur duyacağımdan eminim.

1 2 3 4 5 6

25.Duygularım kolayca incinir.

1 2 3 4 5 6

26.Arkadaşlarımla birinin başına çok kötü bir iş geldiğinde ben de üzülürüm.

1 2 3 4 5 6

27.Kendimin de hatalı olduğunu bilsem bile suçu başkasına yüklerim.

1 2 3 4 5 6

28.Gelecekteki halimi gözümün önünde canlandırdığımda bu, beni tatmin ediyor.

1 2 3 4 5 6

29.Çoğu zaman kendimi duygusal yönden boş hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

30.Çalışmak yerine aylaklık etmeyi tercih ediyorum.

1 2 3 4 5 6

31. Her zaman doğru söylemek hiç de gerekli değildir.

1 2 3 4 5 6

32. Rekabetçi bir toplum içinde yaşıyoruz ve ben bundan korkmuyorum.

1 2 3 4 5 6

33. Annem ve babam genellikle iyi geçinirler.

1 2 3 4 5 6

34. Başka insanların benden pek hoşlanmadıklarını düşünüyorum

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun

2. Bana uygun

3. Bana biraz uygun

4. Bana pek uygun değil

5. Bana çoğunlukla uygun değil

6. Bana hiç uygun değil

35. Yeni arkadaşlıklar kurmakta çok zorluk çekerim.

1 2 3 4 5 6

36. Çok fazla huzursuzum.

1 2 3 4 5 6

37. Bazen beni kızdırsa da, annem ve babamın disiplinli olmasını doğru buluyorum.

1 2 3 4 5 6

38. Bir başka insanla birlikte çalışmaktan hiç hoşlanmam.

1 2 3 4 5 6

39. Bedenimin dış görünüşünden gurur duyuyorum.

1 2 3 4 5 6

40. Zaman zaman gelecekte ne tür bir iş yapacağım diye düşünürüm.

1 2 3 4 5 6

41. Baskı (stres) altındayken bile ben sakin kalmayı becerebilirim.

1 2 3 4 5 6

42. İleride, bir aile kurduğumda bu ailenin bazı açılardan kendi aileme benzeyeceğini düşünüyorum.

1 2 3 4 5 6

43. Yaşamaya devam etmektense, ölmenin daha iyi olacağını sık sık düşünüyorum.

1 2 3 4 5 6

44. Yeni arkadaşlıklar kurmak bana çok zor gelir.

1 2 3 4 5 6

45. Hayatımın kalan kısmında, bir işte çalışmaktansa başkaları tarafından geçindirilmek isterim.

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun

4.Bana pek uygun değil

2. Bana uygun

5.Bana çoğunlukla uygun değil

3. Bana biraz uygun

6. Bana hiç uygun değil

46. Ailemde kararlar verilirken benim de söz hakkım olduğunu hissederim.

1 2 3 4 5 6

47. Yanlışlarımın düzeltilmesini dert etmem, çünkü bundan yeni bir şey öğrenebilirim.

1 2 3 4 5 6

48. Kendimi çok yalnız hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

49. Kendim bir şeyler elde ediyorsam, davranışlarımın başkalarını nasıl etkileyeceği beni ilgilendirmez.

1 2 3 4 5 6

50. Yaşamayı seviyorum.

1 2 3 4 5 6

51. Ruh durumumda büyük bir iniş çıkış yoktur.

1 2 3 4 5 6

52. İyi yapılmış bir iş bana zevk verir.

1 2 3 4 5 6

53. Annem ve babam bana karşı genellikle sabırlıdır.

1 2 3 4 5 6

54. Beğendiğim insanları taklit etmek zorundaymışım gibi geliyor.

1 2 3 4 5 6

55. Kendi çocukları mutsuz geçmişse, anne babalar çok sıklıkla çocukları anlamazlar.

1 2 3 4 5 6

56. Yaşıtlarımla beraber olmaktansa, yalnız olmayı tercih ederim.

1 2 3 4 5 6

57. Bir şeyi yapmaya karar verince, muhakkak yaparım.

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun
2. Bana uygun
3. Bana biraz uygun

4. Bana pek uygun değil
5. Bana çoğunlukla uygun değil
6. Bana hiç uygun değil

58. Kızların, oğlanların (karşı cinsin) beni çekici bulduklarını düşünüyorum.

1 2 3 4 5 6

59. Başkalarından öğreneceğim çok şey olduğunu hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

60. Seks filmlerine gitmem.

1 2 3 4 5 6

61. Sürekli olarak bir şeyden ürküyorum.

1 2 3 4 5 6

62. Çok sıklıkla “Hiç de olmak istemediğim gibi diri değilim.” diye düşünüyorum.

1 2 3 4 5 6

63. Elimden geldiğinde arkadaşlarıma yardım etmeyi severim.

1 2 3 4 5 6

64. Yeni bir durumla karşılaşacağımı bilirse, o durum hakkında önceden, mümkün olduğu kadar çok bilgi toplamaya çalışırım.

1 2 3 4 5 6

65. Genellikle, kendimi evde bir fazlalık gibi hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

66. Eğer başkaları benimle aynı fikirde olmaz, beni desteklemezlerse, fena halde canım sıkılır.

1 2 3 4 5 6

67. Anne babamdan birisini diğerinden çok daha fazla seviyorum.

1 2 3 4 5 6

68. Başka insanlarla birlikte olmak hoşuma gider.

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun

2. Bana uygun

3. Bana biraz uygun

4. Bana pek uygun değil

5. Bana çoğunlukla uygun değil

6. Bana hiç uygun değil

69. Eğer bir konuda başarısız olursam, tekrar başarısız olmamak için neler yapabileceğimi anlamaya çalışırım.

1 2 3 4 5 6

70. Genellikle kendimi çirkin hisseder, çekici olmadığımı düşünürüm.

1 2 3 4 5 6

71. Cinsel konularda kendimi geri (cahil ve tecrübesiz) hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

72. Hiç boş durmadığım halde işlerimi, bir türlü bitiremiyorum.

1 2 3 4 5 6

73. Diğer insanlar bana baktıklarında, herhalde vücudumun pek iyi gelişmemiş olduğunu düşünüyorlardır.

1 2 3 4 5 6

74. Annem ve babam benden utanıyorlar.

1 2 3 4 5 6

75. Gerçek olanla hayal ürünü olanı birbirinden ayırabileceğime inanıyorum.

1 2 3 4 5 6

76. Cinsel konuları düşünmek veya konuşmak beni ürkütür.

1 2 3 4 5 6

77. Kendimi güçlü ve sağlıklı hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

78. Üzgün olduğum zaman bile iyi bir fıkra gülebilirim.

1 2 3 4 5 6

79. Genellikle vaktimin çoğunu evden uzak geçirmeye çalışıyorum.

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun

4.Bana pek uygun değil

2. Bana uygun

5.Bana çoğunlukla uygun değil

3. Bana biraz uygun

6. Bana hiç uygun değil

80. Hayatı, çözümü olmayan sonsuz sayıda problemler dizisi olarak görüyorum.

1 2 3 4 5 6

81. Kendi kararlarını verecek yetenekte olduğumu hissediyorum.

1 2 3 4 5 6

82. Yıllardır anne babama kin besliyorum.

1 2 3 4 5 6

83. Gelecekte, kendi sorumluluklarımı üstlenmeyi beceremeyeceğimden eminim.

1 2 3 4 5 6

84. Hiçbir yeteneğimin olmadığını düşünüyorum.

1 2 3 4 5 6

85. Başıma geleceğinden emin olduğum bir olayla nasıl başa çıkabileceğim konusunda önceden hazırlık yapmam (Başıma geldikten sonra düşünürüm.)

1 2 3 4 5 6

86. Annem ve babam genellikle benden memnundurlar.

1 2 3 4 5 6

87. Yeni arkadaşlıklar kurmakta fazla zorluk çekmem.

1 2 3 4 5 6

88. Zor meseleleri çözmeye çalışmaktan zevk almam.

1 2 3 4 5 6

89. Okul ve ders çalışmak benim için pek önemli değil.

1 2 3 4 5 6

90. Cinsel yaşantıları zevk verici buluyorum.

1 2 3 4 5 6

91. Genellikle annemin hiçbir işe yaramadığını düşünürüm.

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun
2. Bana uygun
3. Bana biraz uygun

4. Bana pek uygun değil
5. Bana çoğunlukla uygun değil
6. Bana hiç uygun değil

92. Karşı cinsten bir arkadaşımın olması benim için önemlidir.

1 2 3 4 5 6

93. Kalleşlik yapan kişilerle ahabplığının olmasını istemem.

1 2 3 4 5 6

94. İnsan kendi geleceğiyle ilgili olarak biraz endişe duyarsa, geleceğini daha iyi bir duruma getirebilir.

1 2 3 4 5 6

95. Cinsel konular sık sık aklıma gelir.

1 2 3 4 5 6

96. Kendimi genellikle kontrol altında tutarım.

1 2 3 4 5 6

97. Katıldığım eğlence ve arkadaş toplantılarının çoğundan zevk alırım.

1 2 3 4 5 6

98. Sebebini anlayamadığım korkularım pek fazla yoktur.

1 2 3 4 5 6

99. Kendimi sıklıkla hüznü, kederli hissedirim.

1 2 3 4 5 6

Ek-3

RATHUS ATILGANLIK ENVANTERİ

Lütfen aşağıdaki her cümleyi dikkatle okuduktan sonra her ifadenin yanındaki kutulardan size uygun olan birisinin içine (x) işareti koyunuz. Lütfen sadece bir seçeneği işaretleyiniz.

1. Bana çok uygun

4. Bana pek uygun değil

2. Bana uygun

5. Bana çoğunlukla uygun değil

3. Bana biraz uygun

6. Bana hiç uygun değil

1. Bence insanların çoğu benden daha atılgan ve saldırgandır.

1 2 3 4 5 6

2. Sıkılganlığım yüzünden karşıt cinse herhangi bir öneride bulunamıyorum ya da onların önerilerini kabul edemiyorum.

1 2 3 4 5 6

3. Bir lokantada isteğime göre hazırlanmış bir yemek gelince garsona şikayette bulunurum.

1 2 3 4 5 6

4. Başkalarının beni kıldıklarını fark ettiğim halde onları incitmemeğe dikkat ederim.

1 2 3 4 5 6

5. İstemediğim bir malı almam için ısrar edilirse “hayır” demekte zorluk çekerim.

1 2 3 4 5 6

6. Benden bir şey yapmam istendiğinde nedenini öğrenmekte ısrar ederim.

1 2 3 4 5 6

7. İnsanı geliştirici ve sert tartışmalara katılmak istediği zamanlar olur.

1 2 3 4 5 6

8. Benim durumumdaki herkes gibi ben de yükselmek için çabalarım.

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun

2. Bana uygun

3. Bana biraz uygun

4. Bana pek uygun değil

5. Bana çoğunlukla uygun değil

6. Bana hiç uygun değil

9. Doğrusunu isterseniz insanlar beni kullanır.

1 2 3 4 5 6

10. Yeni tanıştığım insanlarla ya da yabancılarla rahatlıkla konuşurum.

1 2 3 4 5 6

11. Karşıt cinsten çekici birine ne söyleyeceğimi çoğu kez bilmem.

1 2 3 4 5 6

12. Resmi telefon konuşmaları yapmaktan çekinirim.

1 2 3 4 5 6

13. Bir işe mektup yazarak başvurmayı yüz yüze görüşmeğe tercih ederim.

1 2 3 4 5 6

14. Satın aldığım şeyleri geri vermekten sıkılırım.

1 2 3 4 5 6

15. Beni rahatsız eden saygıdeğer bir yakınıma, rahatsızlığımı ifade etmek yerine duygularımı ondan saklamayı yeğlerim.

1 2 3 4 5 6

16. Aptalca görünürüm korkusuyla soru sormaktan kaçırım.

1 2 3 4 5 6

17. Bir tartışma sırasında kızdığım, hırslandığım belli olacak diye korkarım.

1 2 3 4 5 6

18. Tanınmış ve saygı duyulan bir kimsenin yanlış bir şey söylediğini duyduğumda, dinleyenlere kendi görüşümü de duyurmaya çalışırım.

1 2 3 4 5 6

19. Satıcılarla pazarlık yapmaktan kaçınırım.

1 2 3 4 5 6

1. Bana çok uygun

4.Bana pek uygun değil

2. Bana uygun

5.Bana çoğunlukla uygun değil

3. Bana biraz uygun

6. Bana hiç uygun değil

20.Önemli ve değerli bir iş yaptığımda başkalarının bunu öğrenmesinde sakınca görmem.

1 2 3 4 5 6

21. Satıcılarla pazarlık yapmaktan kaçınırım.

1 2 3 4 5 6

22. Duygularımı ifade ederken açık ve samimiyimdir.

1 2 3 4 5 6

23. Biri benim hakkımda yanlış ve kötü şeyler söylerse, hemen o kişiyle konuşurum.

1 2 3 4 5 6

24. Çoğunlukla hayır demekle güçlük çekerim.

1 2 3 4 5 6

25. Duygularımı anında açığa çıkarmaktansa biriktirmeyi yeğlerim.

1 2 3 4 5 6

26. Kötü bir hizmetten şikayetçi olurum.

1 2 3 4 5 6

27. Övüldüğümde bazen ne diyeceğimi bilemem.

1 2 3 4 5 6

28. Tiyatro, konferans gibi topluluklarda iki kişi yüksek sesle konuşursa, onlara susmalarını ya da konuşmalarına başka yerde devam etmelerini söylerim.

1 2 3 4 5 6

29. Kuyrukta öne geçen birine yaptığının yanlış olduğunu söylerim.

1 2 3 4 5 6

30. Fikrimi ifade etmekte zorluk çekmem.

1 2 3 4 5 6

31. Hiçbir şey söyleyemediğim zamanlar olur.

1 2 3 4 5 6

Ek-4

BECK UMUTSUZLUK ENVANTERİ

Aşağıda geleceğe ait düşünceleri ifade eden bazı cümleler verilmiştir. Lütfen her bir ifadeyi okuyarak, bunların size ne kadar uygun olduğuna karar veriniz. Örneğin okuduğunuz ilk ifade size uygun ise “Evet”, uygun değil ise “Hayır” ifadesinin üzerine (X) işareti koyunuz.

1. Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum.

Evet

Hayır

2. Kendim ile ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur.

Evet

Hayır

3. İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor.

Evet

Hayır

4. Gelecek on yıl içinde hayatımın nasıl olacağını hayal bile edemiyorum.

Evet

Hayır

5. Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanın var.

Evet

Hayır

6. Benim için çok önemli konularda ileride başarılı olacağımı umuyorum.

Evet

Hayır

7. Geleceğimi karanlık görüyorum.

Evet

Hayır

8. Dünya nimetlerinden sıradan bir insandan daha çok yararlanacağımı umuyorum.

Evet

Hayır

9. İyi fırsatlar yakalayamıyorum. Gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiçbir eden yok.

Evet

Hayır

10. Geçmiş deneyimlerim beni geleceğe iyi hazırladı.

Evet Hayır

11. Gelecek benim için hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu görünüyor.

Evet Hayır

12. Gerçekten özlediğim şeylere kavuşabileceğimi ummuyorum.

Evet Hayır

13. Geleceğe baktığımda şimdikine oranla daha mutlu olacağımı umuyorum.

Evet Hayır

14. İşler bir türlü benim istediğim gibi gitmiyor.

Evet Hayır

15. Geleceğe büyük inancım var.

Evet Hayır

16. Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur.

Evet Hayır

17. Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam olanaksız gibi.

Evet Hayır

18. Gelecek bana bulanık ve belirsiz görünüyor.

Evet Hayır

19. İstediğim her şeyi elde etmek için çaba göstermenin gerçekten yararı yok, nasılsa onu elde edemeyeceğim.

Evet Hayır

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı, 1977 yılında Hatay’da doğdu. İlk, orta ve Lise öğrenimini Hatay’da tamamladı. 1996 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünü kazandı. 2000 yılında aynı bölümden mezun oldu ve aynı yıl Rehber öğretmen- Psikolojik Danışman olarak Erzurum’da göreve başladı. Halen İstanbul’da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir İlköğretim okulunda Rehber Öğretmen-Psikolojik Danışman olarak çalışmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı, 1977 yılında Hatay'da doğdu. İlk, orta ve Lise öğrenimini Hatay'da tamamladı. 1996 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünü kazandı. 2000 yılında aynı bölümden mezun oldu ve aynı yıl Rehber öğretmen- Psikolojik Danışman olarak Erzurum'da göreve başladı. Araştırmacı halen İstanbul'da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir İlköğretim okulunda Rehber Öğretmen-Psikolojik Danışman olarak çalışmaktadır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON BİRİMİ